SAGATAVOŠANA PATSTĀVĪGAI DZĪVEI

VADLĪNIJAS

SOS CHILDREN'S VILLAGES

CELCIS Centre for excellence for looked after children in Scotland

Finansuojama pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą

SAGATAVOŠANA PATSTĀVĪGAI DZĪVEI

Vadlīnijas

2017.

ZIŅAS PAR IZDEVUMU

©Starptautiskā SOS Bērnu ciematu asociācija un ©CELCIS, Stretklaidas universitāte, 2017. gads

Publicēts Austrijā; publicēja: Starptautiskā SOS Bērnu ciematu asociācija

Pirmo reizi publicēts: 2017. gada decembrī

Visas tiesības saglabātas. Šo publikāciju ne pilnībā, ne daļēji nedrīkst reproducēt, uzglabāt meklēšanas sistēmā vai jebkādiem līdzekļiem nodot trešajai pusei, izņemot ar rakstisku Starptautiskās SOS Bērnu ciematu asociācijas un CELCIS atļauju vai ar tiesību aktos paustu atļauju, vai saskaņā ar vienošanos ar attiecīgo autortiesību organizāciju. Pieprasījumi, kas attiecas uz reproducēšanu papildus iepriekšminētajiem nosacījumiem, vispirms jānosūta Starptautiskajai SOS Bērnu ciematu asociācijai uz tālāk norādīto adresi.

SOS Children's Villages International
Hermann-Gmeiner-Str. 51
A-6020 Innsbruck
Austria
E-pasts: train4childrights@sos-kd.org

Atsauces
vadlīnijās izmantoti piecu projektā iesaistīto sadarbības valstu jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, citāti, ja nav norādīts citādi.

Dizains un izkārtojums
Bestias Design

Vāka foto
Romana Glavurdić

Autori
Naidžels Kentvels [Nigel Cantwell], Krisija Geila [Chrissie Gale], Kenijs Makgī [Kenny McGhee], Keita Skinere [Kate Skinner]

Redakcija
Marija Dančeva [Maria Dantcheva], Krisija Geila [Chrissie Gale], Ronans Mengans [Ronan Mangan], Gabriela Raska [Gabriella Rask], Florence Trejvoda Nemcova [Florence Treyvaud Nemtzov]

Šī publikācija izdota ar Eiropas Savienības atbalstu. Par šīs publikācijas saturu atbild tikai Starptautisko SOS Bērnu ciematu asociācija un CELCIS, un tas nav uzskatāms par Eiropas Savienības viedokļa atainojumu.

PATEICĪBAS

Starptautisko SOS Bērnu ciematu asociācija un CELCIS vēlas pateikties visiem projektā, kā arī šīs publikācijas sagatavošanā un publicēšanā iesaistītajiem.

Galvenie autori: Nigel Cantwell, Chrissie Gale, Kenny McGhee, Kate Skinner.

PROJEKTA PARTNERI

CELCIS: Irene Stevens un Ian Milligan

Horvātija: Horvātijas SOS Bērnu ciematu asociācija (SOS Dječje Selo Hrvatska); Sociālo darbinieku biedrība; Demogrāfijas, ģimenes, jaunatnes un sociālās politikas ministrija; Bērnu ombuda birojs; Suncana Kusturin, Toni Maglica, lektori un Jauniešu ekspertu grupa.

Itālija: Itālijas SOS Bērnu ciematu asociācija, Associācija Agevolando, UNICEF; Nacionālās savienības koordinācijas grupa Minori (CNCM); Nacionālā kooperatīvā akadēmija (CNCA); Milānas pašvaldība,Lombardijas reģions; Emīlijas-Romanjas reģions; Apūlijas reģiona nepilngadīgo tiesību garantijas birojs; Veneto tiesību reģionālās pārvaldes birojs; Jauniešu ekspertu grupa; Marzia Saglietti un Lisa Cerantola, lektori, Valerio Belotti, Projekta jauniešu eksperts; Veronas pašvaldība; Nacionālā sociālo darbinieku padome (CNOAS); Milānas galvaspilsēta; Bicocca Universitāte; Parlamentārā bērnu un pusaudžu komiteja.

Latvija: Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija, Labklājības ministrija, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, biedrība "Latvia Mentor", LR Tiesībsrags, lektori: Guna Garokalna-Bihela, Valters Melderis, jauniešu ekserts Artūrs Pokšāns, Jauniešu ekspertu grupa.

Lietuva: Lietuvas SOS Bērnu ciemati Lietuvā; Kazimiera Simonaviča Universitāte; Viļņas pilsētas pašvaldība; LR Tiesībsargs; "Actio Catholica Patria"; Dalia Gaidamavičiūtė-Apulske, Rimvydas Augutavičius, Rita Škriadaitė-Vrubliauskė, lektori; Jauniešu ekspertu grupa.

Spānija: Spānijas SOS Bērnu ciematu asociācija, Spānijas Veselības, sociālo lietu un dzimumu līdztiesības ministrija; Nacionālā tālmācības universitāte (UNED); Kanāriju salu Jaunatnes lietu ģenerāldirektorāts; Katalonijas bērnu un jaunatnes ģenerāldirektorāts, Kanāriju salas Sociālās un veselības aprūpes institūts; Ataretako NVO (Kanāriju sala); Andrea Madera, Irene Martín, Raquel López un Alba Martínez, lektori; Jauniešu ekspertu grupa

Starptautiskā SOS Bērnu ciematu asociācija vēlas īpaši pateikties Eiropas Komisijas Tieslietu ģenerāldirektorātam par finansiālo atbalstu un palīdzību projekta tapšanā un īstenošanā, kā arī *Eurochild Network* par izpratnes veicināšanu par aprūpes speciālistu būtisko lomu kvalitatīvas aprūpes nodrošināšanā.

Redakcija: Maria Dantcheva, Chrissie Gale, Ronan Mangan, Gabriella Rask, Florence Treyvaud Nemtzov.

Izdevēji: Mary Brezovich, SOS Children's Villages Language Services and Bestias Design.

Starptautisko SOS Bērnu ciematu asociācija vēlas izteikt īpašu pateicību Eiropas

Komisijas Tieslietu ģenerāldirektorātam par finansiālo atbalstu un nepārtrauktu palīdzību projekta īstenošanā, kā arī Eiropas bērnu tiesību aizsardzības tīklam Eurochild par aprūpes speciālistu lomas aktualizēšanu kvalitatīvas aprūpes nodrošināšanā.

PRIEKŠVĀRDS

Organizācija CELCIS un Starptautiskā SOS Bērnu ciematu asociācija kopīgi ar daudzām citām organizācijām ir apņēmušās nodrošināt, lai bērni un jaunieši, kuri palikuši bez vecāku aprūpes vai kuriem pastāv risks to zaudēt, var izmantot savas tiesības un saņemt nepieciešamo atbalstu, aprūpi un uzmanību.

Esam priecīgi par ciešo sadarbību, veidojot šīs *Vadlīnijas jauniešu sagatavošanai patstāvīgai dzīvei*, kuru pamatā ir ANO Bērnu tiesību konvencija un ANO Vadlīnijas bērnu alternatīvai aprūpei. Vadlīniju satura pamatā ir četri principi – ilgstošu rūpēs un cieņā balstītu attiecību veidošana ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, aktīva līdzdalība, visu bērnu un jauniešu cilvēktiesību ievērošana un aizsardzība, kā arī nepieciešamība īstenot starpnozaru pieeju.

Mūsu kopīgā un galvenā atbildība ir kvalitatīvas aprūpes nodrošināšana un jauniešu tiesību īstenošana, viņiem uzsākot patstāvīgu dzīvi. Jauniešiem, kuri ir ceļā uz patstāvīgu dzīvi ir jāsaskaras ar dažādiem pieaugušo dzīves izaicinājumiem – atbilstoša darba vai mācību iespēju atrašana, tālākizglītība, veselības saglabāšana un pozitīvas dzīves izjūtas sasniegšana. Parasti tas ir cerību un gaidu pilns laiks.

Mēs zinām, ka ir jaunieši, kuri pēc aiziešanas no ārpusģimenes aprūpes iestādes dzīvo piepildītu un veiksmīgu dzīvi. Taču mēs uzklausījām arī bērnus un jauniešus, kuri dzīvo aprūpes iestādēs, no piecām šajā projektā iesaistītajām valstīm – Horvātijas, Itālijas, Latvijas, Lietuvas un Spānijas. Viņi stāstīja ne tikai par cerībām saistībā ar nākamo dzīves posmu, bet arī par sagaidāmajām problēmām un vientulības, nemiera, kā arī reizēm pat baiļu sajūtu. Ļoti svarīgi, lai speciālisti uzklausītu jauniešu viedokli un rīkotos saskaņā ar to: jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, stāstīja par bailēm par savu drošību, par nepietiekamu pakalpojumu sniedzēju izrādīto atbalstu un neapmierinošo un reizēm arī vienaldzīgo pieeju atbalsta sniegšanai. Jauniešiem ir sajūta, ka viņi netiek pietiekami uzklausīti un ka tie, kuri ir atbildīgi par atbalsta sniegšanu patstāvīgas dzīves uzsākšanas laikā, nerespektē viņu vajadzības un vēlmes.

Mēs apzināmies, ka ik dienu visā pasaulē tiek strādāts, lai uzlabotu atbalstu jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Turklāt mēs īpaši apzināmies, cik ļoti nepieciešams nemitīgi uzlabot mūsu darbu, lai jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, aizejot no aprūpes iestādes un pēc tam nodrošinātu vislabāko iespējamo sagatavošanu un atbalstu. Tādēļ ir izstrādātas *Vadlīnijas jauniešu sagatavošanai patstāvīgai dzīvei (tālāk – Vadlīnijas)*, kuru mērķis ir sniegt informāciju un izpratni visiem, kuri nodrošina atbalstu jauniešiem, kuri pāriet no aprūpes uz patstāvīgu pieaugušo dzīvi, kā arī veicinātu uz jaunieti vērstu pieeju šai svarīgajā darbā. Vadlīnijas būs noderīgas arī lēmumu pieņēmējiem un politikas veidotājiem, kā arī tiem, kuri atbalsta pārmaiņas.

Ceram, ka šīs *Vadlīnijas* palīdzēs radīt vidi, kurā iespējams panākt reālas un ilgstošas nepieciešamās pārmaiņas, uz kurām jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir pilnīgas tiesības.

Viens no šī projekta uzdevumiem bija iesaistīt bērnus un jauniešus un dot viņiem iespēju sniegt savu ieguldījumu aprūpes sistēmas pārmaiņu virzībā. Tieši jauniešu līdzdalība nodrošina pamatu nepieciešamo pārmaiņu īstenošanai. Īpašu pateicību ir pelnījuši tie 68 jaunieši no 5 valstīm, kuri atradās patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā un iesaistījās šajā projektā - viņi dalījās savā pieredzē un sniedza būtisku informāciju. Mēs vēlamies pateikties arī visiem tiem 35 reģionālo un vietējo organizāciju darbiniekiem, kuri sniedza Vadlīniju izstrādei nepieciešamo informāciju.

CELCIS un Starptautisko SOS Bērnu ciematu asociācija turpinās rūpēties par to, lai speciālisti, kuri strādā ar bērniem un jauniešiem ārpusģimenes aprūpes iestādēs, saņemtu nepieciešamās apmācības un atbalstu un spētu pēc iespējas labāk rūpēties par jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tādējādi nodrošinot veiksmīgu pāreju uz patstāvīgu dzīvi. Bez šaubām, valstīm, kā arī reģionālajām un vietējām iestādēm jānodrošina, atbildīgās organizācijas rūpētos par visu aprūpes speciālistu prasmju, zināšanu un spēju uzlabošanu un uzturēšanu tādā līmenī, kas viņiem ļautu pilnvērtīgi atbalstīt jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Visbeidzot, mēs vēlētos pateikties arī Eiropas Komisijas Tieslietu ģenerāldirektorātam par atbalstu, nodrošinot bērnu un jauniešu tiesību īstenošanu, īpašu uzmanību pievēršot jauniešiem, kuri ir ceļā uz patstāvīgu dzīvi.

Jennifer Davidson
Executive Director, CELCIS

Norbert Meder
CEO, SOS Children's Villages International

STARPTAUTISKĀS JAUNIEŠU EKSPERTU GRUPAS PRIEKŠVĀRDS

“Es esmu savas dzīves un savu izvēlēto iespēju īpašnieks. Man ir dota brīvība darīt to, kas man patīk, un izvēlēties, kā es to gribu darīt. Man ir prasmes, lai dzīvotu neatkarīgi un atrisinātu emocionālas problēmas. Kad jūtos vājš un ievainojams, es zinu: tā justies ir atļauts. Man nav bail meklēt palīdzību, un es varu paļauties uz patiesām, uzticībā balstītām attiecībām ar aprūpes personām, sociālajiem darbiniekiem un citiem cilvēkiem. Es nekaunos no tā, ka esmu dzīvojis alternatīvajā aprūpē. Es jūtos ērti savā ikdienas dzīvē un spēju sapņot. Esmu sekmīgi pabeidzis studijas un atradis darbu, kurā varu sevi realizēt. Esmu savas dzīves noteicējs.”

Šo redzējumu mēs radījām Starptautiskajā Jauniešu ekspertu grupas sanāksmē Granadā 2017. gada novembrī. Vai mēs visi to sasniegsim? To mēs nezinām. Granadā notikušajā sanāksmē mēs kopīgi atradām visu nepieciešamo, lai tuvotos šim redzējumam. Svarīga nozīme būs daudziem faktoriem, daži no tiem ir atkarīgi no mums, bet daži – no cilvēkiem un iestādēm, kas rūpējās par mums un pavadīja mūs ceļā uz pieauguša cilvēka dzīvi un neatkarību. Aicinām ieskatīties šajos punktos un pārdomāt, kā alternatīvās aprūpes nodrošinātāji un cilvēki, kuri šajās iestādēs strādā, var sniegt savu ieguldījumu, lai šis redzējums tiktu sasniegts.

ATBALSTIET MŪSU CEĻOJUMU UN DARIET MŪS VĒL STIPRĀKUS!

Mums visiem ir savas stiprās puses, taču, lai tās pilnveidotu un izveidotu vēl stiprākas, mums ir nepieciešams emocionālais atbalsts, akadēmiska un profesionāla palīdzība un atbalsts tādās jomās kā veselība un sociālie jautājumi. Mums nepieciešams kāds, kurš ir mums līdzās svarīgos dzīves mirkļos: kad mēs pārceļamies uz jauniešu iestādi, izvēlamies profesiju, atrodam sev dzīvokli. Mums arī vajag kādu, pie kura vērsties, kad sastopamies ar izaicinājumiem, piemēram, sākot savas gaitas universitātē, mācoties gatavot ēst, organizējot brīvo laiku un kontrolējot tādas emocijas kā vientulība un izmisums – arī tad, kad jau esam pārsnieguši 18 gadu vecumu.

Šo atbalstu var sniegt aprūpētāji, skolotāji, sociālie darbinieki, ģimene un draugi. Taču var būt arī citi mums svarīgi resursi, piemēram, kolēģi, psihologi, psihoterapeiti, citi studenti, mājdzīvnieki, vaļasprieki, stipendijas naudas problēmu risināšanai, laiks sev pašiem.

UZTURĒSIM KONTAKTUS!

Labas attiecības ar aprūpētājiem un sociālajiem darbiniekiem sekmē veiksmīgu aprūpes atstāšanas procesu. Mēs vēlamies, lai profesionāļi redz mūs katru individuāli un uzklausa mūs. Stipras attiecības palīdz mums attīstīt spēju uzticēties, lai runātu arī par sarežģītiem jautājumiem. Mums ir svarīgi zināt, ka ir kāds, kurš par mums rūpējas, kurš mūs nenosoda, un pat tad, kad speram aplamus soļus, kāds mums palīdzēs.

ŅEMIET MŪSU VIEDOKLI VĒRĀ!

Jauniešu viedokļu iekļaušana procesā, kad viņi atstāj aprūpi, ir ļoti svarīga. Dažreiz pieaugušie domā, ka zina, kas mums nāk par labu, taču mēs vēlamies paskaidrot, kas mums īsti der.

Mēs ceram, ka mūsu ieguldījums palīdzēs uzlabot alternatīvo aprūpi. Mēs vēlamies, lai nākamā bērnu un jauniešu paaudze alternatīvajā aprūpē varētu saņemt optimālus apstākļus augšanai, sevis pilnveidošanai un laimīgai dzīvei.

Starptautiskā Jauniešu ekspertu grupa

PAMATOJUMS

Aiziešana no ārpusģimenes aprūpes sistēmas ir svarīgs posms gan jauniešiem, gan pakalpojumu sniedzējiem, kuri ir atbildīgi par šo jauniešu aprūpi un attīstību. Tai būtu jāliecina par valsts un nevalstisko organizāciju un aprūpes speciālistu ieguldītā darba efektivitāti, kas jauniešiem, kuri atstāj aprūpes iestādi, dod iespēju un ļauj veiksmīgi pāriet uz patstāvīgu dzīvi, kā arī kļūt par pilnvērtīgiem sabiedrības locekļiem. Jāatzīst, ka projektā iesaistītajās 5 valstīs pieejamā informācija par jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi ir neviendabīga un nepilnīga. Taču analizējot to informāciju, kas bija pieejama, kā arī tika papildus iegūta šī projekta ietvaros, kopējais skatījums uz situāciju jautājumos, kas skar patstāvīgas dzīves uzsākšanu, ir nomācoša.

Lai gan daži jaunieši pēc ārpusģimenes aprūpes dzīvo veiksmīgu un piepildītu dzīvi, daudzi par to cīnās gadiem ilgi. Tikai ļoti neliels skaits jauniešu pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas paliek aprūpes iestādēs, vairums no viņiem aiziet jau 16 vai 17 gadu vecumā. Līdz ar to viņu pāriešana uz pieaugušo dzīvi ir pāragra un nereti arī ļoti sasteigta, kas savukārt, pastiprina viņu neaizsargātību un sociālo atstumtību izglītības, darba tirgus un citās sabiedriskās dzīves jomās.

ANO Vadlīnijas bērnu alternatīvai aprūpei sniedz vērtīgu ietvaru kvalitatīvu bērnu aprūpes pakalpojumu attīstīšanai. Vadlīnijās doti skaidri ieteikumi dalībvalstīm attīstīt virkni politiku un pakalpojumu bērniem un jauniešiem, kuriem pēc normatīvajos aktos noteiktā vecuma sasniegšanas jāatstāj aprūpes iestāde un kuriem pēc aprūpes iestādes atstāšanas šie pakalpojumi kļūst nepieciešami. Vadlīnijās aicināts arī sniegt atbalstu jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ļaujot viņiem "pieņemt pašpaļāvību un pilnībā integrēties sabiedrībā, sevišķi – apgūstot sociālās un dzīves iemaņas"[1].

Lai izveidotu tādu bērnu aprūpes sistēmu, kas ietver atbalstu jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, uzlabojot, cienot un aizstāvot viņu tiesības, nepieciešams nemitīgi ieguldīt likumdošanā, stratēģiskajā plānošanā, struktūrās un cilvēkresursos, tai skaitā speciālistos un aprūpes darbiniekos. ANO, ES un Eiropas Padomes prioritāte ir aprūpes sistēmā dzīvojušu bērnu un jauniešu tiesību atbalstīšana. Tā ietver aicinājumu valstīm dažādās saistītajās nozarēs veicināt speciālistu spēju savā darbā izmantot tiesībās balstītu pieeju. **Eiropas Padomes** Bērnu tiesību nodaļa ilgstoši ir pievērsusies šim jautājumam, sākotnēji 2005. gadā izstrādājot **Ieteikumus par aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu tiesībām**[2], bet vēlāk, 2011. gadā, – **Ieteikumus par bērniem un ģimenēm draudzīgām bērnu tiesībām un sociālajiem pakalpojumiem**[3]. Ārpusģimenes aprūpē, tai skaitā bērnu aprūpes iestādēs, strādājošo speciālistu apmācība ir izvirzīta kā galvenā prioritāte pašreizējā **Bērnu tiesību stratēģijā (2016–2021)**.

Sagatavošana patstāvīgai dzīvei – speciālistiem un jauniešiem piemērota bērnu aizsardzības sistēma ir divus gadus ilgs Starptautiskās SOS Bērnu ciematu asociācijas un CELCIS vadīts ar Eiropas Komisijas Tieslietu ģenerāldirektorāta līdzfinansējumu īstenots projekts. Tā vispārējais mērķis ir bērnu tiesībās balstītas pieejas nostiprināšana starp aprūpes speciālistiem, lai uzlabotu bērnu un jauniešu aprūpes rezultātu, sevišķi – sagatavojot viņus patstāvīgai dzīvei. Projekts tiek īstenots piecās ES dalībvalstīs, iesaistot 35 nacionālos partnerus, tajā skaitā ministrijas, valsts iestādes, tiesībsargus, bērnu un jauniešu tiesību aizsardzības organizācijas, kā arī vairāk nekā 50 jauniešus.

Šo *Vadlīniju* mērķis ir uzlabot speciālistu, aprūpes darbinieku un citu par bērniem un jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbildīgo ieinteresēto personu zināšanas un prasmes.

SATURA RĀDĪTĀJS

SADAĻA 1

IEVADS VADLĪNIJĀS

IEVADS VADLĪNIJĀS

1. KĀDĒĻ NEPIECIEŠAMAS ŠĪS VADLĪNIJAS?

Ārpusģimenes aprūpes iestādē dzīvojošam jaunietim sasniedzot noteiktu vecumu, valstij vairs nav tiesību aktos noteiktas atbildības nodrošināt aprūpi, tādēļ jaunietim iestāde ir jāatstāj. Attiecīgais vecums dažādās valstīs var atšķirties. Praksē patstāvīgas dzīves uzsākšana ir nozīmīgs dzīves notikums, kurā no ierastās aprūpes un profesionāla atbalsta ārpusģimenes aprūpes vietā notiek pāreja uz patstāvīgu dzīvi.

Ikvienam jaunietim ir nepieciešams turpināt sniegt palīdzību, lai nodrošinātu veiksmīgu pāreju uz patstāvīgu dzīvi. Katrs labs vecāks turpinās sniegt saviem bērniem mīlestību un atbalstu arī krietni pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas, nodrošinot vislabāko iespējamo dzīves sākumu. Arī tie jaunieši, kuri dzīvo aprūpes iestādēs, nedrīkstētu saņemt mazāku atbalstu. (Mendess, 2009. gads)

Tomēr daudzi pierādījumi liecina, ka jautājums par patstāvīgas dzīves uzsākšanu ir atstāts novārtā vai novērtēts kā mazāk svarīgs[4].

Pētījuma, ko Starptautiskā SOS Bērnu ciematu asociācija nesen veica 12 Centrāleiropas valstīs, rezultāti atklāja, kā gatavošanos patstāvīgai dzīvei bieži apdraud tādas problēmas kā neatbilstoša plānošana un nepietiekams atbalsts pirms patstāvīgas dzīves uzsākšanas, grūtības saistībā ar mājokļa, izglītības un darba pieejamību, nepietiekami naudas pabalsti, kā arī vājš sociālais un emocionālais atbalsts turpmākajā laikā[5].

Katrs jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir neatkārtojams, ar atšķirīgu dzīves ceļu un atšķirīgām iespējām, izdevībām un izvēlēm. Dažiem dzīvē var klāties ļoti labi. Tomēr kā grupai kopumā jauniešiem, kuri pēc aprūpes uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir vieni no zemākajiem panākumiem visā sabiedrībā. Starptautiskā mērogā veiktais pētījums apliecina, ka jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir viena no neaizsargātākajām sabiedrības grupām, ko salīdzinājumā ar vienaudžiem ietekmē daudz nelabvēlīgu faktoru.

Jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vidū daudz biežāk novēro:

- augstāku bezdarba līmeni;
- zemāku izglītības līmeni un zemāku izglītības un apmācības turpināšanas iespēju pieejamību;
- finansiālu un materiālu trūkumu;
- bezpajumtniecību;
- daudz augstākus jaunu cilvēku mirstības rādītājus;
- sliktāku garīgās veselības un fiziskās labsajūtas stāvokli;
- grūtniecību pusaudžu vecumā;
- iesaisti noziedzīgās darbībās vai saskarsmi ar tām.

Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, var saskarties ar stigmatizēšanu un diskrimināciju, kā arī piedzīvot biežus vai smagus nestabilitātes, baiļu un vientulības periodus. Daudzas no minētajām problēmām pastāv neatkarīgi no tā, cik daudz laika ir pagājis pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas, turklāt daži jaunieši visu dzīvi var būt neizdevīgā pozīcijā.

Arī piecās šajā projektā iesaistītajās valstīs – Horvātijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā un Spānijā – veiktās izpētes rezultāti parādīja patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesa problēmas un nepilnības. Šie rezultāti tika izmantoti šo Vadlīniju satura veidošanā, un tālāk tie ir aplūkoti sīkāk.

Ir skaidrs, ka visiem patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā iesaistītajiem ir jāstrādā kopā, lai jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, nodrošinātu viņu individuālajām vajadzībām, vēlmēm un apstākļiem piemērotāko atbalstu. **Tādējādi šīs *Vadlīnijas* sniedz norādes, kam būtu jābūt pieejamam visā patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā: gan gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai, gan pārejas procesā vai daļēji patstāvīgas dzīves laikā, gan arī pēcaprūpes periodā, kad jaunietis pielāgojas patstāvīgai dzīvei.**

2. KĀDS IR VADLĪNIJU MĒRĶIS?

Vadlīnijas **paredzētas tādu praktisko uzlabojumu veicināšanai, kam būtu jānodrošina pozitīva ietekme uz jauniešiem patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā un pēc tā. Vienlaikus ir jāņem vērā arī katras valsts reālā situācija – pieejamie resursi, politiskais, sociālais, ekonomiskais un kultūras konteksts, kurā notiek patstāvīgas dzīves uzsākšana.**

Līdz ar to tiek pieņemts, ka vismaz sākotnēji nav gaidāmas būtiskas izmaiņas tiesību aktos, politikā, regulējumā,cilvēku un materiālo resursu jomā. Tas tādēļ, ka neatkarīgi no tā, cik svarīgas un steidzamas varētu šķist veicamās izmaiņas, vienmēr ir nepieciešams laiks, lai iedzīvinātu pozitīvas izmaiņas jebkurā vai visās šajās jomās.

Tādējādi pirmais *Vadlīniju* mērķis ir rosināt pārdomas par to, ko iesaistītie speciālisti, aprūpes darbinieki un citas ieinteresētās personas var veikt, lai savas valsts juridiskā un normatīvā regulējuma ietvaros uzlabotu jauniešu situāciju. Tas nozīmē arī izvērtēt, kādas pozitīvas individuāli un kopīgi īstenojamas darbības šajā jomā varētu uzsākt.

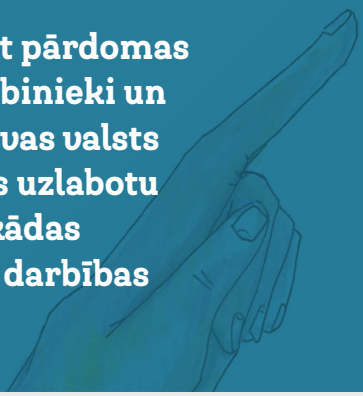

Vienlaikus *Vadlīnijas* ir materiāls, ko var izmantot, lai pamatotu un plānotu vēlamās pārmaiņas. Tādējādi *Vadlīnijās* uzsvērta nepieciešamība atbildīgajām personām savstarpēji konsultēties un sadarboties – tai skaitā, protams, arī ar jauniešiem, kuri dzīvo vai ir dzīvojuši aprūpes iestādē. Tam visam vajadzētu nodrošināt efektīvu tiesību aizstāvību, kas ir būtisks faktors nepieciešamo sistēmisko pārmaiņu un ievērojamu uzlabojumu panākšanai jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalstam.

3. KAM PAREDZĒTAS VADLĪNIJAS?

***Vadlīnijas* galvenokārt izstrādātas, lai informētu izglītotu tos, kuru pienākums ir sniegt atbalstu un padomus jauniešiem, kuri no aprūpes uzsāk pieaugušo dzīvi un iegūst patstāvību. Pirmkārt, tie ir cilvēki, kuri ikdienā strādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, it īpaši aprūpes darbinieki un atbildīgie speciālisti. Taču vienlaikus šie ieteikumi attiecas arī uz strādājošiem tādās jomās kā veselības aprūpe, izglītība, mājokļu politika, nodarbinātības pakalpojumi, jurisprudence. Vadlīnijas ir nozīmīgas arī dažādu jomu lēmumu pieņēmējiem un politikas veidotājiem, kā arī tiem, kuri sekmē reformu veikšanu.**

Sekojot atziņai, ka "bērna uzaudzināšanai ir vajadzīgs vesels ciemats", neviena iestāde nevar cerēt, ka tai vienai pašai izdosies apmierināt visas jauniešu vajadzības vai sniegt visu nepieciešamo atbalstu. Tādēļ ir svarīgi uz jauniešu vajadzībām un to īstenošanai nepieciešamajiem pakalpojumiem skatīties plaši un visaptveroši. Tāpat ir svarīgi, lai atbildīgās iestādes plānošanu un darbu veiktu, ciešāk sadarbojoties, lai nodrošinātu attiecīgā atbalsta un pakalpojumu pieejamību. Tas nozīmē, ka aprūpes darbiniekiem, sociālajiem darbiniekiem un citiem speciālistiem jābūt vienotai izpratnei par kompleksajām jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vajadzībām, raizēm un, protams, atsevišķu personu stiprajām pusēm, kā arī par katra iesaistītā veicamajām funkcijām, lai sniegtu atbalstu šai jauniešu grupai.

Turklāt šīm Vadlīnijām jābūt noderīgam līdzeklim politikas veidotāju, lēmumu pieņēmēju un likumdevēju informēšanai un konsultēšanai par bērnu un jauniešu vajadzībām visos patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesa posmos.

4. KĀDI TEMATI APLŪKOTI VADLĪNIJĀS

Vadlīnijās **vispirms aplūkota jauniešu patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredze piecās projektā iesaistītajās valstīs. Jauniešu pašu sniegtā informācija veido dokumenta galveno saturu. *Vadlīniju* turpinājumā izklāstīti pamatprincipi, kas ir pamatā visam patstāvīgas dzīves uzsākšanas periodam – gan sagatavošanās, gan pārejas posmā, gan pēcaprūpes periodā. *Vadlīnijās* ir aprakstīts, kā vislabāk varētu palīdzēt jauniešiem, atbalstīt un virzīt viņus caur šiem svarīgajiem dzīves soļiem – veicot patstāvīgas dzīves plānošanu. *Vadlīnijas* noslēdz sadaļa, kas tiesību aizstāvjiem sniedz informāciju, kā rīkoties, lai ieviestu izmaiņas, kas jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, garantēs pozitīvu pieredzi.**

VADLĪNIJAS **VEIDO 13 SADAĻAS::**

1 sadaļa: Ievads *Vadlīnijās*

2 sadaļa: Definīcijas

3 sadaļa: Jauniešu balsis: patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredze Horvātijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā un Spānijā

4 sadaļa: Pamatprincipi

5 sadaļa: Atbalsts jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi: kam tajā jāiesaistās

6 sadaļa: Patstāvīgas dzīves uzsākšana kā ilgstošs process

7 sadaļa: Ievads patstāvīgas dzīves plāna pieejā

8 sadaļa: Patstāvīgas dzīves plāni un plānošanas process

9 sadaļa: Patstāvīgas dzīves plāna izstrāde: atbildīgo speciālistu uzdevumi

10 sadaļa: Patstāvīgas dzīves plāna izstrāde: pilnīgas un saturīgas jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, līdzdalības nozīmepašu nākotnes veidošanā

11 sadaļa: Patstāvīgas dzīves plāna saturs

12 sadaļa: Pēcaprūpes periods un patstāvība

13 sadaļa: Pārmaiņu sekmēšana: jautājumu tālāka virzīšana

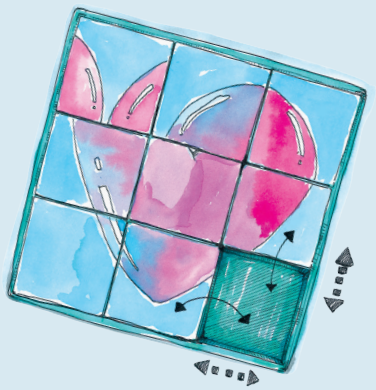

5. KĀ IZMANTOT VADLĪNIJAS

Vadlīnijas izstrādātas izmantošanai divos veidos:

1. **Pastāvīgs atbalsta un atsauces dokuments** darbiniekiem, kuri strādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Vadlīnijas ir viegli uztveramas, ar skaidri definētām sadaļām, kurās aplūkoti daudzi patstāvīgas dzīves uzsākšanas aspekti, tās sniedz atsauces uz konkrētiem aspektiem un atsvaidzina zināšanas par galvenajiem jautājumiem. Vadlīnijas var tikt izmantotas kā pamats diskusijām dažādu iestāžu aprūpes darbiniekiem un personālam, lai pārrunātu un labāk izprastu atsevišķus jautājumus, kuriem jāpievēršas, lai jaunieši veiksmīgi uzsāktu patstāvīgu dzīvi.
2. **Daļa no plašākas apmācību un profesionālās pilnveides programmas** darbiniekiem, kuri strādā un rūpējas par jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Tiek sagaidīts, ka tie, kuri izmantos šīs *Vadlīnijas*, būs arī apmeklējuši projekta ietvaros izveidoto apmācību programmu. Šis apmācību programmu papildina *Vadlīnijas* un palīdz pielāgot to saturu katrai konkrētai valstij. ***Vadlīnijas* ir piesaistītas ar īpašu šī projekta ietvaros izstrādātu apmācību programmu.** Apmācību programmu vada lektori, kuri labi pārzina *Vadlīnijas* un to mērķus. *Vadlīnijas* papildinošā apmācību programma sniedz iespējas izstrādāt atbilstīgus un vietējai situācijai piemērotus risinājumus.

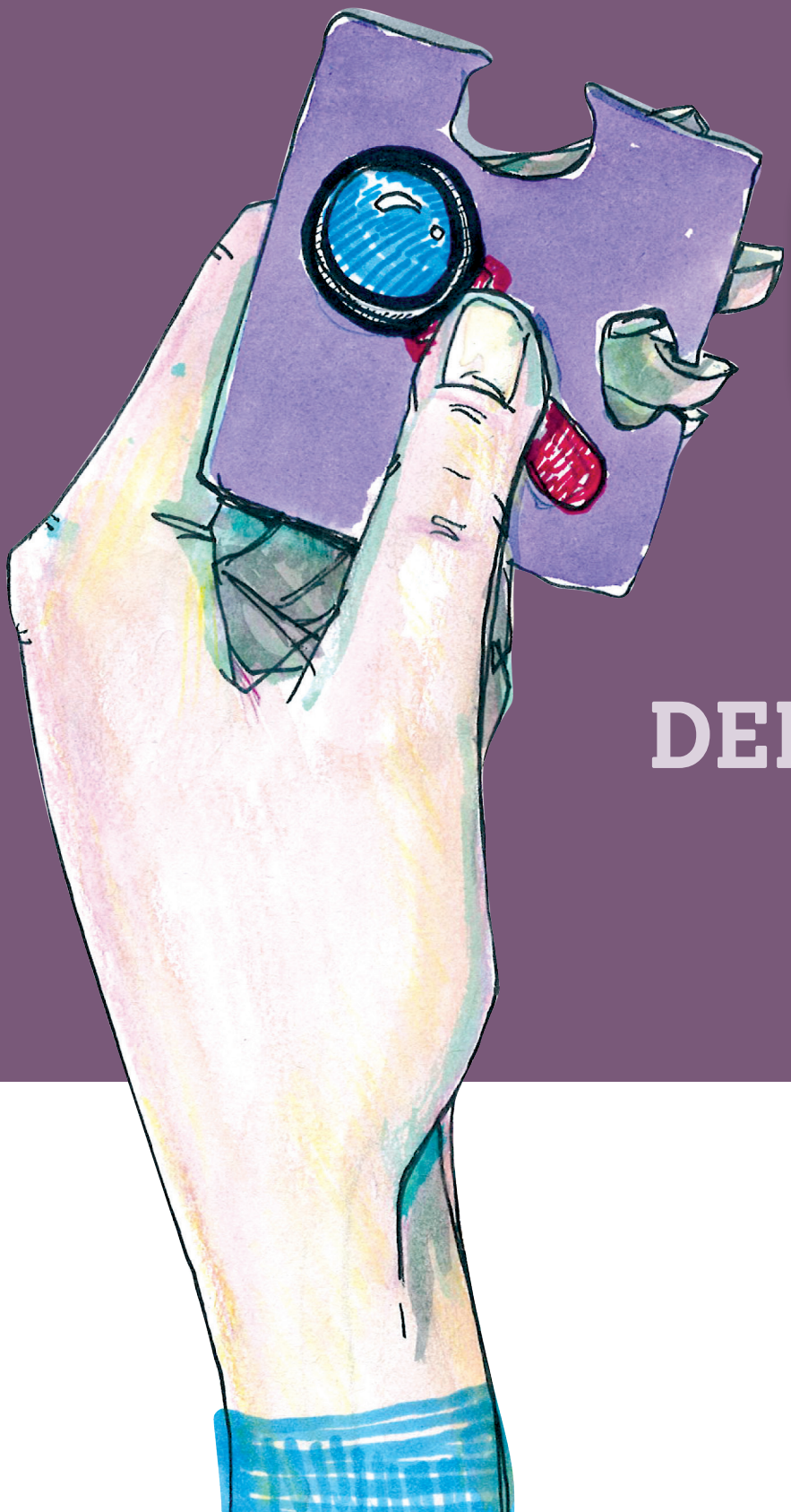

SADAĻA 2

DEFINĪCIJAS

DEFINĪCIJAS

Ar ārpusģimenes aprūpi saistītā terminoloģija dažādās valstīs var ievērojami atšķirties. Tālāk dotie skaidrojumi ir piemēroti *Vadlīniju* kontekstam un tas nenozīmē, ka šie termini vai nozīmes jāpiemēro vispārīgā veidā.

Pēcaprūpes periods: periods pēc jaunieša aiziešanas no ārpusģimenes aprūpes iestādes, kurā jaunietim jāsaņem vai jābūt tiesībām pastāvīgi saņemt padomus un atbalstu.

Jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi: persona, kas aiziet no ārpusģimenes aprūpes vietas, tiklīdz sasniedz likumā noteikto obligāto aprūpes atstāšanas vecumu.

Aprūpes darbinieki: personas, kuras ikdienā ir atbildīgas par aprūpē esošu jaunieti, piemēram, audžuģimene vai aprūpes iestāžu darbinieki.

Bērns: jebkura par 18 gadiem jaunāka persona, izņemot gadījumus, kad uz bērnu attiecināmais likums nosaka, ka pilngadība iestājas agrāk (ANO Bērnu tiesību konvencijas 1. pants).

Formālā (ārpusģimenes) aprūpe: kompetentas administratīvās iestādes vai tiesu institūcijas uzdevumā nodrošināta visa veida aprūpe ģimeniskā vidē un administratīvu, tiesisku vai citu pasākumu rezultātā aprūpes iestādē nodrošinātā aprūpe, tajā skaitā privātās organizācijās (ANO Vadlīnijas alternatīvai bērnu aprūpei, 2009).

Patstāvīga dzīve: periods, kad jaunietis vairs nedzīvo ārpusģimenes aprūpes vietā.

Atbildīgais darbinieks: persona – vēlams profesionāls sociālais darbinieks – kura kopumā ir tieši atbildīga par veiksmīgas pārejas nodrošināšanu jaunietim no aprūpes iestādes uz sakārtotu, patstāvīgu dzīvi. Šī definīcija dažādās valstīs var atšķirties.

Patstāvīgas dzīves uzsākšana: process, kas tiek uzsākts, ārpusģimenes aprūpes iestādē dzīvojošam bērnam vai jaunietim sasniedzot vecumu, kurā tam vairs nav juridisku tiesību dzīvot aprūpes iestādē. Patstāvīgas dzīves uzsākšana ietver sagatavošanos tai, virzīšanos uz patstāvīgu dzīvi (pāreja un daļēja pastāvība) un periodu pēc tās uzsākšanas.

Pāreja: pārmaiņu periods vai process, kad jaunietis no ārpusģimenes aprūpes iestādēm nonāk patstāvīga pieaugušā statusā. (Piemērs: SOS Bērnu ciematos terminu "pāreja" bieži lieto, lai apzīmētu pirms pilnīgi patstāvīgas dzīves notiekošo pāreju no SOS Bērnu ciemata uz jauniešu māju un no jauniešu mājas uz daļēji patstāvīgas dzīves programmu.)

Jaunietis: ANO jaunieti definē kā personu vecumā no 15 līdz 24 gadiem (ANO Ģenerālā Asambleja, 2001. gads, 56. sesija).

SADAĻA 3

JAUNIEŠU BALSIS:

PATSTĀVĪGAS DZĪVES UZSĀKŠANAS PIEREDZE HORVĀTIJĀ, ITĀLIJĀ, LATVIJĀ, LIETUVĀ UN SPĀNIJĀ

JAUNIEŠU BALSIS: PATSTĀVĪGAS DZĪVES UZSĀKŠANAS PIEREDZE HORVĀTIJĀ, ITĀLIJĀ, LATVIJĀ, LIETUVĀ UN SPĀNIJĀ

Vadlīnijas ir izstrādātas, balstoties uz informāciju, kas iegūta veicot padziļinātu situācijas izpēti un analīzi katrā no piecām projektā iesaistītajām valstīm: Horvātijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā un Spānijā.

Šīs izpētes gaitā notika 68 vienādranga intervijas, ko veica jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Konsultējoties ar katras valsts Jauniešu ekspertu grupas dalībniekiem, tika izvēlēti trīs interviju jautājumi:

- **Kas Jums palīdzēja patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā?**
- **Vai ir lietas, kam patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā būtu jāpaliek nemainīgām, un vai ir lietas, kam būtu jāmainās?**
- **Kādām prasmēm, zināšanām un pieredzei būtu jābūt personām, kuras strādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi?**

Izpēte ietvēra arī katras valsts patstāvīgas dzīves uzsākšanas sistēmas kartēšanu un aptaujas veikšanu. To veica katras valsts izveidotā Nacionālā vadības grupas, kurās piedalās pārstāvji no dažādām organizācijām un institūcijām, kuras ir iesaistītas sagatavošanā vai atbalsta sniegšanā jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Aptaujas mērķis bija gūt izpratni par būtiskākajām problēmām jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ceļā un saņemt ieteikumus pārmaiņu veikšanai.

Rezultāti liecina, ka jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, aizejot no aprūpes vietas, pārdzīvo virkni dažādu emociju: laimes un cerības uz brīvību un neatkarību sajaukumu ar vientulības, nemiera un reizēm pat baiļu sajūtu. Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir nobažījušies par savu aizsardzību, neatbilstošu atbalsta līmeni, neapmierinošo atbalsta piedāvāšanas veidu, nepietiekamo pakalpojumu pieejamību un nepietiekamu līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Viņiem ir sajūta, ka atbildīgie par atbalsta sniegšanu, uzsākot patstāvīgu dzīvi, pilnībā nerealizē viņu vajadzības un vēlmes.

NO IZPĒTES REZULTĀTIEM

Izpētes gaitā gūtie rezultāti skaidri parāda nepieciešamību uzlabot visus patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesa aspektus un atbalstu, ko, gatavojoties uzsākt patstāvīgu dzīvi, saņem bērni un jaunieši un kas turpinās pārejas posmā no aprūpes uz patstāvību, kā arī pēcaprūpes periodā.

Nākamajā tabulā atspoguļots svarīgāko darbības jomas izpētes rezultātu kopsavilkums.

Horvātijā, Itālijā, Latvijā, Lietuvā un Spānijā veiktās darbības jomas izpētes rezultātu tabula

JOMA	REZULTĀTI
Rūpes par jaunieti	Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, norādīja, ka uzticēšanās un cieņa, kā arī sajūta, ka par viņiem patiesi rūpējas, ir vissvarīgākie attiecību starp viņiem un viņiem atbalstu sniedzošajām personām aspekti, turklāt sevišķi svarīga ir saikne ar atbildīgajiem darbiniekiem. Viņi uzsvēra, cik svarīgi ir, ka šāds atbalsts tiek piedāvāts, izrādot rūpes. Viņi arī meklē iespēju veidot emocionālu saikni ar tiem, kuriem uzticēta viņu aprūpe un viņu dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšana.
Līdzdalība	Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, runāja par to, cik viņiem ir svarīgi pilnībā un mērķtiecīgi piedalīties pašu dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšanā. Viņi vēlas, lai viņiem būtu iespēja izteikt savu viedokli, ietekmēt lēmumu pieņemšanu un plānot, kā jānotiek pārmaiņām viņu dzīvē. Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, nevēlas, lai viņiem stāsta – viņi vēlas, lai viņus uzklausa un iesaistās patiesā dialogā.
Individualitāte	Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, norādīja, ka vēlas, lai tiktu atzīts, ka viņi visi ir atšķirīgi un ka viņiem ir dažādas vajadzības, apstākļi un vēlmes. Viņi vēlas saņemt savai konkrētajai situācijai un centieniem piemērotu atbalstu.

Patstāvīgas dzīves uzsākšanas vecums	Darbības jomas izpētes rezultāti aktualizēja faktu, ka patstāvīgas dzīves uzsākšanai nav jābūt atkarīgai tikai no vecuma, ka jāņem vērā arī citi faktori, piemēram, briedums, spējas, apstākļi un vēlmes. Tas nozīmē, ka vecums, kādā likums nosaka patstāvīgas dzīves uzsākšanu, dažādās valstīs ne vienmēr atbilst jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, personīgajām vajadzībām, apstākļiem un vēlmēm.
Sagatavošana pārejai un pēcaprūpes periodam un atbalsts šai periodā	Daži jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, iesaka sagatavošanās procesu sākt dienā, kad bērns ienāk aprūpes iestādē, savukārt citi ierosinājuši to sākt vismaz vienu vai divus gadus pirms aprūpes iestādes atstāšanas vecuma sasniegšanas. Turklāt, viņuprāt, atbalsta sniegšanas ilgumam pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas jāatbilst individuālām vajadzībām, ar to netieši norādot, ka atbalsta pieejamība būtu jānodrošina daudz ilgāk, nekā ierasts līdzšinējā praksē.
Pārejas periods	Vairākās iesaistītajās valstīs jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir nodrošināta iespēja dzīvot "pārejas posma" mājoklī (piemēram, jauniešu mājā). Vairums jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, kuriem bija šāda pieredze, sacīja, ka tādējādi viņiem bijusi iespēja pakāpeniski iegūt patstāvību un labāk sagatavoties. Daži uzskatīja, ka, gatavojoties patstāvīgai pieaugušo dzīvei, tādi ierobežojumi kā, piemēram, komandantstunda un citi noteikumi nav piemēroti.
Patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesa konsekventums	Rezultātos redzams, cik lielā mērā patstāvīgas dzīves uzsākšanas process ir nekonsekvents, tas atšķiras vienas valsts ietvaros, kā arī dažādās valstīs. Tas nozīmē, ka jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, nesaņem vienādu aprūpi un atbalstu vai ka viņiem nav vienādas piekļuves tiesībām.
Patstāvīga dzīve	Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, norādīja, ka viņiem ir ļoti svarīgi, lai tiktu nodrošināta iespēja attīstīt tās praktiskās iemaņas, kas viņiem būs vajadzīgas patstāvīgai dzīvei. Piemēram, viņi vēlas iemācīties gatavot ēdienu un tīrīt mājokli, rīkoties ar naudu un sekot līdzi veselības stāvoklim. Viņi vēlas saņemt padomus saistībā ar savām tiesībām un palīdzību pārcelties uz piemērotu mājokli, kā arī informāciju par izglītības un darba atrašanas iespējām.

Attiecību uzturēšana	Izcelts attiecību starp bērniem un viņu ģimenēm uzturēšanas nozīmīgums laikā, kamēr viņi atrodas aprūpes iestādē. Daži jaunieši un speciālisti uzsver nepieciešamību patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā iesaistīt ģimeni. Turklāt jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas saglabāt saikni ar saviem aprūpētājiem, t. i., audžuvecākiem un aprūpes iestādes darbiniekiem, kā arī saglabāt aprūpes iestādē iegūtos draugus.
Starpnozaru pieeja	Jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, jābūt pieejamam visaptverošam atbalstam un pamata pakalpojumiem, ko iespējams nodrošināt ar starpnozaru speciālistu tīkla palīdzību. Tika pamanīta nepieciešamība uzlabot starpnozaru darbu, aptverot tādas nozares kā veselības aprūpe, izglītība, mājokļu jautājumi un nodarbinātība, kā arī tiesu, juridiskos un citus svarīgākos speciālistus.
Labvēlīga vide	Speciālistiem, aprūpes darbiniekiem un citiem nepieciešama labvēlīga vide, kurā viņi var uzņemties atbildību. Saistībā ar to konstatēta nepieciešamība uzlabot tiesību aktus, politiku, noteikumus, kvalitātes standartus un vadlīnijas. Turklāt nepieciešams kvalitatīvāk apkopot datus un veikt to analīzi, lai uz iegūtās informācijas pamata plānotu precīzāk un efektīvāk.
Speciālistu kapacitātes stiprināšana	Darbības jomas izpētes rezultātos redzama nepieciešamība daudz vairāk ieguldīt visu speciālistu un aprūpes darbinieku, kuru pienākums ir atbalstīt jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, prasmēs, zināšanās un spējās.
Pozitīvu pārmaiņu veicināšana	Tika paustas bažas par aprūpē dzīvojošo bērnu un jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, stigmatizēšanu un diskrimināciju, kā arī nepieciešamību to risināt ar viņu tiesību aktīvāku aizstāvību.

Visi iepriekš aprakstītie rezultāti bija nozīmīgs praktisks un informatīvs ieguldījums šajās Vadlīnijās, kas vērstas uz jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, pieredzes uzlabošanu visās projektā iesaistītajās valstīs.

Darbības jomas izpētes laikā jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, runāja par savām idejām un pieredzi: šajās Vadlīnijās viņu teikto atradīsiet teksta laukos. Papildus darbības jomas izpētes informācija visā dokumentā sniegta XXXX teksta laukos.

SADAĻA 4

PAMATPRINCIPI

PAMATPRINCIPI

***Vadlīniju* pamata pieeja un uzsvars likts uz četriem galvenajiem principiem. Šie principi ir daļa no pieejas, kas vērsta uz bērnu un jaunieti, un kas atzīst jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, par neatkarīgiem tiesību objektiem.**

Uz bērnu un jaunieti vērsta pieeja visu procesu centrā nostāda jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un rūpējas par to, lai visu līmeņu atbildīgie speciālisti izpildītu savas saistības – cienītu, aizsargātu un īstenotu viņu tiesības. Šī pieeja akcentē, cik svarīgi ir, ka bērni un jaunieši tiek mērķtiecīgi iesaistīti visās darbībās un lēmumu pieņemšanas procesos, kas tieši ietekmē viņu pāreju no aprūpes uz patstāvību. Visbeidzot, tā māca bērniem un jauniešiem pieprasīt un izmantot savas tiesības, kā arī sekmēt šo tiesību atzīšanu. (Lūdzu, skatīt arī "Bērnu tiesību nodrošināšana"[6] un "Bērni un jaunieši aprūpes iestādēs: zini savas tiesības!"[7], kā arī 1., 2. un 3. pielikumu.)

Šajā sadaļā apkopoti visi četri principi, aplūkojot to pamatideju un īstenošanu praksē. Šie principi kā pavedieni caurvij visu dokumentu, tos tieši vai netieši pieminot tajās Vadlīniju sadaļās, ar kurām tie ir īpaši cieši saistīti. Tomēr šie principi vienmēr jāpatur prātā saistībā ar visām tēmām un visos patstāvīgas dzīves uzsākšanas posmos

I PRINCIPS:
ilgstošu rūpju un cieņas pilnu attiecību veidošana

Vadlīnijās **sistemātiski uzsvērts, ka veids, kādā jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tiek sniegti padomi un atbalsts, nav mazāk svarīgs kā to būtība. Aprūpē dzīvojuši jaunieši īpaši uzsver vajadzību just, ka kāds par viņiem rūpējas, viņus novērtē un ciena (skatīt "Patstāvīgas dzīves uzsācēju vajadzību izpratne" 7. sadaļā).**

Cieņpilnas attiecības nozīmē, ka sagatavošanās darbu plānošana un īstenošana patstāvīgas dzīves uzsākšanai nedrīkst būt tikai birokrātiska darbība, tas ir kopīgs speciālistu un iesaistīto jauniešu darbs, kurā nepieciešama savstarpēja uzticēšanās un cieņa.

Arī pēcaprūpes periodā jānodrošina empātisks atbalsts un patiesa vēlme jaunieti motivēt un iedrošināt.

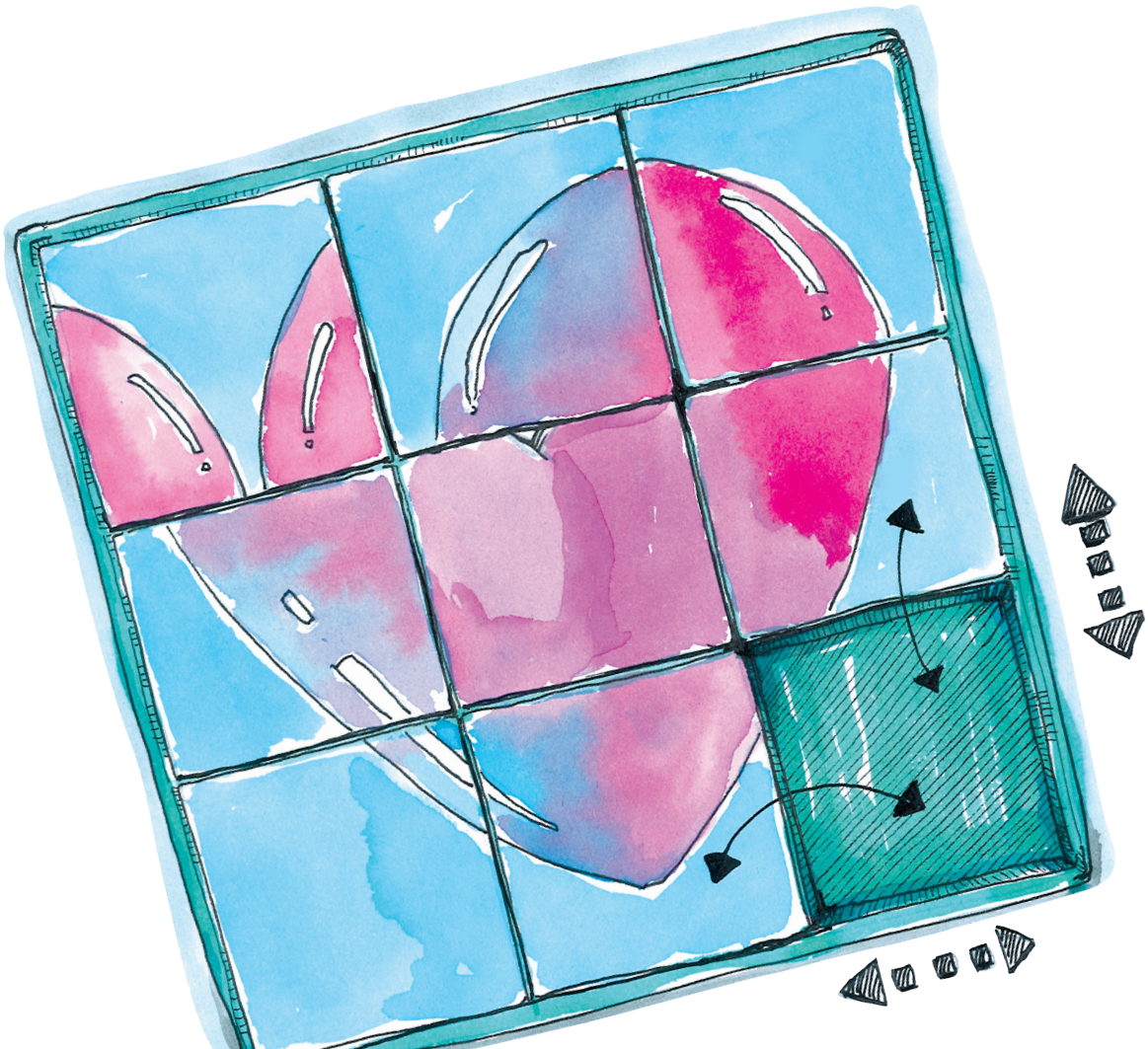

II PRINCIPS:
tiekšanās uz aktīvu līdzdalību

Bērnu tiesību konvencija (BTK) nosaka pienākumu noskaidrot un ņemt vērā bērnu viedokli visos viņus ietekmējošos jautājumos (12. pants). BTK nosaka arī bērnu tiesības saņemt "atbilstošu palīdzību un padomus" šajā konvencijā atzīto tiesību izmantošanai atbilstīgi viņa "attīstības pakāpei" (5. pants).

No tā izriet, ka jaunietim, kas atstāj aprūpes iestādi, ir galvenā loma, izstrādājot individuālu plānu pārejas posmam un pēcaprūpes periodam. Arī saskaņā ar darbības jomas izpētes rezultātiem (skatīt "Līdzdalība" 10. sadaļā) Vadlīnijās viscaur izcelts līdzdalības svarīgums.

Šādu norāžu uz "bērna un jaunieša līdzdalību" lēmumu pieņemšanas procesā ir daudz

Pirmkārt, norādīts, ka katram bērnam jāpiedāvā iespēja saņemt vai viņiem jāspēj pieprasīt visu informāciju par viņu esošo situāciju un nākotnes perspektīvām, ja vien viņi spēj pilnvērtīgi iesaistīties, vai citiem vārdiem, ja vien viņu līdzdalība ir saturīga. (Patiešām – piekļuve šādai informācijai izriet no citām BTK paredzētajām tiesībām.)

Otrkārt, šai informācijai reāli jāataino faktiskā situācija, perspektīvas, pieejamās iespējas un atbalsts, un tā jānodrošina tā, lai tā būtu bērnam/jaunietim saprotama.

Treškārt, jāatbalsta un jāiedrošina bērna/jaunieša viedokļa paušana. Bērna/jaunieša viedokļa paušana nedrīkst tikt uzspiesta vai ierobežota.

Ceturtkārt, bērnam/jaunietim jābūt informētam, ka ne vienmēr būs iespējams rīkoties atbilstīgi viņa prasībām un vēlmēm. Bērnam/jaunietim jāsaņem informācija par konkrētu lēmumu pieņemšanas iemesliem, neatkarīgi no tā, vai lēmumi atbilst viņa izteiktajām vēlmēm. Neatkarīgi no rezultāta, tas jāņem vērā, sastādot plānu, ko jaunietis palīdz izstrādāt un saprot.

Tādējādi pilnvērtīgi īstenojot līdzdalības principu, vairs netiek sniegta vienkārši konsultācija. Tam jānodrošina daudz dziļāka jauniešu iesaistīšana un šo procesu virzošo speciālistu iesaistīšanās.

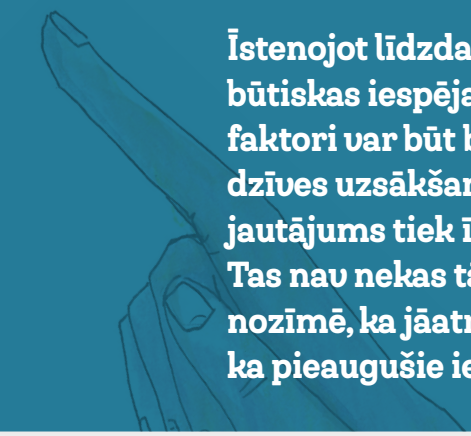

Īstenojot līdzdalību šādā līmenī, jaunietim tiek dotas būtiskas iespējas, aug un attīstās viņa dzīvesspēks. Šie faktori var būt būtiski, nodrošinot kvalitatīvu patstāvīgas dzīves uzsākšanas gaitu, tieši tādēļ Vadlīnijās šis jautājums tiek īpaši uzsvērts. Līdzdalība nozīmē rīcību. Tas nav nekas tāds, ko kāds dara jaunieša vietā. Praksē tas nozīmē, ka jāatrod reāli un tiesiski procesi, kas nodrošina, ka pieaugušie ieklausās jaunieša viedoklī.

Visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi – jaunieši, kuri piedalījušies lēmumu pieņemšanā, var aktīvi paust savu viedokli par to, kas nepieciešams vispārējai pakalpojumu un atbalsta uzlabošanai, kā arī par darbībām, kas var vēl vairāk uzlabot to jauniešu, kuri patstāvīgu dzīvi uzsāks vēlāk, saturīgu līdzdalību.

III PRINCIPS:
visu bērnu un jauniešu cilvēktiesību ievērošanas veicināšana un aizsardzība

Cilvēktiesību kopums attiecas uz visiem bērniem un jauniešiem, arī uz tiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. *Vadlīnijas* viscaur uzsver cieņu pret šīm tiesībām un to īstenošanu, tā atsaucoties uz darbības jomas izpētē atklāto (skatīt "Pārmaiņu sekmēšana" 13. sadaļā).

Prasība, ka lēmumi jāpieņem "vislabākajās bērna interesēs" (BTK 3. panta 1. daļa) ir cieši saistīta ar tiesībām uz līdzdalību (skatīt iepriekš aprakstīto II principu). Šī saistība ir divpusēja. No vienas puses, tas nozīmē, ka jāņem vērā bērna uzskati un vēlmes, nosakot, kāda darbība būs vislabākajās bērna interesēs. No otras puses, tas nozīmē, ka var tikt pieņemti bērna uzskatiem un vēlmēm daļēji vai pilnībā pretēji lēmumi, ja ir pamatojums, ka bērna vēlmju ievērošana būs pretrunā vislabākajām bērna interesēm. Jāpanāk zināms līdzsvars. Tas atkārtoti norāda, cik svarīgi bērnu iepazīstināt ar pilnīgu informāciju un potenciālajām iespējām un pārrunāt tās, pievēršot uzmanību tam, lai bērns to izprastu un saņemtu atbalstu.

Protams, bērnu un cilvēktiesību kopums ir ļoti plašs. Starp svarīgākajām tiesībām jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, jāmin tiesības uz pamata pakalpojumiem, piemēram, veselības aprūpi un izglītību (BTK 24. un 28. pants), sociālo nodrošinājumu (BTK 26. pants), kā arī uz atbilstošu dzīves līmeni, sevišķi attiecībā uz pārtiku, apģērbu un mājokli (BTK 27. pants). Tāpat īpaša uzmanība jāpievērš tiesībām uz aizsardzību pret visa veida ekspluatāciju (BTK 32.–36. pants), jo jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, var nonākt situācijās, kurās viņi ir neaizsargāti. Jauniešiem ar īpašām vajadzībām ir tiesības saņemt īpašu palīdzību, kas "uzturēs ticību saviem spēkiem" un "atvieglos [viņu] iespējas aktīvi piedalīties sabiedrības dzīvē" (BTK 23. pants).

Valsts vai vietējā līmenī var būt nepieciešams īpašu uzmanību pievērst arī tam, lai tiktu cienīta jaunieša kultūra un īpašās tiesības uz kultūras identitāti (BTK 30. pants), kā arī viņus pasargāt no diskriminācijas (BTK 2. pants).

Tādējādi *Vadlīnijās* saistībā ar atbalsta organizēšanu un sniegšanu, jaunietim uzsākot patstāvīgu dzīvi, izmantota visaptveroša, tiesībās balstīta pieeja.

IV PRINCIPS:
starpnozaru pieejas nepieciešamība

Plašais problēmu loks un visaptverošā, tiesībās balstītā pieeja, kāda jāizmanto to risināšanai (kā izklāstīts III principā), nosaka, ka jānodrošina kvalitatīva starpnozaru iesaiste un koordinācija. Atbildīgais speciālists nekādos apstākļos nedrīkst vienpersoniski lemt un rīkoties visās šajās jomās. Tas uzsvērts darbības jomas izpētes rezultātos (skatīt "Starpnozaru pieeja" 8. sadaļā).

Lai gan sistēma un resursi katrā valstī atšķiras, vairāk vai mazāk paļaujoties uz nevalstiskām struktūrām, skaidrs, ka nepieciešams noteikta veida mehānisms, kas nodrošinātu un atvieglotu nepieciešamos ieguldījumus saistībā ar dažādu nozaru atbildīgajām institūcijām.

Tādējādi nozīmīgs atbildīgā speciālista uzdevums būs šīs iesaistes izveidošana un potenciāli arī atbalsta sniegšanas konkrētam jaunietim koordinēšana. Tomēr tas varētu būt grūti un neefektīvi, ja atbildīgajam speciālistam par katru jaunieti, par ko viņš ir atbildīgs, viss būtu jāsāk no nulles. Līdz ar to atbildīgajiem valsts iestāžu darbiniekiem pilnībā jāzina, ko tām šādā kontekstā var būt nepieciešams nodrošināt, un par ārpusģimenes aprūpi atbildīgajai valsts iestādei jāparedz un jāizveido koordinēšanas mehānisms.

Tādējādi šajās Vadlīnijās daudzviet tiks uzsvērts, cik būtiski ir paredzēt dažādu iestāžu iesaistīšanos un atbalstu, nemaz nerunājot par cilvēktiesībās noteikto pienākumu attiecīgi rīkoties.

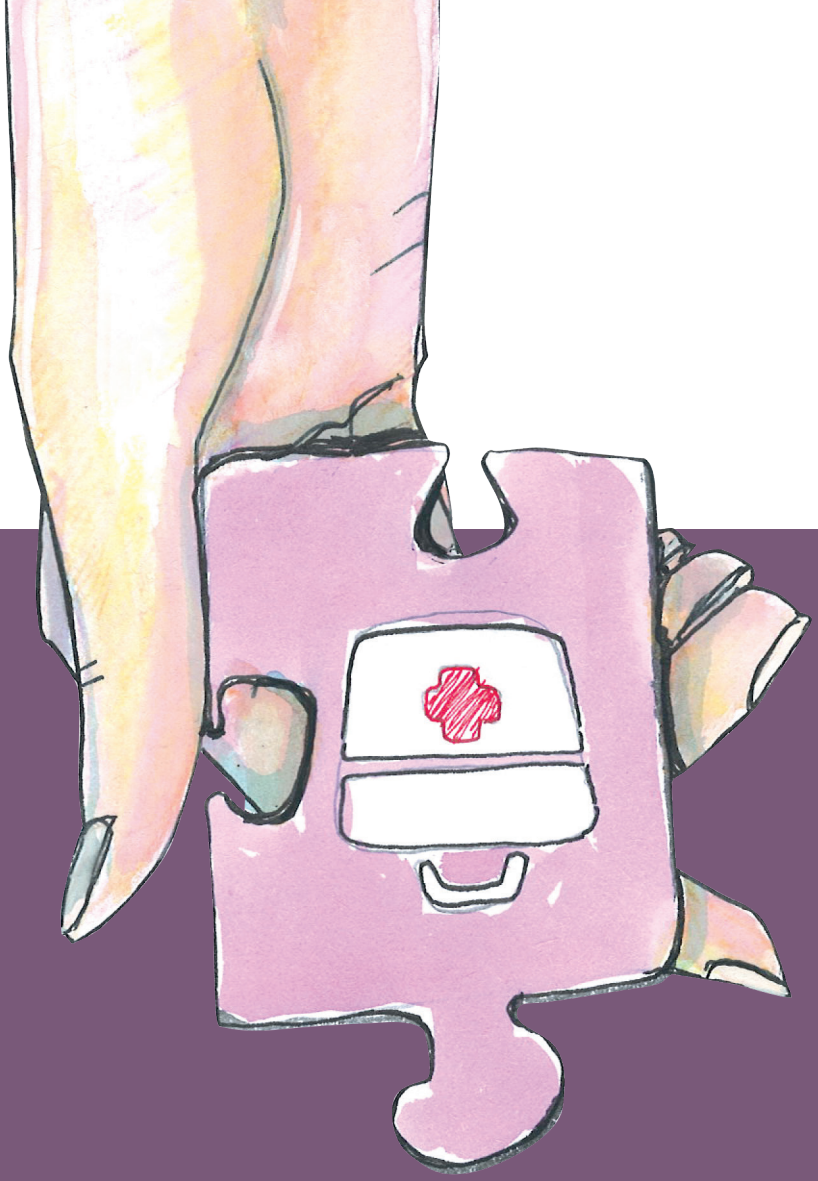

SADAĻA 5

ATBALSTS JAUNIEŠIEM, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI:

KAM TAJĀ JĀIESAISTĀS?

ATBALSTS JAUNIEŠIEM, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI: KAM TAJĀ JĀIESAISTĀS?

Šajā sadaļā uzsvars likts uz dažādām personām, kuras jebkādā veidā varētu atbalstīt jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Atbildīgais speciālists: vēlams, lai tas būtu profesionāls sociālais darbinieks, kura pienākums ir nodrošināt veiksmīgu jaunieša pāreju no aprūpes uz patstāvīgu dzīvi. Patlaban visu valstu bērnu aizsardzības un aprūpes sistēmās šāda funkcija var nebūt nodrošināta, tādā gadījumā jāparedz formāla vai neformāla citas atbildīgās personas iecelšana.

Labākajā gadījumā atbildīgais speciālists jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, uzticību būs ieguvis jau aprūpes laikā un atbalstīs viņu visā periodā, sākot ar aprūpes iestādes atstāšanu līdz patstāvīgas dzīves uzsākšanai, un nepieciešamības gadījumā arī pēc tam. Ja šāda nepārtrauktība nav iespējama, jānodrošina pietiekami ilgs periods, kurā par jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbildīgais speciālists nodod rūpes par viņu pirms aprūpes iestādes atstāšanas personai, kura atbalstu nodrošinās pēcaprūpes periodā.

Atbildīgā speciālista ar jaunieti izveidoto attiecību kvalitāte ir tikpat svarīga, cik piedāvātais atbalsts. No vienas puses, atbildīgais speciālists izveido draudzīgas attiecības un strādā tieši ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, un, no otras puses, piesaista un koordinē citu institūciju iesaistīšanos un pakalpojumus, kas jāplāno un jānodrošina atbilstīgi katra jaunieša vajadzībām un situācijai. Tādējādi atbildīgais speciālists ir galvenā persona, kas sniedz atbalstu, taču no viņa nevar gaidīt visu pakalpojumu nodrošināšanu paša spēkiem. Tālāk Vadlīnijās tas apskatīts sīkāk.

Aprūpes darbinieki: audžuģimenei vai aprūpes iestādes darbiniekiem, piemēram, tiem, kuri ir atbildīgi par jaunieti viņa uzturēšanās laikā aprūpes iestādē, būtu ne tikai viņš jāsagatavo patstāvīgas dzīves uzsākšanai, bet arī iespēju robežās jābūt pieejamiem jaunieša pēcaprūpes periodā.

Tādējādi jaunieši var uzturēt saikni starp dzīvi aprūpē un patstāvīgu dzīvi, kas nozīmē, ka jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, pēcaprūpes periodā var turpināt

attiecības ar uzticamiem aprūpes darbiniekiem. Tas var būt īpaši svarīgi, lai jaunietim, kurš uzsācis ceļu uz patstāvīgu dzīvi, radītu drošības sajūtu.

Specializētie pakalpojumi: lai nodrošinātu pastāvīgu un vienreizēju speciālistu atbalstu un palīdzību, var būt nepieciešams piesaistīt valsts iestādes un nevalstiskās organizācijas un biedrības. Šādas jomas īpaši ir visi sociālo pakalpojumu aspekti, kā arī veselības aprūpe, izglītība, mājokļa jautājumi, nodarbinātības pakalpojumi, tiesnešu, juristu un kultūras organizāciju palīdzība. Tālāk Vadlīnijās tiks runāts par saskaņotu dažādu nozaru sadarbību.

Aprūpes iestādēs dzīvojuši jaunieši: vienaudžu mentorings var būtiski palīdzēt patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā. Rūpīgi izvēlēti brīvprātīgie mentori, kuriem bijusi kopumā veiksmīga patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredze, ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, var izveidot uzticamas attiecības, tā papildinot profesionālo atbalstu, mazinot satraukumu un atbildot uz jaunietim svarīgiem jautājumiem. Atbildīgajiem speciālistiem, kuri stādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, savstarpēji jāpārrunā, kuriem jauniešiem ieteicams piedāvāt šādu palīdzību. Vienaudžu mentoringa izmantošana *Vadlīnijās* tālāk tiks apskatīta sīkāk.

Ģimene: jāapsver iespēja patstāvīgas dzīves uzsākšanā iesaistīt ģimenes locekļus, ja vien jaunietis neiebilst pret šādu iespēju. Vienlaikus arī pašiem ģimenes locekļiem var būt nepieciešams padoms, kā labāk rīkoties, sevišķi gadījumos, ja, jaunietim uzturoties aprūpes iestādē, abu pušu saskarsme bijusi neregulāra un/vai attiecības bijušas konfliktējošas.

Ir svarīgi veicināt un atvieglot ģimenes locekļu iesaistīšanos, taču to nedrīkst uzspiest: attiecību izveidošana pozitīvai viņu iesaistei var prasīt ilgu laiku.

Citas svarīgas personas: noteikti jāpajautā jaunietim, vai viņam ir draugi vai citas uzticības personas, ko viņi jebkādā veidā vēlētos iesaistīt patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā.

SADAĻA 6

PATSTĀVĪGAS DZĪVES UZSĀKŠANA KĀ ILGSTOŠS PROCESS

PATSTĀVĪGAS DZĪVES UZSĀKŠANA KĀ ILGSTOŠS PROCESS

Atbildīgajiem speciālistiem jānodrošina tāds patstāvīgas dzīves uzsākšanas process, kas veidos vislabāko pieredzi. Šajā sadaļā tiks izskaidrots, kādēļ patstāvīgas dzīves uzsākšanas process ir daudz vairāk nekā tikai brīdis, kad jaunietis atstāj aprūpes iestādi, un kā šo procesu plānot un īstenot.

1. 1.APRŪPES NEPĀRTRAUKTĪBA

Patstāvīgas dzīves uzsākšana ietver virkni **savstarpēji saistītu posmu**.

- Pirmais posms ir sagatavošanās patstāvīgas dzīves uzsākšanai, jaunietim vēl **atrodoties aprūpes iestādē.**
- Otrais posms – **pēdējā diena aprūpes** iestādē un vienlaikus arī pirmā tālākdošanās diena. To iespējams plānot arī kā **pārejas periodu**, kurā pilnīgas patstāvības vietā sākumā ir, piemēram, daļēji patstāvīga dzīve.
- Trešais posms būtu atbalsta nodrošināšana tādā līmenī un veidā, kas atbilst katra jaunieša vajadzībām **pēcaprūpes periodā**, vēlams – tik ilgi, cik jaunietim nepieciešams, lai pielāgotos.

Ir svarīgi, ka speciālisti, kuri strādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, atzītu, ka patstāvīgas dzīves uzsākšana ir process, nevis atsevišķs notikums.

“Pirmkārt, neatkarības iegūšana jāuztver kā process, kurā redzams, kā viss izdodas. Un – vai attiecīgā persona tam ir gatava. Gadījumā, ja jaunietis nav gatavs, viņam vismaz jābūt kādam, kurš atbalsta, lai jaunietis vienkārši nepakluptu un nekristu.”

Svarīgi arī atcerēties, ka:

- ja ir **iespējama neliela elastība attiecībā uz patstāvīgas dzīves uzsākšanas brīdi**, jāpalīdz jauniešiem izvēlēties patstāvīgas dzīves uzsākšanai piemērotāko laiku;
- **jauniešiem nepieciešams ilgs sagatavošanās laiks**, tāpēc ir svarīgi šo procesu sākt ar agrīnām sarunām, tiklīdz bērns ir nonācis aprūpes iestādē. Taču, protams, tas ne vienmēr var būt iespējams un/vai vēlams, un atsevišķos gadījumos šādu pārrunu uzsākšanu ir ieteicams atlikt;
- **rūpīga un savlaicīga patstāvīgas dzīves uzsākšanas plānošana ir svarīga**, lai nepieciešamības gadījumā varētu risināt problēmsituācijas, īstenot jaunieša vajadzības un vēlmes, sameklējot nepieciešamos resursus un rīkojoties, kā arī deleģējot noteiktus pienākumus citiem un meklējot sadarbības iespējas ar citām atbildīgajām institūcijām.

2. ATBILDĪBAS DALĪŠANA PROCESA LAIKĀ

Jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, aiziešana no ārpusģimenes aprūpes iestādes nav brīdis, kad visa atbildība no vienas speciālistu komandas vienkārši pāriet citai. Patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā vairākiem cilvēkiem jāveic virkne saskaņotu darbību, nodrošinot atbalsta nepārtrauktību pirms aiziešanas no aprūpes iestādes, tās laikā un pēc tās.

Viens no veidiem, kā nodrošināt veiksmīgu patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesu, vienlaikus atvieglojot jaunieša pāreju no aprūpes iestādes uz patstāvīgu dzīvi, ir **sadarbība ar citiem, veidojot pāreju starp dzīvi aprūpes iestādē un pēc aiziešanas no tās.**

Kā redzams nākamajā diagrammā, starp jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, aprūpes darbiniekiem un atbalsta sniedzējiem, un tiem, kuri par to būs atbildīgi jaunieša pēcaprūpes periodā, jānodrošina savstarpēji saskaņotas darbības rīcība, kamēr jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēl atrodas aprūpes iestādē un/vai, ja iespējams, dzīvo pārejas iestādē.

Aprūpes iestādes atbildīgais darbinieks

Atbildīgais darbinieks (un citi speciālisti), kurš atbild par jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, pēcaprūpes periodā

Lai to īstenotu, var būt nepieciešamas pārmaiņas speciālistu un citu personu, kas katrā valstī iesaistīti jauniešu sagatavošanā patstāvīgas dzīves uzsākšanai un viņu atbalstā pēc tam, esošajos uzdevumos un pienākumos, panākot viņu darba **kvalitatīvu savstarpējo koordināciju**.

Atkārtoti uzsveram, ka labas prakses pamats ir jauniešu atbalstīšana **pakāpeniskā pārejā**, sniedzot ilgstošu atbalstu. Piemēram, ir svarīgi atcerēties, ka, jauniešiem aizejot no aprūpes iestādes:

"Viņi aiziet no samērā kontrolētas un strukturētas vides. Viņiem jātiek galā ar jauniem pienākumiem un augstāku brīvības līmeni. Laiku aiziešanai no iestādes viņi var nebūt izvēlējušies paši. Tādējādi tas var būt nemiera, pielāgošanās un zaudējuma laiks."[8] (Makgī [McGhee] un citi (2014)

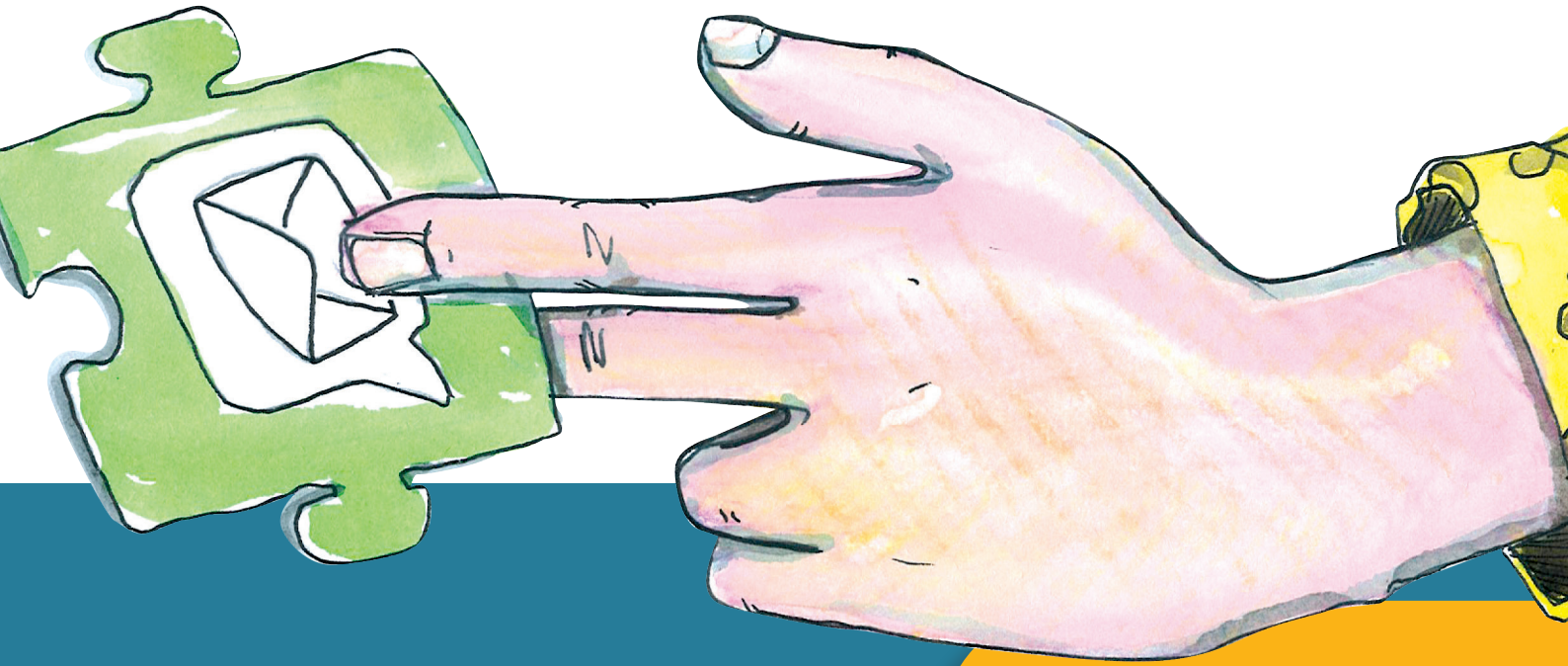

SADAĻA 7

JAUNIEŠU, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, VAJADZĪBU IZPRATNE

JAUNIEŠU, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, VAJADZĪBU IZPRATNE

Šajā sadaļā aplūkotas svarīgākās vajadzības un problēmas, ar kādām var sastapties jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un kas jāņem vērā, sagatavojot un pavadot viņus ceļā no aprūpes uz patstāvīgu dzīvi. Lielākoties šajā sadaļā uzmanība pievērsta grūtībām, ar ko sastopas daudzi jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Taču mēs zinām, ka daži jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, saņemot pozitīvu pieredzi pirms nonākšanas aprūpes iestādē vai dzīvojot tajā, ir spējuši attīstīt ļoti konstruktīvas prasmes un spējas, lai uz patstāvīgas dzīves uzsākšanu un pieaugušo dzīvi raudzītos pārliecināti, pozitīvi un kompetenti. Tādēļ ir svarīgi, lai atbildīgie speciālisti pievērstu uzmanību konkrētām atsevišķu jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vajadzībām un pielāgotu savu atbalstu tām.

JAUNIEŠU, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, PROBLĒMU ATZĪŠANA

Atbalstot jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, visā šī procesa laikā, ir svarīgi atzīt, ka pieaugšana un pieaugušo dzīves uzsākšana ir sarežģīta. Aprūpes iestādē dzīvojušiem jauniešiem ir lielāka iespēja saskarties ar papildu sarežģījumiem bērnības traumu dēļ. Tas var būtiski ietekmēt jauniešu iesaistīšanos patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā, kā arī ievērojami ietekmēt viņu spējas risināt sarežģījumus, nokļūstot patstāvīgā dzīvē. Šajā sadaļā apskatītas jautājumi, kurus nepieciešams īpaši uzsvērt:

A. Patstāvīgas dzīves uzsākšanas emocionālās dinamikas izprašana;
B. Stabilitātes veicināšana pārmaiņu laikā;
C. Attiecībās balstītas prakses svarīgums;
D. Dzīvesspēka radīšana;
F. Sarežģītu vajadzību apmierināšana;
G. Elastīga pieeja.

Kā rīkoties

Padomājiet:

- cik mulsinošs un pretrunīgs visiem jauniešiem var būt viņu pusaudža gadu attīstības posms;
- cik ļoti jauniešiem nepieciešamas iespējas pārbaudīt jaunu pieredzi un saprast, ka viņi pakāpeniski pieaug.
- Centieties nodrošināt līdzsvaru starp iedrošināšanu, robežu noteikšanu un izaicinājumu radīšanu.
- Saprotiet un palīdziet arī saviem kolēģiem un citiem partneriem saprast, ka pieaugšana nenotiek acumirklī un katrs jaunietis attīstās atšķirīgi.

“Un... godīgi sakot, šie aprūpes darbinieki, ir tie, kuri mani ietekmējuši visvairāk, jo esmu atstājis tieši šo vietu, un, lai arī esmu no tās aizgājis, es joprojām ar viņiem sarunājos, un viņi turpina mani atbalstīt, sakot, lai tik dodos uz priekšu, un viņi ir bijuši kā... Viņi man likuši justies, ka beidzot, neskatoties uz problēmām un visu, kas ar mani noticis, ir kāds, kam esmu svarīgs, un tas mani motivē doties uz priekšu, darīt visu, kas man jādara, un teikt visu, kas man sakāms...”

“Viņiem jāsaprot, ka mēs esam cilvēki. Viņiem mūs labāk jāsaprot. Viņiem ar mums jārunā.”

“Pamatā aprūpes speciālistiem darbā jāieliek sava sirds, ja nepieciešams, strādājot ilgāk par astoņām stundām. Piemēram, ja bērnam ir problēma, viņiem jāpaliek un viņš jāuzklausa pat tad, ja darba maiņa ir beigusies. Es zinu, ka viņiem tas ir darbs, bet viņi strādā ar mūsu dzīvēm.”

“Ir liela atšķirība starp “dzirdēt” un “klausīties”; kad tu runā, tev vajadzīgs kāds, kurš tevī klausās tādēļ, ka viņš par tevi uztraucas, un nevis tādēļ, ka viņam jāraksta atskaite, ko visi pēc tam lasīs.”

FROM THE SCOPING EXERCISE

Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi

- saprot, ka viņiem nav tāda paša emocionālā un praktiskā atbalsta kā bērniem, kuri dzīvojuši savās ģimenēs, vienlaikus atzīstot profesionālās robežas;
- ar saviem aprūpes darbiniekiem vēlētos tādas attiecības, kas ir līdzīgas attiecībām ar atbalstošu vecāku;
- aktīvi meklē iespēju veidot emocionālu saikni ar tiem, kuriem uzticēta viņu aprūpe un viņu dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšana;
- vēlas nepārtrauktību, īpaši attiecībās ar cilvēkiem, ar kuriem viņi izveidojuši tuvas attiecības pirms patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesa un tā laikā;
- nevēlas, lai viņiem ko skaidro - viņi vēlas, lai kāds uzklausa viņu teikto un iesaistās patiesā dialogā;
- uzskata konfidencialitāti par svarīgu – viņi vēlas būt droši, ka var uzticēties cilvēkam, kuram stāsta par savām sajūtām un idejām.

A. PATSTĀVĪGAS DZĪVES UZSĀKŠANAS EMOCIONĀLĀS DINAMIKAS IZPRAŠANA

Kā teikts iepriekš, Vadlīnijas uzsver to, ka jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, padomu un atbalsta sniegšanas veids ir tikpat svarīgs, cik šo padomu un atbalsta kvalitāte.

Tāpēc jāapsver, kādā veidā tiks īstenota attiecībās balstīta prakse, kas:

- jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, liktu pastāvīgi justies novērtētam un aprūpētam;
- ļautu veidoties abpusējas uzticēšanās un cieņas atmosfērai starp atbildīgo darbinieku, visiem pārējiem speciālistiem un jaunieti;
- veicinātu savstarpēju uzticēšanos un cieņu starp speciālistiem, kuri strādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Kā rīkoties

Lai labāk izprastu un iejustos emocionālajā stāvoklī, kas rodas, aizejot no mājām un uzsākot patstāvīgu pieauguša cilvēka dzīvi, uz mirkli padomājiet, kādas varētu būtu jūsu atbildes uz nākamajiem jautājumiem. (Šo uzdevumu varētu izpildīt kopā ar kolēģiem no savas vai citas iestādes.)
Padomājiet par šiem jautājumiem:

- Kādā vecumā jūs devāties prom no mājām?
- Kā tas bija un kā jūs jutāties?
- Kas jums palīdzēja?
- Kas traucēja?
- Vai jums bija izvēle?
- Vai domājat, ka esat gatavs?
- Kā jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ceļš atšķiras no pārējās sabiedrības ceļa?

B. STABILITĀTES VEICINĀŠANA PĀRMAIŅU LAIKĀ

FROM THE SCOPING EXERCISE

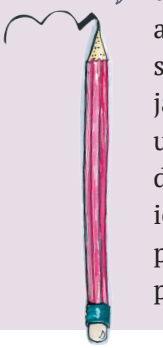

Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, runāja par to, cik svarīgi pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas uzturēt saskarsmi ar aprūpes darbiniekiem – piemēram, audžuģimenēm un aprūpes iestādes darbiniekiem. Tika minēts arī tas, cik svarīgi ir uzturēt attiecības ar ģimenes locekļiem, vienlaikus ņemot vērā jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlmes un nodrošinot, ka šāda attiecību uzturēšana ir vislabākajās viņa interesēs. Tāpat jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas saglabāt draudzības, kas izveidojušās pirms uzturēšanās aprūpes iestādē un tās laikā, kā arī lai viņiem būtu iespēja veidot jaunas attiecības pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas. Draugi un citi līdzcilvēki jauniešiem pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas var nodrošināt vērtīgu atbalstu.

Aprūpes iestādē dzīvojoši bērni un jaunieši pirmkārt meklē stabilitāti, atbalstu un drošību, un viņiem, tāpat kā jebkuram bērnam, ir tiesības to saņemt. Patstāvīgas dzīves uzsākšanas laikā tiek piedzīvotas būtiskas pārmaiņas, pastāv bažas, ka jauniešiem šī procesa gaitā varētu šķist, ka viņiem šīs tiesības netiek nodrošinātas. Tādēļ, plānojot patstāvīgu dzīvi, ir svarīgi nodrošināt tādus apstākļus un zināšanas, kas jaunietim palīdzēs sajust **nepārtrauktu stabilitāti**.

Jāuzsver, ka nav iespējams pārvērtēt palīdzības nozīmi, veidojot un atbalstot:

- attiecību tīklus;
- nepārtrauktu iesaistīšanos, kas ļauj jauniešiem saglabāt un, ja iespējams, uzlabot esošās attiecības un saikni ar ģimeni, draugiem un citiem (tai skaitā – ar vietām, kur viņi dzīvojuši);
- pozitīvu attiecību ar aprūpes iestādes darbiniekiem/līdzcilvēkiem nepārtrauktību

Tā kā šīs attiecības bieži veidojušās ievērojama stresa un nemiera situācijās – kad bērni un jaunieši ienāk aprūpes iestādē vai gatavojas no tās aiziet – tās var ne tikai novērst dzīves pasliktināšanos, jaunietim pārejot jaunā un izaicinājumu pilnā dzīves periodā[9], bet arī nodrošināt stabilu pamatu tālākai attīstībai pēc situācijas stabilizēšanās.

Attiecības ar ģimeni patstāvīgas dzīves plānos pārāk bieži var tikt ignorētas vai neatbilstoši uztvertas un izmantotas, tādējādi padarot jauniešus viegli ievainojamus, atkārtoti saskaroties ar iepriekš piedzīvotu traumu un noraidošu attieksmi. Šim būtu jābūt galvenajam apsvērumam, strādājot ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un atbalstot viņu attīstību un patstāvīgas dzīves plānu īstenošanu[10].

Gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai, jaunieši bieži vien aizdomājas par savām attiecībām ar ģimeni, dažreiz bažījoties, vai tas būtu piemērots laiks šo attiecību atjaunošanai. Vieniem tā var būt patiesa un pozitīva iespēja attiecības atjaunot, bet citiem – agrākos notikumos piedzīvotās traumas un sāpīgo atraidījuma sajūtu atmodināšana. Svarīgi, lai par jauniešu aprūpi atbildīgie speciālisti spētu to pamanīt un šos apsvērumus izmantot jauniešu patstāvīgas dzīves plānu sagatavošanai un īstenošanas atbalstam.

C. ATTIECĪBĀS BALSTĪTAS PRAKSES VEICINĀŠANA

Atbildīgajam darbiniekam vai citai par jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalstu atbildīgajai personai, ir svarīgi pārliecināties, ka prioritāra ir attiecībās balstīta prakse, kuras pamatā ir:

- sapratne;
- empātija;
- cieņa;
- neatlaidība.

Lūk, daži veidi, kā to var īstenot:

- cieņpilni izturoties pret jauniešiem, respektējot viņu domas un bažas, kā arī strādājot ar viņu cerībām un gaidām viņiem atbilstošā tempā;
- saprotot un pieņemot iepriekš gūtās traumas un ciešanu radītās vilšanās un sāpes;
- atbalstot jauniešus pozitīvu attiecību un saiknes saglabāšanā ar aprūpes darbiniekiem un speciālistiem, ar kuriem viņiem iepriekš bijusi saskarsme, dzīvojot aprūpes iestādē, un pēc tam;
- mudinot aprūpes darbiniekus un jauniešus saglabāt saskarsmi, piemēram, regulāri satiekoties kopīgās maltītēs, iesaistoties sabiedriskos pasākumos un svētkos;
- esot starpniekam, lai nepieciešamības gadījumā šo saskarsmi atbalstītu un sekmētu tai nepieciešamā laika un/vai resursu piešķiršanu personālam;
- pēc iespējas ierobežojot personāla rotāciju un veicinot bērnam un jaunietim atbalstu sniedzošo darbinieku konsekventu darbu;

- pārliecinoties, ka pakalpojumi tiek sniegti atbilstīgi konkrētai vajadzībai, nevis noteiktam vecumam;
- sekmējot šī būtiskā darba veikšanai nepieciešamā laika un/vai resursu piešķiršanu personālam

D. DZĪVESSPĒKA RADĪŠANA

Dzīvesspēks ir personas spēja veiksmīgi pārvarēt grūtas vai nelabvēlīgas situācijas.

Dažādu bērnu un jauniešu sasniegtā dzīvesspēka līmenis ir ļoti atšķirīgs. Lai gan dzīves pieredze spēcīgi ietekmē dzīvesspēka veidošanos, tā pamatā esošās spējas iespējams stiprināt jebkurā vecumā. Šajā sadaļā aplūkots, kādēļ dzīvesspēka radīšanai jābūt visu patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā iesaistīto galvenajam mērķim, un kā to iespējams veicināt.

Kādēļ dzīvesspēks ir svarīgs

Visiem nepieciešams dzīvesspēks, lai spētu pārvarēt mūs piemeklējošās neveiksmes un problēmas. Dzīvesspēks mums palīdz:

- pārvarēt likstas;
- atgūties no tām;
- virzīties uz pozitīvu nākotni.

Attīstīt dzīvesspēku ir īpaši svarīgi aprūpes iestādēs dzīvojošiem jauniešiem un tiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, jo:

- viņi bieži vien ir piedzīvojuši sevišķi sāpīgus un smagus notikumus un situācijas;
- viņi varētu vietas, kurās auguši, atstāt agrāk nekā vairums viņu vienaudžu;
- viņiem varētu būt mazāks ģimenes atbalsts nekā citiem jauniešiem;
- viņi varētu saskarties ar diskrimināciju un stigmatizēšanu tāpēc vien, ka ir dzīvojuši aprūpes iestādē.

Kā rīkoties nepietiekama dzīvesspēka gadījumā

Dzīvesspēku zināmā mērā iespējams iemācīt un iemācīties.

Dzīvesspēku veido sarežģīta bērna ārējās un iekšējās pasaules elementu mijiedarbība. Atbalsta sniegšana aprūpes iestādē dzīvojošiem bērniem un jauniešiem nodrošina vislabāko iespējamo rezultātu, ja uzmanība tiek pievērsta gan ārējiem, gan iekšējiem dzīvesspēku veidojošajiem faktoriem. Kas ar to domāts?

Ārējie faktori

Nepietiekama dzīvesspēka ārējo faktoru, visdrīzāk, ir ļoti daudz, un tie ir dažādi. Tie var būt, piemēram:

- trūkums, nevērība un ļaunprātīga izmantošana;
- pēkšņa izņemšana no ģimenes;
- aprūpes iestāžu maiņa;
- biežas pārcelšanās izraisīta traucēta izglītības iegūšana;
- personāla/aprūpes darbinieku rotācija;
- nesadziedētas bērnības traumas ietekme.

Lai arī ārējos faktorus var būt grūti novērst, bieži vien ir iespējams kaut nedaudz mazināt to ilgtermiņa ietekmi. Uzticamu attiecību izveidošana, kurās jaunietim iespējams pārrunāt un labāk izprast iemeslus, kāpēc viņš ir nonācis aprūpes iestādē, un visu ar dzīvi tajā saistīto, daudzos gadījumos būtiski palīdzēs veidoties viņa dzīvesspēkam.

Tomēr, lai spētu palīdzēt pārvarēt pastāvīgu bērna vai jaunieša skumju, dusmu un atstumtības sajūtu, tie darbinieki, kuri nav speciāli sagatavoti darbam ar šādām sajūtām, varētu lūgt palīdzību kolēģiem ar specializāciju šajā jomā.

Iekšējie faktori

Iekšējos nepietiekama dzīvesspēka iemeslus novērst parasti ir vieglāk. Bērniem un jauniešiem, kuru dzīve sākusies ar grūtībām, bieži ir negatīvs pašvērtējums, neticība savām spējām un nākotnei, un tas mazina viņu potenciālo dzīvesspēku.

Lai šīs šaubas mazinātu, darbiniekiem, kuri strādā ar aprūpes iestādē dzīvojošiem bērniem un jauniešiem, visā viņu uzturēšanās un patstāvīgas dzīves uzsākšanas laikā īpaša uzmanība jāpievērš šo negatīvo uzskatu izvērtēšanai un konstruktīvai mazināšanai. **Centieties veidot un vairot jaunieša pašvērtējumu, lai viņš pakāpeniski gūtu lielāku pārliecību par spēju kontrolēt savu dzīvi.** Svarīgi ir arī atbalstīt bērnus un jauniešus saskarsmes veidošanā ar citiem cilvēkiem, kā arī stiprināt viņu spēju grūtos brīžos lūgt palīdzību šīm personām.

Ikdienas dzīvē iespējams iekļaut arī **citas aktivitātes**, kas jauniešiem palīdz pārvarēt grūtības un vairot dzīvesspēku tā nepietiekamības gadījumā. Piemēram, būtisks veicinošs faktors var būt lielākas atbildības piešķiršana jauniešiem (un tās pieņemšana) dažādos viņu dzīves aspektos, tajā skaitā:

- apģērbs;
- izklaide;
- naktsmiera laiks;
- naudas tērēšana;
- riska uzņemšanās;
- savu problēmu risināšana, pakāpeniski palielinot atbildību.

Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, iegūs arī no tā, ja, tuvojoties iestādes atstāšanas brīdim, tiks atviegloti aprūpē esošie ierobežojumi, sevišķi gadījumos, ja viņi dzīvojuši aprūpes iestādē. Arī lielāka elastība saziņā ar citiem un sociālo saziņas līdzekļu izmantošanā, ja vien tas neapdraud pašu jaunieti, spēs norādīt uz jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, briedumu, kā arī palīdzēs viņu sagatavot sagaidāmajai lielākai brīvībai.

Kā rīkoties

Padomājiet:

- kā aprūpes iestādes vidē iespējams stiprināt jauniešu individuālās attīstības vajadzības atbalstošā un mācīšanos veicinošā vidē, kā tas parasti notiek ģimenēs, un pēc iespējas nodrošinot viņiem tādas pašas attīstības iespējas:
  - patstāvība;
  - lēmumu pieņemšana;
  - iespējas uzņemties paredzamus riskus;
  - adekvāts atbildības līmenis;
  - iespējas pozitīvi rīkoties nelabvēlīgās situācijā.
- kā jūs jauniešiem radāt iespējas mācīties, lai veidotu vecumam atbilstošas zināšanas, prasmes un pārliecinātību;
- jūsuprāt, kādus jautājumus tas rada ar jauniešiem strādājošo komandām un kāds atbalsts tām būs nepieciešams, lai strādātu šajā virzienā?

E. JAUNIEŠU KOMPLEKSO VAJADZĪBU APMIERINĀŠANA

Ir svarīgi ņemt vērā jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, raksturojumu un saprast, ka viņiem var tikt sniegtas pretrunīgas ziņas, gan arī viņi paši tādas var sniegt. Piemēram, jauniešu vidū pastāv plaši izplatīta tendence attīstīt "izdzīvotāja" mentalitāti[11], un izteikt vēlēšanos pēc iespējas agrāk uzsākt patstāvīgu dzīvi, lai atbrīvotos no sociālā darba un aprūpes sistēmas radītās kauna sajūtas[12].

Steins[13] min trīs kategorijas jeb identitātes, ko jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, var pieņemt, atstājot aprūpes iestādi un uzsākot patstāvīgu dzīvi:

1. veiksmīgi **progresējošie**;
2. **izdzīvotāji**;
3. **visneaizsargātākie**

Dažādi šo trīs dažādo identitāšu aspekti attēloti nākamajā grafiskajā attēlā (adaptēts no Steina, 2012. gads).

PROGRESĒJOŠIE

- Stabilitāte un nepārtrauktība;
- Ilgāks laiks aprūpē;
- Piesaiste;
- Skaidrība par ģimenes attiecībām;
- Izglītības iegūšana;
- Plānota un pabeigta pāreja;
- Nepārtraukta atbalsta pieejamība;
- Dzīvesprieks;
- Attiecības un sociālo kontaktu tīkli;
- Pēcaprūpes perioda identitātes attīstība.

IZDZĪVOTĀJI

- Pieredzēts vairāk nestabilitātes un pārrāvumu;
- Agrāk atstāta aprūpe;
- Zemāka kvalifikācija/nav kvalifikācijas;
- Neveiksme audžuģimenē vai pēkšņa aiziešana no bērnu aprūpes iestādes;
- Problēmas personīgajās un profesionālajās attiecībās;
- Pēcaprūpes perioda nestabilitāte, tajā skaitā bezpajumtniecība, bezdarbs;
- Izdzīvotāja mentalitāte – izturīgs;
- Pretrunīgi uzskati par sevi.

VISNEAIZSARGĀTĀKIE

- Atrodas visneizdevīgākajā situācijā;
- Vispostošākā pieredze ģimenē pirms nonākšanas aprūpē;
- Nesadziedētas bērnības traumas;
- Pārvietošana uz vairākām iestādēm;
- Aprūpes iestādes atstāšana agrākā vecumā, pārtraucot uzturēšanās laiku tajā;
- Sarežģītas attiecības ģimenē;
- Vientulība, izolētība – garīgā veselība sliktākā stāvoklī;
- Kompleksas vajadzības – bezpajumtniecība un bezdarbs.

Stein, 2012

Iespējams, **progresējošā** grupa, dzīvojot aprūpes iestādē, mazāk pieredzējusi satricinājumus un nestabilitāti, tādēļ zināmā mērā spējusi samierināties ar notikušo ģimenē, un šī sajūta ļauj viņiem virzīties tālāk un gūt panākumus izglītošanās jomā.

Izdzīvotāji patstāvīgu dzīvi pārsvarā uzsāk pēkšņi un agrāk nekā progresējošie. Šīs grupas jaunieši var saskarties ar tādām problēmām kā zems izglītības līmenis, nepastāvība un neregulārs, slikti apmaksāts darbs[14]. Viņu vidū parasti ir jaunieši, kuriem ir grūti pieņemt palīdzību, plānojot un organizējot patstāvīgas dzīves uzsākšanu. Viņi to var pat pilnībā noraidīt, būt nepastāvīgi savās vēlmēs un/vai vajadzībās vai citādi pretoties.

Grupa, kas nodēvēta par **visneaizsargātākiem**, var nonākt vissliktākajā situācijā. Tās pārstāvji pēc aprūpes iestādes atstāšanas piedzīvo lielāku nestabilitāti un dzīvē sasniedz mazāk. Iemesls var būt nesadziedētas bērnības traumas vai smagas attiecības ģimenē. Pastāv arī lielāks risks, ka šīs grupas pārstāvji nonāks bezpajumtnieka statusā un sastapties ar garīgās veselības problēmām.

Turklāt dažu jauniešu, kuri agrā bērnībā piedzīvojuši traumas, emocionālās attīstības pakāpe neatbilst viņu bioloģiskajam vecumam[15]. Tādējādi 18 gadus veca jaunieša uzvedība var būt tāda, kas būtu sagaidāma no 12–14 gadus veca pusaudža. Jaunieši var arī baidīties no nākotnes vai dusmoties, ka nākotnē saņems vēl kādu atraidījumu, un tas var atsaukties uz viņu uzvedību un komunikāciju ar citiem.

Taču šīs identitātes vai kategorijas nav nemainīgas, un jaunieši var pāriet no vienas citā atbilstoši mainīgiem iekšējiem (personiskiem) vai ārējiem (sociāliem) faktoriem. Jāpiebilst, ka, neskatoties uz bērnībā gūtām traumām un nelabvēlīgu pieredzi, daudzi jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, šīs problēmas pārvar un sasniedz pozitīvus rezultātus. Svarīgi, lai jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, būtu izteikta vēlme kaut ko sasniegt, tāpēc galvenais uzdevums ir palīdzēt viņiem attīstīt dzīvesspēku un ticību sev. Tomēr, sastopoties ar papildu barjerām un šķēršļiem, var būt nepieciešams viņiem ilgtermiņā sniegt lielāku praktisko un emocionālo atbalstu.

Darbiniekiem, kuri strādā ar aprūpes iestādē dzīvojošiem bērniem un/vai jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, varētu būt nācies saskarties ar šādu jauniešu uzvedību, tāpēc iegūtā pieredze palīdzēs veiksmīgam darbam ar šiem jauniešiem. Liela nozīme ir darbinieku spējai pārvarēt jauniešu izaicinošo uzvedību un tam, **ka šāda jauniešu uzvedība neliek viņiem padoties**.

Kā rīkoties

Noslēdzot patstāvīgas dzīves plānošanas sesiju kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, jūs varētu teikt, piemēram:

- "Izskatās, ka šodien īpaši tālu netiksim, tādēļ paņemsim pārtraukumu un vienosimies par citu laiku sarunai"

VAI

- "Es atnākšu rīt/nākamnedēļ, cerams izdosies atrast citu veidu, kā Tev palīdzēt. Varbūt vari padomāt, kāda palīdzība Tev noderētu."

Ir skaidrs, ka nav viena visiem jauniešiem un katram darbiniekam piemērota veida, bet galvenais princips ir parādīt jaunietim, ka saprotat un pieņemat viņa sajūtas un neapmierinātību.

Kā rīkoties

Padomājiet par Steina noteiktajām kategorijām un to atbilstību jauniešiem, ar kuriem strādājat.

F. ELASTĪGA PIEEJA

“Katrs reaģē citādi; katrs pats veido savu patstāvību.”

Vairumam jauniešu ceļš uz pieauguša cilvēka dzīvi un patstāvību ietver arī dažādas atkāpes no plāna, pāragru patstāvību un šķēršļus, kas jāpārvar. Turklāt jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, var saskarties ar pastāvīgām grūtībām, piemēram, nesadziedētām traumām, kauna sajūtu par dzīvi aprūpes iestādē, vāju atbalsta tīklu, kā arī materiālo un sociālo resursu trūkumu.

Tādēļ ir svarīgi:

- negaidīt, ka jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ceļš ies pēc iepriekš noteikta birokrātiska plāna: **dzīves un plāni neiet pa taisnām, lineārām trajektorijām**;
- atcerēties, ka ceļš uz panākumiem, lai ko tas katram cilvēkam nozīmētu, reti ir vienkāršs vai bez šķēršļiem un atkāpēm;
- atzīt, ka katram jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, piedāvātais atbalsts un pakalpojumi **jāpielāgo viņa mainīgajiem apstākļiem un vajadzībām**.

Nākamā diagramma palīdz atgādināt, ka ceļš uz “pieaugušo dzīvi” un “panākumiem” parasti ne tuvu nav taisns – ikviens laiku pa laikam sastopas ar šķēršļiem un neveiksmēm. Tas liek atcerēties, ka lineārajos birokrātiskajos procesos un procedūrās jāņem vērā cilvēks.

Ceļi uz neatkarīgu pieaugušā cilvēka dzīvi reti ir vienkārši...

PANĀKUMI ... ?

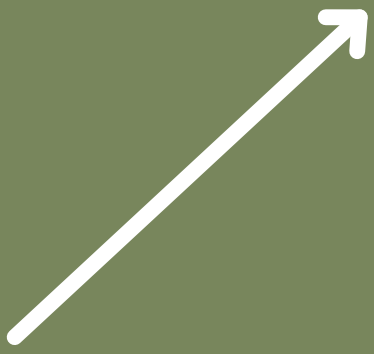

Kā mums šķiet, kā tas izskatās

Atbalstam jābūt elastīgam un situāaijai atbilstošam, lai apmierinātu jaunieša vajadzības...

PANĀKUMI ... !

Kā tas patiešām izskatās

SADAĻA 8

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNS UN PLĀNOŠANAS PROCESS

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNS UN PLĀNOŠANAS PROCESS

Šajā sadaļā paskaidrots, kā katra jaunieša patstāvīgas dzīves uzsākšanas plānošanā izmantot Patstāvīgas dzīves plāna pieeju. Tajā aprakstītas arī dažas idejas un priekšstati, kas būtu jāaplūko un jāsaprot, kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, sagatavojot patstāvīgas dzīves plānu.

Patstāvīgas dzīves plāna pieeja aprūpes perioda noslēgumam ir process, kas ietver visus nepieciešamos apsvērumus un darbības, lai apmierinātu jaunieša vajadzības, nodrošinātu vajadzīgos apstākļus un piepildītu viņa vēlmes, plānojot dažādos patstāvīgas dzīves uzsākšanas posmus (gatavošanās patstāvīgas dzīves uzsākšanai, pārejas posms vai daļēji patstāvīgas dzīves posms un patstāvīga dzīve pēc aprūpes iestādes atstāšanas) un to laikā sniedzot atbalstu.

Patstāvīgas dzīves plāna pieeja aprūpes perioda noslēgumam palīdzēs:

- nodrošināt, lai jaunieša pieredze, uzsākot patstāvīgu dzīvi un pēc tam, būtu **nepārtraukts ceļš** – pāriešana no aprūpes plāna un patstāvīgas dzīves plānu;
- ar katru jaunieti izveidot saturīgu sadarbību, kurā **viņa viedoklis, vēlmes un uzskati** būtu galvenais patstāvīgas dzīves plāna pamats;
- **kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi**, apdomāt visus viņam svarīgākos jautājumus, jo patstāvīgas dzīves plāna sagatavošana jaunieša pārejai no aprūpes uz patstāvīgu dzīvi ir komandas darbs.

Atgādinām, kas *Vadlīnijās* akcentēts:

- **patstāvīgas dzīves uzsākšanas process jāveido atbilstoši konkrētā jaunieša apstākļiem, raksturam, vajadzībām un vēlmēm,** lai viņš justos gatavs doties tālāk un būtu pārliecināts par savu rīcību;
- ja patstāvīgas dzīves uzsākšanas brīdi iespējams izvēlēties elastīgāk, darbiniekiem **jāpalīdz jauniešiem izvēlēties patstāvīgas dzīves uzsākšanai vispiemērotāko laiku**;

- jāparedz, ka individuāli pielāgota un potenciāli elastīga patstāvīgas dzīves uzsākšanas un pēcaprūpes procesa plānošana un īstenošana var būt nepieciešama ilgtermiņā, **nodrošinot pilnīgu un mērķtiecīgu jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, līdzdalību**.

1. IEVADS PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA PIEEJĀ

FROM THE SCOPING EXER

"Sagatavošanai patstāvīgai dzīvei jābūt daļai no apstiprinātajām „Nacionālajām ārpusģimenes aprūpes vadlīnijām", kas attiecināmas uz visām valsts ģeogrāfiski administratīvajām vienībām, turklāt norādot, ka sagatavošanai aprūpes iestādes atstāšanai jāsākas ar pirmo dienu, kad bērns ierodas ārpusģimenes aprūpes iestādē."'

"Likumā vajadzētu noteikt, ka visiem jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, jābūt sastādītiem patstāvīgas dzīves plāniem."

Patstāvīgas dzīves plāns:

- **ir palīglīdzeklis, ko iespējams izmantot, lai noteiktu, plānotu un uzraudzītu** apņemšanos veikt visas nepieciešamās darbības un nodrošināt resursus, sniedzot atbalstu jauniešiem, kuri atstāj aprūpes iestādi. Būtiski, lai izstrādātajā patstāvīgas dzīves plānā būtu pilnībā ņemti vērā jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, individuālie apstākļi, kā arī viņa dotības, vajadzības, mērķi un centieni. Patstāvīgas dzīves plāns individuāli jāpielāgo katram jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi.
- **apraksta konkrētas darbības, kas jāveic,** lai apmierinātu jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi izvērtētās vajadzības, nosakot apstākļus, vajadzības, mērķus un centienus, precīzi sadalot atbildību un izveidojot optimālu īstenošanas grafiku. Plānam jāattiecas arī uz nepieciešamo pēcaprūpes periodu un jānosaka ilglaicīgi mērķi, ko, tāpat kā patstāvīgas dzīves plānu, grūtību vai apstākļu maiņas gadījumā iespējams pielāgot.

- **jāveido ciešā sadarbībā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi.** Plānā jābūt visaptverošam skatījumam uz jaunieša vajadzībām, vēlmēm un apstākļiem, tādēļ tajā jāiekļauj arī dažādu dienestu un privātpersonu, tai skaitā aprūpes darbinieku, sniegts atbalsts.

Patstāvīgas dzīves plāns jāveido rakstiski un tam jāatbilst šādām prasībām:

- **neviens jaunietis no aprūpes iestādes neaiziet bez sagatavošanas un pastāvīgai dzīvei nepieciešamajām prasmēm,** plāns ietver veicamās darbības, lai sagatavotu jauniešus aiziešanai no aprūpes iestādes, daļēji patstāvīgai dzīvei un patstāvīgas dzīves sākšanas periodam;
- noteikts visatbilstošākais atbalsts, norādot darbības, pakalpojumus, padomus un resursus, kas jānodrošina saskaņā ar jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, **apstākļiem, vajadzībām, mērķiem un centieniem;**
- noteikts, **kad un kā jānodrošina pakalpojumi,** norādot laiku, kurā tiks sākta atbalsta/pakalpojuma sniegšana;
- norādītas par atbalsta un pakalpojumu sniegšanu vai palīdzību to sniegšanā **atbildīgās personas;**
- norādīts, kā notiks patstāvīgas dzīves plānā noteikto mērķu un darbību **regulāra uzraudzīšana un pārskatīšana,** kā tiks veiktas nepieciešamās izmaiņas un kurš būs par to atbildīgs.

Sīkāka informācija par ieteicamajām patstāvīgās dzīves plānā iekļaujamām tēmām sniegta *Vadlīniju* 11. sadaļā.

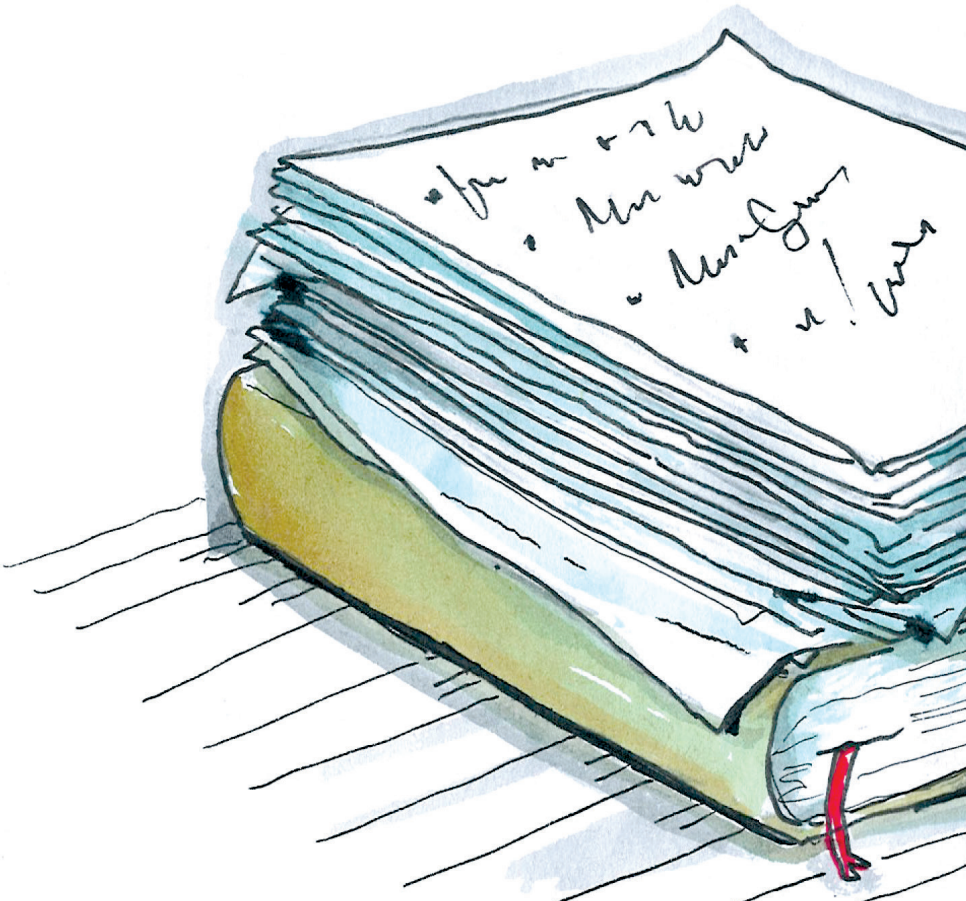

2. PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNOŠANAS PROCESS

FROM THE SCORING EXERCISE

Lai patstāvīgas dzīves plānošana būtu saturīga, tai jābūt::

- **plānošanas un sagatavošanās procesam,** lai pārietu uz patstāvīgu dzīvi un pieauguša cilvēka statusu, izmantojot pozitīvas aprūpes attiecības un ikdienišķas iespējas attīstīt prasmes un spējas, kā arī vairot pašpārliecību;
- **vajadzību noteiktam procesam,** kas balstīts uz jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, dotībām un spējām;
- **dinamiskam attīstības procesam,** nevis vienkāršai, birokrātiskai veidlapu aizpildīšanai.

Kad patstāvīgas dzīves plānošanas procesam jāsākas?

Patstāvīgas dzīves plāna sagatavošanai un pāriešanai uz pieauguša cilvēka dzīvi **vajadzētu sākties, jaunietim vēl atrodoties aprūpes iestādē** – pietiekami ilgi pirms aiziešanas no tās. Tam pēc iespējas neuzkrītoši jāturpinās visos pārejas posmos, pēcaprūpes periodā sniedzot piemērotu atbalstu tik ilgi, cik tas nepieciešams.

Svarīgi patstāvīgas dzīves plānu sagatavot **katram jaunietim piemērotā tempā**, ņemot vērā viņa vecumu un izpratnes līmeni. Šajā darbā būs jāpaskaidro jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, kurus lēmumus var pieņemt viņi paši, bet kurus nāksies pieņemt citiem, turklāt viņiem jāsaprot, kas viņu gadījumā ir reāli īstenojams.

Kā notiek patstāvīgas dzīves plānošanas process?

Plānošanas procesa soļus ilustrē nākamais grafiskais attēls:

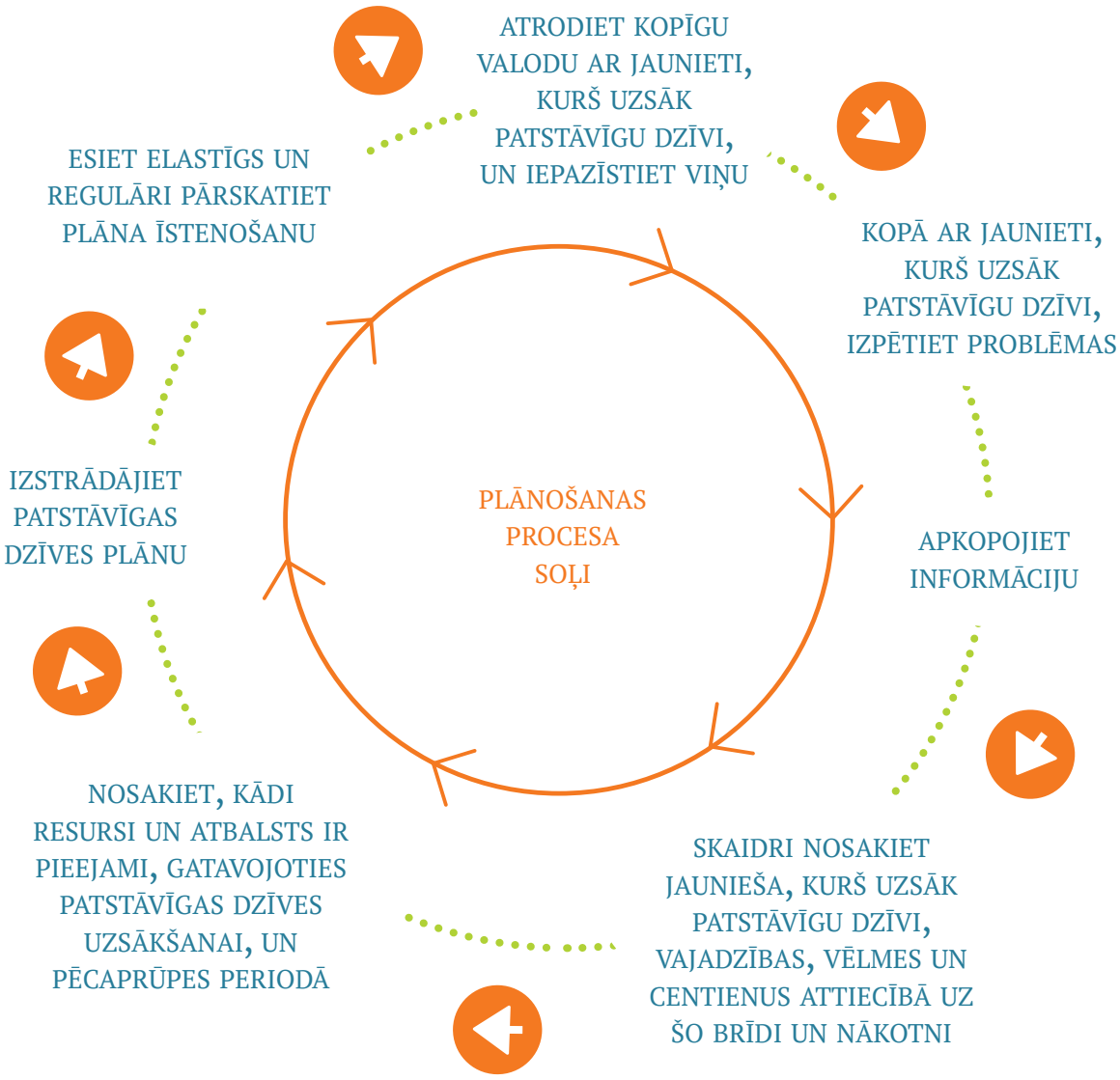

3. STARPNOZARU DARBS: SADARBĪBAS AR CITIEM SPECIĀLISTIEM UN IESTĀDĒM NOZĪME PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA IZSTRĀDĒ UN ĪSTENOŠANĀ

Labas bērnu un jauniešu aprūpes prakses pamatā ir kopīga plānošana, vairāku iestāžu sadarbība un partnerība. Patstāvīgas dzīves plānā jānorāda iestāžu un partneru funkcijas un atbildība **jaunieša vajadzību apmierināšanā, viņam pakāpeniski pārejot pieaugušo cilvēku dzīvē.**

Tādēļ patstāvīgas dzīves plānošanas procesā jāapzina citas iesaistāmās iestādes un personas (piemēram, mājokļu un dzīvesvietu nodrošinātāji, koledžas, darba devēji utt.) un jāveido sadarbība ar tām, kā arī jācenšas panākt, lai jaunieši spētu veidot attiecības arī ar šiem palīgiem. **Tādējādi atbildīgajam darbiniekam jāpilda svarīga funkcija, nodrošinot visus nepieciešamos kontaktus, kā arī saziņā ar pakalpojumu sniedzējiem aizstāvot jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, intereses.**

Ļoti svarīgi, lai **vēršanās pie komandām/darbiniekiem, kas ar jaunieti darbosies viņa pēcaprūpes periodā, notiktu krietnu laiku pirms aiziešanas no aprūpes iestādes,** tādējādi dodot laiku sagatavoties un izveidot pozitīvas attiecības. Ja valstī šādu komandu vai darbinieku, kuriem uzticēta atbildība par jaunieša pēcaprūpes periodu, nav vai tādas nav paredzētas, nepieciešams noteikt iestādēs un/vai biedrībās iesaistītas personas, kuras varētu uzņemties šos pienākumus.

SADAĻA 9

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA IZSTRĀDE: ATBILDĪGO DARBINIEKU UZDEVUMI

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA IZSTRĀDE: ATBILDĪGO DARBINIEKU UZDEVUMI

Šajā sadaļā tie darbinieki, kuri ir atbildīgi par sagatavošanos patstāvīgas dzīves plānošanai kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, tiks aicināti apdomāt vairākus uzdevumus. Šie uzdevumi palīdzēs kopā ar jaunieti izstrādāt patstāvīgas dzīves plānu un noteiks veidu, kā jaunietis varēs saņemt atbalstu pēcaprūpes periodā. Šiem uzdevumiem jāpalīdz veidot un īstenot patiesas, rūpju un uzticēšanās pilnas attiecības ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Taču jāņem vērā, ka uzdevumu saraksts šajā sadaļā nav pilnīgs, tādēļ to nevajadzētu uztvert kā vienkāršu "veicamo darbu kontrolsarakstu".

1. KOPĪGAS VALODAS ATRAŠANA AR KATRU JAUNIETI, KURŠ UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, UN VIŅA IEPAZĪŠANA

Ir svarīgi patiesi iepazīt jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, un saredzēt jaunieša, kurš šķirts no ģimenes un nonācis aprūpē, pieredzes kopainu. Agrā bērnībā gūto traumu un pārciestu zaudējumu atstātās sekas var nopietni ietekmēt jauniešu emocionālo un fizioloģisko attīstību. Tas nozīmē, ka, **sākot strādāt pie patstāvīgas dzīves uzsākšanas plāna, ir svarīgi saprast, kas no jaunieša agrāk piedzīvotā var ietekmēt patstāvīgas dzīves uzsākšanu,** un to ņemt to vērā.

Sevišķi svarīgi ir ar jaunieti izveidot tādu kontaktu, kas liek saprast, ka **viņa nākotne ir vērtīga un ka par viņu rūpējas.**

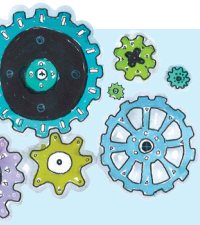

UZDEVUMS

Izveidot ar jaunieti tādu saskarsmi, kas liek saprast, ka viņa nākotne ir vērtīga un ka par viņu rūpējas.

Pietiekami ilgs laiks, kas pavadīts kopā ar jaunieti, palīdzēs veidot uzticamas attiecības:

- paredziet regulāru saskarsmi, kuras laikā sabalansējiet konkrēta atbalsta sniegšanu, plānošanu un neformālas sabiedriskās aktivitātes;
- vienojieties ar jaunieti, cik bieži, kur un kad vajadzētu tikties;
- esiet elastīgs un atsaucīgs, jo jaunieša vajadzības un apstākļi var mainīties.

Svarīgi, lai darbinieka mijiedarbība ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, palīdzētu saprast viņa bērnībā piedzīvoto. Tai skaitā arī pozitīvo pieredzi. Tomēr bērnībā var būt piedzīvots arī daudz negatīva, piemēram, nevērība, atstāšana novārtā un ļaunprātīga izmantošana. Jāapzinās, ka šādu gadījumu sekas jauniešos var izpausties visdažādākajos veidos, tai skaitā kā:

- kavēta attīstība un izglītības ieguve;
- nespēja cieši pieķerties;
- pastāvīga nestabilitātes un nedrošības sajūta.

Jāatceras, ka šādas sekas var arī nozīmēt, ka jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ne vienmēr spēj adekvāti uztvert un izmantot aprūpes darbinieku sniegtos padomus, norādījumus un atbalstu.

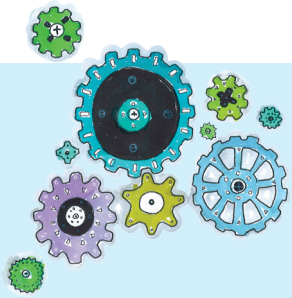

UZDEVUMS

Strādāt ar jaunieti, lai izprastu viņa pieredzi aprūpes iestādē.

- Iepazīstiet jaunieti un sāciet izprast, kā viņš saprot savu un ar ģimeni saistīto pieredzi.
- Noskaidrojiet, kā jaunietis uztver aprūpes iestādē pieredzēto.
- Izprotiet, vai viņš ir spējīgs veidot piesaisti un attiecības ar citiem cilvēkiem.
- Kāda bijusi viņam sniegtā aprūpe un kā tā palīdzējusi vai traucējusi viņa attīstībai?
- Runājiet ar tiem, kuri bijuši atbildīgi par viņu aprūpi, t. i., aprūpes iestādes personālu, audžuvecākiem utt.
- Vai jūs zināt, kā jaunietis izprot to, kādēļ viņš nonācis ārpusģimenes aprūpē?
- Uzziniet, vai jaunietim nav palicis kaut kas nezināms – vai jaunieša stāstītajā kaut kā netrūkst.
- Padomājiet, kā varat jaunietim palīdzēt iegūt informāciju, lai aizpildītu tukšumus viņa izpratnē.
- Nosakiet, kādas sekas atstājusi nelabvēlīga pieredze, atšķirtība no ģimenes un citām svarīgām attiecībām – kopā ar jaunieti uzziniet un padomājiet, kas ar viņu ir noticis un kāda ir notikušā potenciālā ietekme uz viņa emocionālo un psiholoģisko attīstību. Kā tas ir ietekmējis viņa spējas?
- Padomājiet par iespēju izstāstīt un saprast viņa dzīves stāstu, izmantojot tādu palīglīdzekli kā dzīves gājuma apraksts[16].

Nākamajā tabulā attēloti faktori, kas jāņem vērā, sniedzot atbalstu jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi. Jāatceras, ka šie faktori ir savstarpēji saistīti un uz jauniešiem var atstāt spēcīgu iespaidu.

VIENA DZĪVE: VIENS APRŪPES CEĻŠ

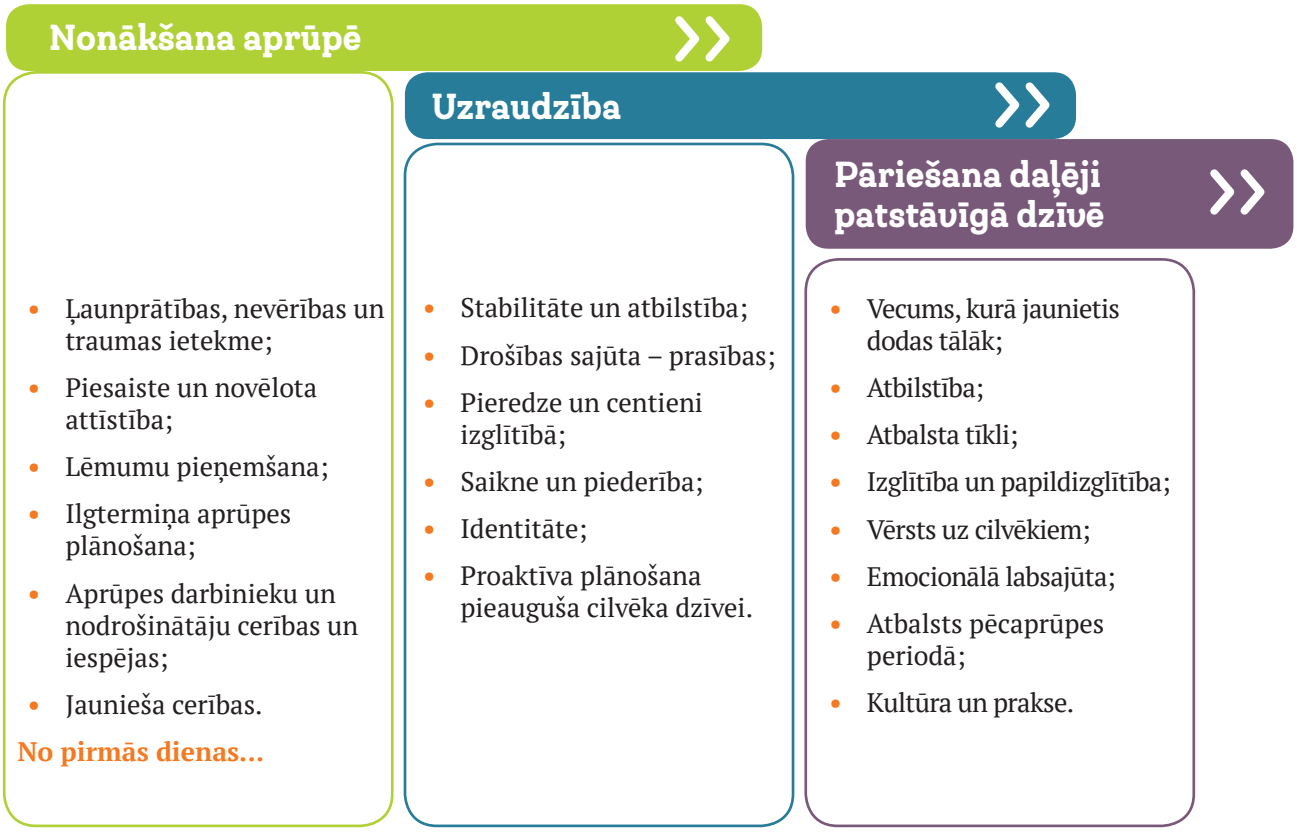

Šādas problēmas var ievērojami pastiprināt sarežģījumus un izaicinājumus, ar ko jaunieši sastopas pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas. Atkārtojam – tādēļ ir svarīgi bērnu un jauniešu pieredzi pirms un pēc aprūpes, kā arī aprūpes laikā uztvert kā vienu nepārtrauktu ceļu.

Daļa no veicamā darba būs informācijas sniegšana, kas **jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, palīdzēs veidot pilnīgāku izpratni par savu pagātni,** pārrunājot citu personu – ģimenes, sociālās aprūpes darbinieku, audžuvecāku utt. – rīcību, jaunietim nonākot aprūpes iestādē.

Lai to paveiktu, iespējams, jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, **būs jāiepazīstina ar dokumentiem un atskaitēm,** kas viņiem palīdzēs iegūt labāku priekšstatu par situāciju konkrētā laikā. Šajā procesā viņiem, visticamāk, būs nepieciešams emocionālais atbalsts. Tas var arī palīdzēt **izvērtēt viņu reakciju un uzvedību,** kā arī apdomāt, kas viņiem palīdzēs samierināties ar zaudējuma un noraidījuma sajūtu, kā arī traumas sekām tagad un nākotnē.

Tādēļ, atbalstot jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, svarīgi domāt par ietekmi, kādu uz viņu dzīvi un attīstību iepriekš piedzīvotais var atstāt ilgtermiņā, līdz ar to šie faktori jāņem vērā, atbalstot viņus pieaugušā dzīves plānošanas procesā un gatavojoties tai.

Šo problēmu ietekmi varētu kliedēt šādi:

- nodrošinot viņu dzīvē stabilitāti un paredzamību;
- nodrošinot pozitīvu izglītības iegūšanas pieredzi;
- atbalstot viņu nākotnes centienus un ambīcijas;
- pārliecinoties, ka viņiem ir saiknes un piederības sajūta;
- pārliecinoties, ka viņi jūtas droši;
- pārliecinoties, ka viņi visā aprūpes laikā ir veidojuši stabilas un noturīgas pozitīvas attiecības.

2. INFORMĀCIJAS APKOPOŠANA

Nepieciešamā informācija dzīves uzsākšanas procesam jānosaka, veicot detalizētu **vajadzību novērtējumu** – tas veidos patstāvīgas dzīves plāna pamatu.

Atbildība par visas nepieciešamās informācijas apkopošanu jāuzņemas darbiniekam, kur ir atbildīgs par jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi. Balstoties uz šo informāciju, darbinieks kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, sagatavo patstāvīgas dzīves plānu. Taču informācijas apkopošanā **jāiesaista arī visas atbildīgajās iestādes un personas** – tai skaitā, ja nepieciešams, ģimenes locekļi, citi aprūpes darbinieki un mentori, kuru iesaistīšanās pirms un/vai pēc aiziešanas no aprūpes iestādes var būt nepieciešama vai vēlama.

Pirms šīs informācijas izvērtēšanas attiecībā uz gatavošanos patstāvīgai dzīvei kopā ar jaunieti jāpārbauda visi esošie jaunieša aprūpes plāni un aprūpes plānošanas materiāli un dokumenti, lai pārliecinātos, ka tie ir aizpildīti. Tas ļaus novērst gan jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, gan viņa atbalsta personāla darbu dublēšanos. **Esošajā aprūpes plānā** jābūt informācijai par to, kā tiek apmierinātas apzinātās jaunieša vajadzības.

Dokumentos par jaunieša aprūpē pavadīto laiku vajadzētu būt galvenajiem faktiem par jaunieti, kā arī novērtējumu un aprūpes plānu pārskatiem, kas sagatavoti pirms patstāvīgas dzīves uzsākšanas plāna izstrādes. Ja šie dokumenti ir aizpildīti, tajos jābūt norādītai nepieciešamajai informācijai, tai skaitā:

būtiskai fona informācija: dati par bērnu vai jaunieti, tostarp:

- informācija par ģimeni;
- hronoloģiska informācija par aprūpes iestādēm, kurās jaunietis iepriekš dzīvojis;
- juridiskais statuss;
- informācija par veselības stāvokli;
- informācija par izglītību

Jāatceras, ka nedrīkst izdarīt pāragrus spriedumus par jaunieti, balstoties uz informāciju, kas par viņu uzrakstīta.

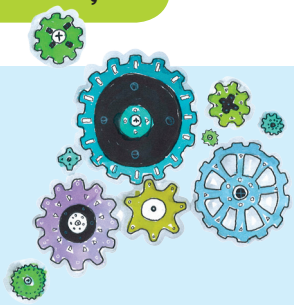

UZDEVUMS

Apkopot informāciju

- Pārliecinieties, ka izmantojat visas iepriekš gatavotās atskaites un jaunieša lietas dokumentus.
- Aplūkojiet tādus aspektus kā izglītības dokumenti un jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, reakciju uz izglītību, viņa sasniegumus, kas viņam patīk un nepatīk.
- Pārbaudiet, vai viņam nav kādu fiziskās vai garīgās veselības problēmu.
- Iztēlojieties jaunieti plašākas ģimenes kontekstā, lai noteiktu tās nozīmi (vai atsevišķu tās dalībnieku svarīgumu) viņa dzīvē. Ņemiet vērā šīs potenciālās atbalsta sistēmas stiprās un vājās puses un to, kā to varētu pozitīvi izmantot pirms vai pēc jaunieša aiziešanas no aprūpes iestādes.

3. JAUNIEŠA, KURŠ UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, PRECĪZA VAJADZĪBU, MĒRĶU UN CENTIENU NOTEIKŠANA: ŠOBRĪD UN NĀKOTNĒ

Svarīgi, ka patstāvīgas dzīves uzsākšana nav vienkārši birokrātisks notikums, kurā aprūpes plāna sastādīšana nozīmē ar ķeksīšiem aizpildāmu veidlapu. Protams, ir būtiski ne vien pievērsties praktiskajiem jauniešiem nepieciešamā atbalsta un pakalpojumu aspektiem, bet arī atzīt, ka **jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, jāspēj cerēt, tiekties un iztēloties savu nākotni** tāpat kā citiem jauniešiem.

Atbalsta personālam un aprūpes darbiniekiem **ir vienreizēja iespēja nostiprināt šīs cerības un centienus.** Lai arī **uzticības un rūpju pilnu attiecību veidošana** ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, var prasīt laiku, **laika ieguldīšana** jaunietī var patiesi viņam palīdzēt ieinteresēti iesaistīties patstāvīgas dzīves plāna sagatavošanā, iekļaujot tajā savas cerības un nākotnes plānus.

UZDEVUMS

Nostiprināt cerības un centienus

Centieties:

- koncentrēt uzmanību uz to, ko jaunietis visvairāk vēlas nākotnē;
- prognozēt problēmas, kas jaunietim varētu rasties, cenšoties īstenot savus mērķus;
- palīdzēt jauniešiem risināt problēmas un risku uzņemties konstruktīvi;
- būt pozitīvs piemērs – demonstrējiet tādu uzvedību, īpašības un vērtības, kādas nākotnē vēlētos redzēt jaunietī;
- būt atvērts un reāls attiecībā uz to, kā iespējams sekmīgi piepildīt visu, uz ko jaunietis tiecas.

Viens no veidiem, kā veidot saturīgu saskarsmi ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir **uz personu vērstas plānošanas**[17] (PVP) pieejas iepazīšana un izmantošana.

Šāda pieeja ļaus jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, patiesi būt sava patstāvīgas dzīves plāna centrā. Šajā pieejā patstāvīgas dzīves uzsākšanas novērtējums un plāns tiek atzīts par **dinamisku procesu**, un tā pieprasa starp procesu un jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalstošajām personām un iestādēm veidot patiesu partnerību.

Izstrādāt nākotnes karti vai ceļu ir uzdevums, kam nepieciešamas noteiktas prasmes. Šis uzdevums pašam jaunietim var būt aizraujošs un nozīmīgs. Nākamajos attēlos redzami piemēri jaunieša plānam/kartei.

Foto no: https://inclusive-solutions.com/training/person-centred-planning/

Jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, **ir tiesības saņemt visu informāciju,** kas saistīta ar viņu tagadnes un nākotnes iespējām, lai viņi varētu izdarīt **informācijā pamatotu izvēli par savu dzīvi** un patstāvīgas dzīves uzsākšanu.

Šai informācijai reāli jāatspoguļo gan jauniešiem esošās iespējas un izredzes, gan pieejamais atbalsts. Turklāt informācija jāsniedz tā, lai viņi spētu to saprast.

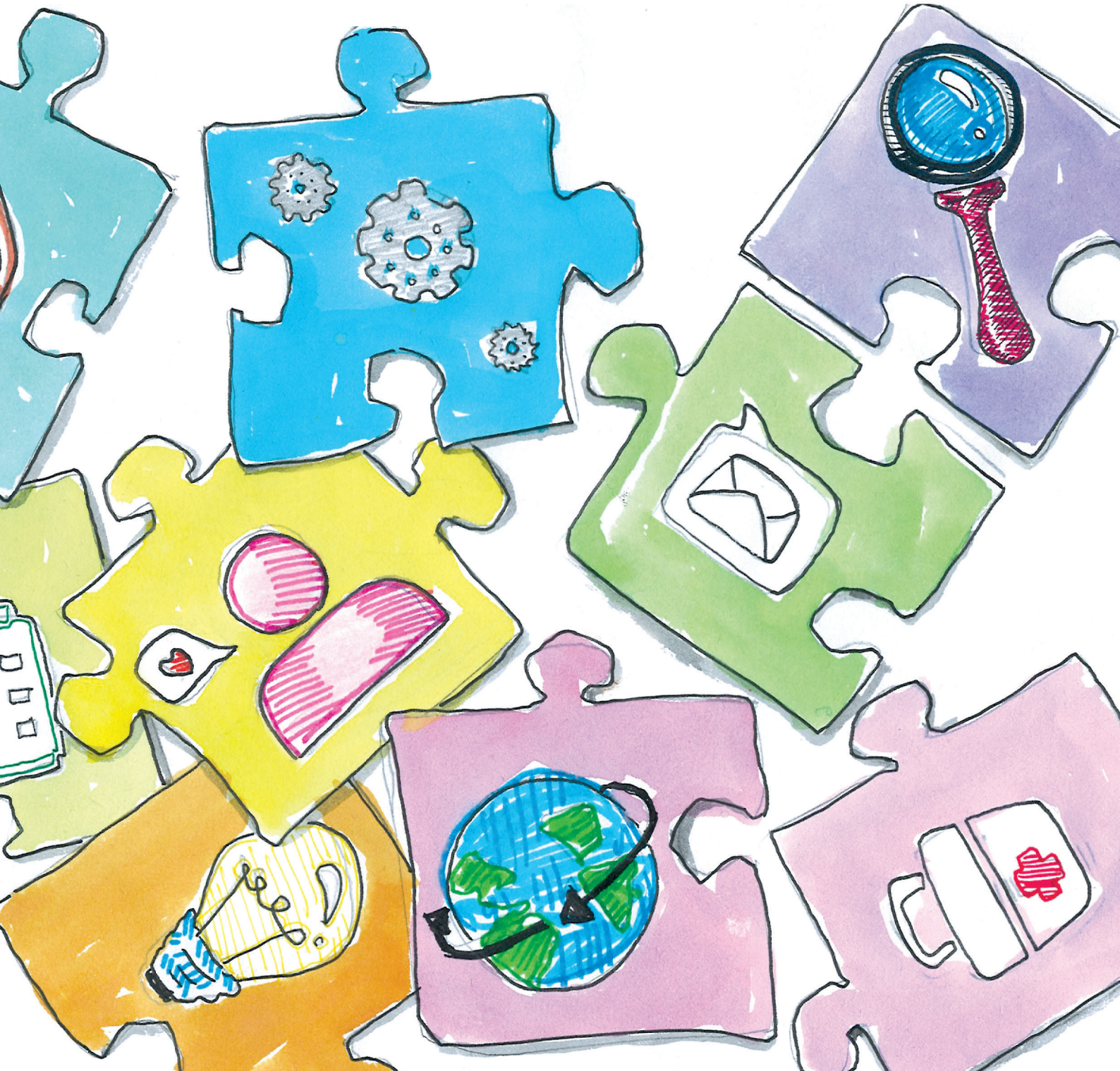

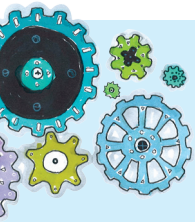

UZDEVUMS

Sniegt jaunietim informāciju par to, kas viņam varētu būt svarīgs.

- Sāciet īstenot patstāvīgas dzīves plānošanas pieeju, kas jaunietim liek domāt par savu nākotni.
- Noskaidrojiet, kas viņam ir svarīgi, pēc tam sāciet sniegt papildu informāciju, kas varētu būt noderīga, domājot par nākotni.
- Iepazīstiniet jaunieti ar citās iestādēs strādājošiem cilvēkiem, kuri viņam varētu palīdzēt veidot nākotnes plānus, piemēram, koledžu mācībspēki, potenciālie darba devēji.
- Palīdziet jaunietim iegūt informāciju, atbalstiet viņa centienus iegūt un saprast ar viņa tiesībām saistīto informāciju, kā arī saņemt atbalstu un pakalpojumus. Pārrunājiet ar kolēģiem savā iestādē vai organizācijā, kā jūs plānošanas procesu varētu padarīt aizraujošāku un dinamiskāku, lai tas būtu kopīgi veidots un jauniešos attīstītu sajūtu, ka viņi ir sava plāna īpašnieki.

4. ATSEVIŠĶU JAUNIEŠA, KURŠ UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, VAJADZĪBU, VĒLMJU UN CENTIENU ATBALSTA MEHĀNISMU NOTEIKŠANA

8. sadaļā tika apskatīts starpnozaru darba svarīgums. Jāatceras, ka **kopīga plānošana, vairāku iestāžu sadarbība un partnerība ir labas bērnu un jauniešu aprūpes prakses pamatā.** Patstāvīgas dzīves plānā jābūt norādītām visām iestādēm un personām, kam ir kādas funkcijas un pienākumi attiecībā uz jaunieša vajadzību apmierināšanu, viņam pakāpeniski pārejot pieauguša cilvēka dzīvē.

Tādēļ patstāvīgas dzīves plānošana nozīmē arī citu iestāžu un iesaistīto personu, kurām atvēlēti noteikti pienākumi, apzināšana un sadarbība ar tām (tās ir, piemēram, mājokļu un citu dzīvesvietu nodrošinātāji, izglītības iestādes, tiesneši un juristi, veselības aprūpes darbinieki, darba devēji utt.), kā arī jācenšas panākt, lai jaunieši spētu veidot kontaktu ar šīm institūcijām. Tādējādi atbildīgajam darbiniekam jānodrošina visa nepieciešamā informācija, kā arī saziņā ar pakalpojumu sniedzējiem jāaizstāv jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, intereses.

6. sadaļā tiks aplūkots, cik svarīgi ir uz patstāvīgas dzīves uzsākšanu raudzīties kā uz nepārtrauktu procesu. Ļoti svarīgi, lai vēršanās pie komandām/darbiniekiem, kas ar jaunieti darbosies pēcaprūpes periodā, notiktu krietnu laiku pirms aiziešanas no aprūpes iestādes, tādējādi dodot laiku sagatavoties un izveidot pozitīvas attiecības. Ja valstī šādu komandu vai darbinieku, kuriem uzticēta atbildība par jaunieša pēcaprūpes periodu, nav vai tādas nav paredzētas, nepieciešams noteikt iestādēs un/vai biedrībās iesaistītas personas, kuras varētu uzņemties šos pienākumus.

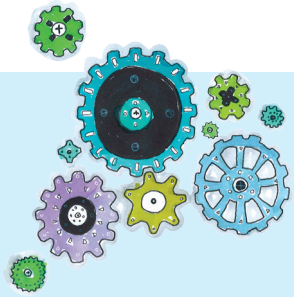

UZDEVUMS

Attīstīt savas zināšanas un profesionālos sociālo kontaktu tīklus

- Papildiniet zināšanas par jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, viņiem paredzētajiem pakalpojumiem un viņu tiesībām.
- Veidojiet pozitīvas darba attiecības ar citu nozaru speciālistiem un noskaidrojiet, ko katra iestāde var (un ir pilnvarota) piedāvāt jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi.
- Lai maksimāli palielinātu citu darbinieku/iestāžu ieguldījumu, izmantojiet savu prasmi strādāt komandā.
- Kopā ar svarīgākajām iestādēm rīkojiet plānošanas sapulces, lai pārrunātu individuālus patstāvīgas dzīves plānus un vispārīgu darba protokolu un rīcības.
- Palīdziet citām iesaistītajām iestādēm izprast jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vajadzības un jūsu funkcijas.
- Iepazīstieties ar valsts tiesību aktiem un politiku.

5. VIENAUDŽU MENTORINGS

Vēl viens jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalstīšanas veids, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un pēcaprūpes periodā, ir vienaudžu mentorings. Šajā Vadlīniju sadaļā tiks konkrēti aplūkots vienaudžu mentorings, piesaistot jaunietim, kurš uzsāk **patstāvīgu dzīvi, citu jaunieti** ar līdzīgu pieredzi.

Visā pārejas procesā no aprūpes uz patstāvīgu dzīvi atbalstu sniedzošs mentors jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, var attīstīt spēju rīkoties. Viena no vienaudžu mentoringa stiprajām pusēm ir tas, ko jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, var iemācīties no mentora paša pozitīvās un negatīvās pieredzes, uzsākot patstāvīgu dzīvi. Viņš ar savu pieredzi var būtiski ietekmēt jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalstot viņu pozitīvu izvēļu izdarīšanā, kā arī var piedāvāt jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, praktiskajām, sociālajām un emocionālajām vajadzībām atbilstīgus padomus un atbalstu.

Vienaudži-mentori var piedāvāt:

- **savu laiku un uzmanību;**
- **uzticamu pozitīvo paraugu;**
- **dalīšanos pieredzē;**
- **uzklausīšanu;**
- **palīdzību mērķu noteikšanā;**
- **iedrošinājumu sastādīt plānu;**
- **palīdzību problēmu risināšanā,**
- **palīdzību iekļauties sabiedrībā;**
- **iepazīstināšanu ar jauniem sociālā atbalsta tīkliem.**

Vienaudži-mentori neveic šādas funkcijas:

- **nepieņem lēmumus atbalstāmo personu vietā – bet viņi var ieteikt, kādu izvēli izdarīt, un palīdzēt domāt par rīcības sekām;**
- **neaizstāj profesionālos darbiniekus un pakalpojumus.**

MENTORU ATLASE UN SNIEGTAIS ATBALSTS

Jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, cerības un vajadzības ir atšķirīgas, tāpat arī mentoru piedāvātās zināšanas un pieredze atšķiras. Būtiski šajās attiecībās, lai jaunieša mentors būtu uzticams solījumu izpildē un veltītu jaunietim pietiekami daudz laika un uzmanības.

Atbildīgo darbinieku uzdevums būs **izvērtēt jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un viņu potenciālo mentoru atbilstību**, lai viņu cilvēciskās īpašības, intereses un pieredze būtu saskanīgas. Sevišķa uzmanība jāpievērš mentoru spējai iesaistīties ilgtermiņā, būt uzticamiem un rīkoties droši.

Ļoti svarīgi pārrunāt, ko jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas sagaidīt no mentora un, ko potenciālais mentors spēj un vēlas piedāvāt, lai viņu **lomas būtu skaidri noteiktas un būtu vienošanās par noteiktām robežām.**

Atbildīgā darbinieka uzdevums ir:

- **iepazīstināt jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ar mentora funkciju;**
- **palīdzēt jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, noteikt, ko viņš sagaida no mentora;**
- **atrast potenciālo mentoru;**
- **pārbaudīt informāciju par mentoru un viņa piemērotību;**
- **sagatavot mentoru veicamajam uzdevumam;**
- **palīdzēt vienoties par mentora uzdevumiem un atbildību;**
- **piedāvāt mentoram pastāvīgu atbalstu;**
- **uzraudzīt mentora darba organizāciju.**

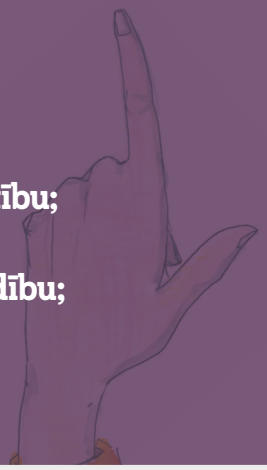

Pastāv iespēja, ka vienaudžu mentoringa attiecības **izveidojas dabiski jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, paša sociālajā atbalsta tīklā vai ģimenē,** šādas attiecības var būt mazāk mākslīgas vai speciāli dibinātas. Vienaudžus-mentorus iespējams atrast jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, skolā, apkaimē, sporta komandā, jauniešu dzīves vai hobija organizācijā. Mentorus iespējams arī speciāli iesaistīt mentoru programmās, izplatot attiecīgu aicinājumu vietējā sabiedrībā.

Assessing the reasons why a peer mentor would like to take up the role will be a significant task for care agencies. It is vital, however, to check the motivation and credentials of potential peer mentors in a responsible way but without recourse to selection procedures so rigid and thorough that they might put off potentially valuable mentors.

PROBLĒMAS

Vienaudžu mentoringa attiecībās pastāv dažas problēmas, tādēļ informēts speciālista ieguldījums šajos brīžos var būt izšķirīgi svarīgs. Šādas problēmas var būt, piemēram:

- jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, cerību un prasību pārvaldīšana;
- robežu uzturēšanu starp jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, un mentoru;
- brīži, kad grūti vadīt jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, uzvedību;
- jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vilšanās un dusmas, ja mentors nepilda vienošanos.

Pētījuma rezultāti apliecina, ka vienaudži-mentori, kuri palīdzējuši citiem, arī jūtas ieguvēji. Piemēram, viņiem gandarījumu var sniegt iespēja palīdzēt cilvēkiem un redzēt, ka citi jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, veiksmīgi pāriet nākamajā posmā. Vienaudžu mentorings viņiem var arī sniegt iespēju pārskatīt pašiem savu patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredzi.

ITĀLIJAS MENTORINGA PIEMĒRS

Tālāk sniegta informācija par mentoringu, ko Itālijā nodrošina SOS Bērnu ciematu atbalstītās Jauniešu ekspertu grupas (JEG) dalībnieki. Šīs grupas dalībnieki ir arī daļa no nacionālā Jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tīkla, ko vada organizācija ar nosaukumu Agevolando[18]. Lūk, viņu rakstītais!

1. Atbalsta sniegšanā vienaudžiem būtiska pozitīva loma bija jauniešiem, kuri jau uzsākuši patstāvīgu dzīvi. Jaunieši, kuri paši izgājuši cauri savai patstāvīga dzīves uzsākšanas pieredzei saskatīja, ka mums šajā pārejas procesā ir nepieciešama palīdzība un atbalsts, viņi labāk par citiem saprata mūsu emocionālās un praktiskās vajadzības. Tas mums deva iespēju izmantot pozitīvos piemērus un mācīties no viņu pieredzes.
   Viena no JEG dalībniecēm stāsta, ka tikusi uzaicināta uz konferenci pastāstīt par savu dzīvi aprūpes iestādē. Viņa pastāstīja, ka atradusi savu aicinājumu, veiksmīgi pabeigusi skolu un universitāti, vienlaikus veidojot citu jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalsta tīklus. Konferences noslēgumā viena no klausītājām piegāja pie viņas un teica: *"Paldies, jo tagad es zinu – ja tas izdevās Tev, to varu arī es."*
   Tāpēc JEG iesaka institūciju aprūpes nodrošinātājiem un speciālistiem radīt vairāk iespēju satikties aprūpes iestādē dzīvojošiem jauniešiem un jauniešiem, kuri jau ir uzsākuši patstāvīgu dzīvi. Tādējādi patstāvīgas dzīves uzsākšanu pieredzējušie cilvēki varētu sniegt atbalstu un sapratni jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, kā arī ar šo atbalstu un spēju stiprināšanu papildināt aprūpētāju ieguldījumu.
2. JEG dalībniece arī pastāstīja par pozitīvo ieguvumu no attiecībām ar vienu no saviem skolotājiem; tiklīdz viņas aprūpes posms bija beidzies, tās pārauga par ko līdzīgu līdzcilvēku attiecībām, kurās atbalstu sniedz un gūst abas puses.
3. Vienaudžu atbalsts ir izšķirošs, jo tādējādi jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, var iepazīt citus cilvēkus ar līdzīgu pieredzi un situāciju ģimenē, salīdzinot un pārrunājot savus uzskatus un pārņemot dzīves stratēģijas. Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, norāda – tas ļauj just, ka viņi nav vieni, turklāt kopīgi iespējams atrast daudz vairāk risinājumu. Piemēram, vairāki jaunieši, kuri pirmo reizi satikās, piedaloties piecās Itālijas pilsētās īstenotajā projektā *"Bērnu aprūpē strādājošo speciālistu apmācība"*[19], aktualizēja nepieciešamību visiem turpināt tikties arī pēc projekta noslēguma. Kaut arī viņiem finanšu trūkuma dēļ nebija iespējas tikties ārpus savām aprūpes iestādēm un bija jāgaida cits projekts, kas nodrošinātu atbalstu, viņu paustā nepieciešamība saņemt vienaudžu atbalstu un apmainīties ar pieredzi tika uztverta pozitīvi. Rezultātā daudzi no viņiem izvēlējās iesaistīties Jauniešu, kuru uzsāk patstāvīgu dzīvi, tīkla projektā, kas tika uzsākts pēc dažiem mēnešiem

Kā rīkoties:

Vai jūsu organizācija/dienests iedrošina un atbalsta jauniešu, kuri jau ir uzsākuši patstāvīgu dzīvi, iesaistīšanos, lai viņi varētu palīdzēt jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi? Ja jā - cik labi, jūsuprāt, šāda sistēma darbojas un vai jūs vēlētos tajā veikt kādas izmaiņas? Ja nē - ko jūs varētu darīt, lai palīdzētu šo ideju attīstīt?

SADAĻA 10

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA IZSTRĀDE:

PILNĪGAS UN SATURĪGAS JAUNIEŠU, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, LĪDZDALĪBAS NOZĪME PAŠU NĀKOTNES VEIDOŠANĀ

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA IZSTRĀDE: PILNĪGAS UN SATURĪGAS JAUNIEŠU, KURI UZSĀK PATSTĀVĪGU DZĪVI, LĪDZDALĪBAS NOZĪME PAŠU NĀKOTNES VEIDOŠANĀ

“Tas nav atkarīgs no manis, tas ir atkarīgs no viņiem. Viss ir atkarīgs no vadības un aprūpes darbiniekiem.”

FROM THE SCOPING EXERCISE

Pilnīga un saturīga piedalīšanās savu dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšanā ir svarīga visiem, tajā skaitā jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi! Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas, lai viņiem būtu iespēja izteikt savu viedokli, ietekmēt lēmumu pieņemšanu un plānot, kā viņi vēlas panākt pārmaiņas dzīvē. Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas zināt savas tiesības, garantijas un visas pieejamajās iespējas, lai pieņemtu pamatotus lēmumus. Jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, šķiet, ka viņi pilnvērtīgi nepiedalās un ka noteicošie ir atbildīgo darbinieku pieņemtie lēmumi.

Jauniešu aktīva iesaistīšanās ir viens no svarīgākajiem labas prakses principiem (skatīt 4. sadaļas II principu). Tas būtībā nozīmē rosināt jauniešus pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību par savu dzīvi. Tāpēc viņiem jābūt novērtēšanas un plānošanas procesa centrā un ar nepieciešamā atbalsta palīdzību jāpiedalās visos savas nākotnes plānošanas posmos.

Jaunieši vēlas piedalīties lēmumu pieņemšanā par viņu individuālo aprūpi un paredzētajiem pakalpojumiem. Lai arī daudzi jaunieši jūtas iesaistīti procesā, ne visi uzskata, ka viņiem patiešām ir izvēle, kad atstāt aprūpes iestādi, kā arī viņi nejūtas patiesi iesaistīti savā novērtēšanā un patstāvīgās dzīves plānošanā. Vēlams apdomāt, cik aktīvi aprūpes iestāde/vide atbalsta jauniešu saturīgu līdzdalību savas aprūpes un nākotnes plānošanā.

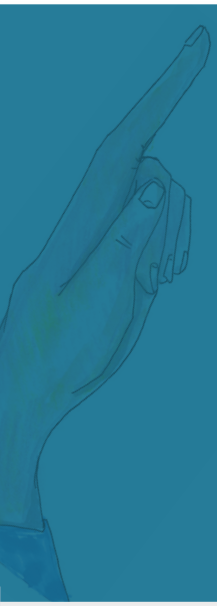

Tāpat vēlams apdomāt, kā jaunieši var ietekmēt viņiem paredzēto pakalpojumu uzlabošanu, pilnveidi un sniegšanu. Tiesību aktu par patstāvīgas dzīves uzsākšanu centrā jābūt jauniešu līdzdalībai. Mums procesi jāpadara saturīgi un vienkārši. Mums jāseko līdzi jauniešu plāniem un jāatbalsta jaunieši, kad viņi kļūdās, mums viņi jāpārstāv, mums jāiestājas par nozīmīgāku resursu piešķiršanu, mums no kolēģiem jāprasa vairāk, lai jaunieši saņemtu pelnītos pakalpojumus, mums jāpārvar stereotipi un jātic šiem jauniešiem. (Makgī un citi, 2014. gads, 6. lpp.).

Daži jaunieši var izteikt vēlēšanos, lai viņu līdzšinējā dzīvesvieta – audžuģimene vai aprūpes iestāde – **dotu viņiem iespēju atgriezties arī pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas.** Ja šāda iespēja "pēc pieprasījuma" nav vispārpieņemta prakse, jāapsver iespēja šādu pozīciju aizstāvēt sarunās ar attiecīgo aprūpes nodrošinātāju un/vai aprūpes darbinieka organizācijā.

Rīcībspēja un augstāks pašvērtējums, ko palīdzētu radīt patiesa līdzdalība, var būtiski pozitīvi ietekmēt citu svarīgu jaunieša veiksmīgas sagatavošanās patstāvīgai dzīvei faktoru – dzīvesspēku (skatīt 7. sadaļu).

Kā rīkoties:

Lūdzu, skatīt 4. pielikumu, kurā sniegta sīkāka informācija par izvēlētajiem līdzdalības modeļiem.

LABAS LĪDZDALĪBAS PRAKSES PAZĪMES

Šeit dotas vairākas pazīmes, kas varētu palīdzēt novērtēt, cik daudz jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir iespējams līdzdarboties patstāvīgas dzīves plānošanas procesā:

- jaunietis ir iesaistīts lēmumu par savu ikdienas aprūpi pieņemšanā;
- pirms sanāksmēm ir atvēlēts laiks, lai kopā ar jaunieti sagatavotos un izmēģinātu, ko viņš vēlas sacīt;
- jaunietis aktīvi piedalās savu vajadzību novērtēšanā un plānošanā;
- jaunietim tiek piedāvāts atbalstītājs, neatkarīgs pārstāvis vai mentors, kurš atbalstītu viņa līdzdalību un iesaisti un vairotu viņa pārliecinātību.

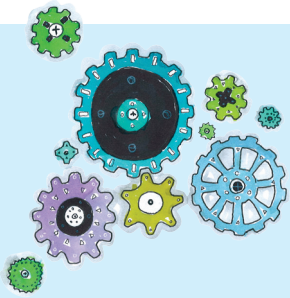

UZDEVUMS

Deleģēt atbildību par lēmumu pieņemšanu atbilstīgi vecumam un spēju līmenim

- Atcerieties, ka aprūpes iestādēs dzīvojuši jaunieši ne vienmēr uzvedas un rīkojas atbilstīgi savam vecumam. Negatīvas pieredzes atstātais iespaids uz attīstību var ietekmēt viņu sociālās prasmes un uzvedību.
- Ja jaunieši pieņem nepareizus lēmumus un pieļauj kļūdas, jums jārod iespēja atbalstīt jauniešus, kļūdas uztverot kā mācībstundas, un jāmudina viņus izvērtēt savu pieredzi, no tās mācīties un augt.

Kā rīkoties:

Jūs varētu dalīties savās idejās ar citiem kolēģiem, lai izvērtētu un vienotos par aprūpes iestādes pieeju saturīgas līdzdalības īstenošanā.

SADAĻA 11

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA SATURS

PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA SATURS

Šajā sadaļā izklāstīti galvenie patstāvīgas dzīves plānā iekļaujamie temati.

1. ATSKATS UZ PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNOŠANAS NOZĪMI

Pirms galveno patstāvīgas dzīves plāna tematu aplūkošanas **vērts atgādināt dažus no svarīgākajiem patstāvīgas dzīves plānošanas procesa aspektiem,** kas jau aprakstīti *Vadlīnijās*.

Galvenā uzmanība jāvelta:

- jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, iepazīšanai;
- skatījuma apkopošanai un individuālu apstākļu, vajadzību, mērķu un centienu noteikšanai;
- rīcības plānošanai;
- progresa pārskatīšanai.

Patstāvīgas dzīves plānošanas laikā jāņem vērā, ka:

- patstāvīgas dzīves plāna sagatavošana un īstenošana ir **process**, kurā iesaistīts jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbildīgais darbinieks un nepieciešamības un iespējas gadījumā arī virkne citu speciālistu, ģimenes locekļi un citi aprūpes darbinieki;
- jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, jābūt **cerībām, centieniem un nākotnes redzējumam** – tāpat kā jebkuram jaunam cilvēkam. Aprūpes darbiniekiem un atbalsta personālam jākoncentrējas uz pozitīvu mērķu aktualizēšanu un reālu to sasniegšanas iespēju ieteikšanu.

Patstāvīgas dzīves plānam jābalstās novērtējumā, kurā noteikti jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, apstākļi, vajadzības, mērķi un centieni, strādājot saskaņā ar šīm prasībām:

- novērtēšanas un plānošanas procesu īstenojiet jaunietim atbilstīgā ve[illegible] un **ter[illegible]**;
- visaptveroši aplūkojiet jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, **apstākļus, vajadzības, mērķus un centienus** – visi aspekti ir svarīgi un savstarpēji saistīti;

- veiciet visu aspektu izvērtēšanu, lai tie atbilstu katra jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, individuālajām prasībām (papildu informācija par aspektiem sniegta tālāk šajā sadaļā);
- sastādiet rakstisku novērtējumu apspriešanai kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Patstāvīgas dzīves plānam jānodrošina, lai neviens jaunietis neuzsāktu patstāvīgu dzīvi bez sagatavošanas un dzīvei nepieciešamo **praktisko un sociālo iemaņu apgūšanas.** Tādēļ patstāvīgas dzīves plāns identificē, norāda un uzrauga **visu nepieciešamo atbalstu, ieskaitot darbības, pakalpojumus, padomus un resursus,** jaunietim gatavojoties uzsākt patstāvīgu dzīvi, daļējas patstāvības periodā un pēcaprūpes periodā.

Kā rīkoties:

- Paraugieties nākotnē – domājiet par mērķiem un veicamajiem darbiem, lai nokļūtu tur, kur jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas nokļūt.
- Palīdziet jaunietim pieņemt pamatotus lēmumus par nākotni, nodrošinot, lai viņiem būtu pieejama kvalitatīva informācija.
- Kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, izlemiet, kas ir atbilstošākās jomas, uz kurām koncentrēties.
- Apdomājiet, kuri cilvēki varētu palīdzēt sagatavot dažādas patstāvīgas dzīves plāna sadaļas, piemēram, uzticams skolotājs vai karjeras konsultants varētu palīdzēt ar sadaļu "Mācības un darbs", konsultants mājokļu jautājumos varētu palīdzēt ar sadaļu "Kur es dzīvošu", audžuģimene varētu palīdzēt noteikt "Nākotnes cerības".
- Palīdziet jaunietim sagatavoties pieauguša cilvēka dzīvei un attīstiet dzīvē noderīgas prasmes, strādājot viņa vecumam, rakstura īpašībām un attīstības pakāpei atbilstošā tempā.

Ir maz ticams, ka viss notiks, kā plānots, un nepieciešamības gadījumā nav jābaidās ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, pārrunāt mērķu un termiņu pielāgošanu.

Lai arī praktisko iemaņu apgūšana ir ļoti svarīga, **bieži vien jauniešiem aprūpes laikā un pēc tā būtiskākais ir tieši emocionālais un sociālais atbalsts.** Aprūpes darbiniekiem un visu iestāžu personālam, gluži kā rūpējoties par saviem bērniem, būtu jāmeklē iespējas, kā jaunietim patstāvīgas dzīves uzsākšanas brīdī nodrošināt plašu atbalsta personu loku, kas ir veiksmīgas pieauguša cilvēka dzīves pamatā.

Kā rīkoties:

- padomājiet par aprūpes darbinieku vai ģimenes lomu;
- apdomājiet, vai (un kā) jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas, lai citi cilvēki iesaistītos viņa atbalstīšanā un palīdzības sniegšanā – kurām personām viņa dzīvē ir liela nozīme?
- padomājiet, kurām personām ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir pozitīvas, atbalstošas attiecības un kuras viņa dzīvē jau ir iesaistītas;
- apdomājiet, kuros aspektos kaut kas varētu trūkt;
- ņemiet vērā jebkādas papildu sociālā un emocionālā atbalsta vajadzības, kas jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, varētu būt

Atcerieties, ka darbs ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un uzticamu attiecību izveidošana var aizņemt laiku, taču laika ieguldīšana jaunietī var patiesi viņam palīdzēt daudz saturīgāk iesaistīties nākotnes plāna sagatavošanā. **Atbildīgajiem darbiniekiem, citiem atbalsta un aprūpes darbiniekiem būtu jācenšas:**

- izmantot elastīgu un rūpīgu pieeju – būt godīgiem, patiesiem, uzticamiem un uzticības cienīgiem;
- vispirms ar jaunieti izveidot personīgu saskarsmi – vai jaunietis jūs pazīst pietiekami labi, lai sāktu darbu pie plāna?
- būt pozitīvam paraugam – demonstrēt tādu uzvedību, īpašības un vērtības, kādas nākotnē vēlētos redzēt jaunietī;
- jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, izvirzīt plānošanas un darbības centrā, padarīt plānošanu par viņam nozīmīgu kopdarbības procesu;
- pārliecināties, ka jaunietis, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, jūtas novērtēts – koncentrēties uz to, ko viņš visvairāk sagaida no nākotnes, un likt saprast, ka viņa nākotne ir svarīga;
- noteikt jebkādas problēmas, kas jaunietim varētu rasties saistībā ar savu mērķu sasniegšanu;
- iedrošināt jaunieti justies daļēji atbildīgam par novērtēšanas un plānošanas procesu;
- sadzirdēt, ko jaunietis saka – vai esat patiešām uzklausījuši, kāds ir jaunieša skatījums?
- apsvērt nepieciešamību sniegt konkrētu atbalstu saistībā ar invaliditāti, veselības un valodas problēmām utt.;
- saprast, vai jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, nepieciešams pastiprināts atbalsts, lai spētu izteikt savus uzskatus.

Paturot prātā iepriekš minētos norādījumus, **atcerieties arī, ka patstāvīgas dzīves plānā jāapraksta un jāietver šādi elementi:**

- identificētie jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, apstākļi, vajadzības, mērķi un centieni;
- noteiktais visatbilstošākais atbalsts, ieskaitot darbības, pakalpojumus, padomus un resursus, kas jānodrošina atbilstīgi apstākļiem, vajadzībām, mērķiem un centieniem;
- informācija par to, kad un kā jānodrošina pakalpojumi, norādot laiku, kurā tiks sākta atbalsta/pakalpojuma sniegšana;
- par atbalstu un pakalpojumu sniegšanu/saņemšanu atbildīgās personas;
- norādījumi par to, kā notiks patstāvīgas dzīves plānā noteikto mērķu un darbību regulāra uzraudzīšana un pārskatīšana, kā tiks ieviestas nepieciešamās izmaiņas un kurš to visu veiks.

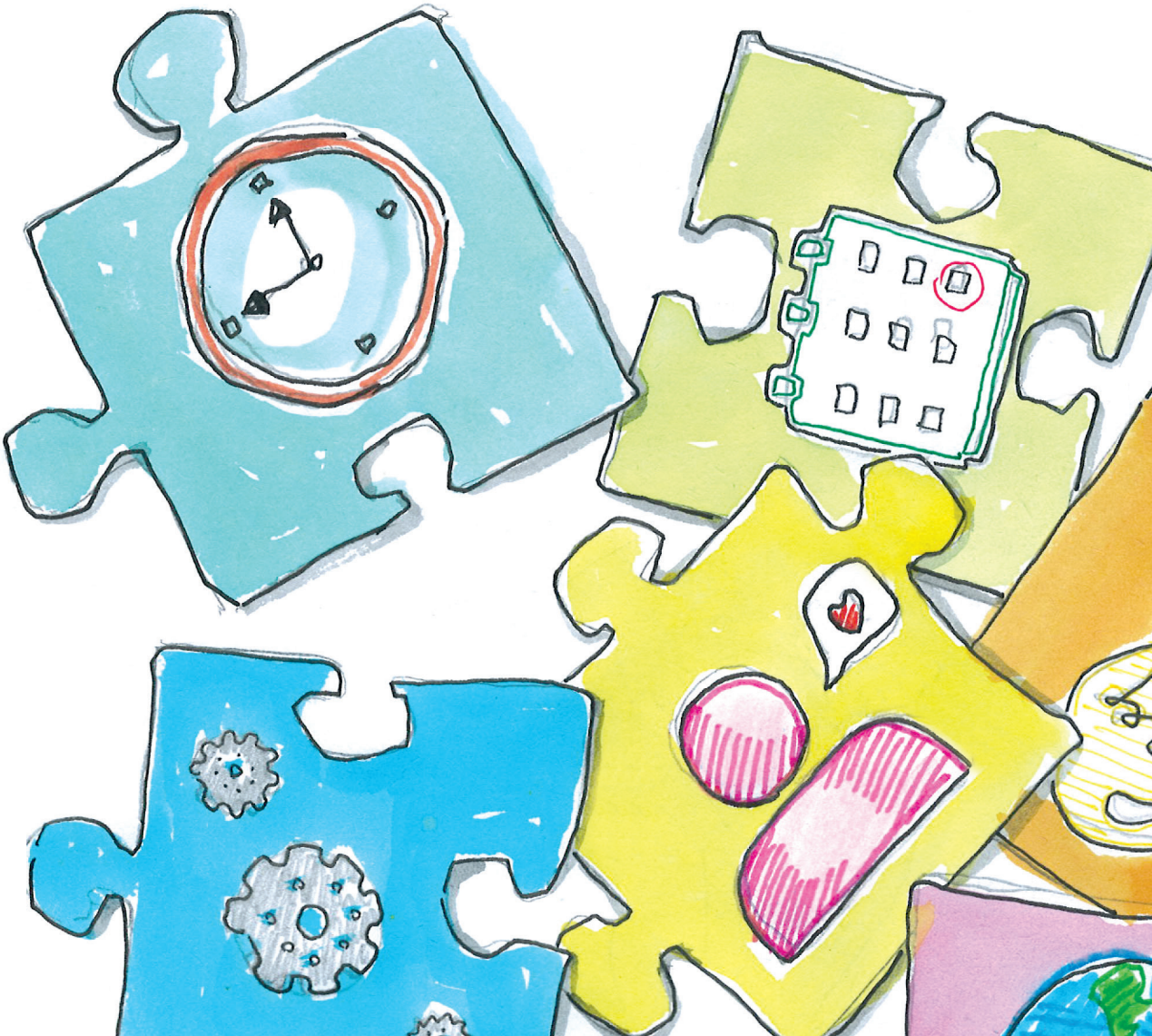

2. GALVENIE PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNĀ APSKATĀMIE ASPEKTI

"Tas bija šoks, jo bijām pieraduši, ka gandrīz viss tiek izdarīts; viņi gatavoja ēdienu, mazgāja drēbes, uzkopa grīdu... un šodien tas viss man savās mājās jādara pašam, viņiem vajadzēja mūs tam labāk sagatavot."

"Ir bērni, kuri vienmēr varēs jautāt padomu vecākiem. Mums tādas iespējas nav. Mums jākļūst patstāvīgiem vienatnē

FROM THE SCOPING EXERCISE

Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, uzskata, ka ir svarīgi būt sagatavotam un gatavam patstāvīgai dzīvei. Viņi vēlas:

- pirms patstāvīgas dzīves uzsākšanas apgūt visas nepieciešamās praktiskās iemaņas, piemēram, gatavošanu, uzkopšanu, veļas mazgāšanu utt.;
- zināt, kā rīkoties ar naudu, maksāt rēķinus, atvērt bankā kontu, piekļūt finanšu pabalstiem utt.;
- saņemt padomu par mājokli, kas ir drošs, kvalitatīvs un pieejams, un iegūt tādu mājokli;
- saņemt mājokli piemērotā, ar citiem viņu dzīves aspektiem saistītā vietā, piemēram, tuvu darba vai mācību vietai un/vai draugiem un ģimenei;
- uzzināt par izglītības iespējām un iespēju lūgt atbalstu to izmantošanā;
- zināt, kā rūpēties par savu veselību un kā vajadzības gadījumā saņemt veselības aprūpi;
- padomus, gatavojoties atrast darbu un, kad tas atrasts, būt finansiāli nodrošināti un kļūt par pilnvērtīgiem sabiedrības locekļiem.

Kā iepriekš norādīts, patstāvīgas dzīves plāna izstrāde ietver ciešu sadarbību ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, izskatot dažādus aspektus, kas viņiem būs svarīgi. Šādu **aspektu apsvēršana un iekļaušana palīdzēs nodrošināt, lai vispārējās novērtēšanas un plānošanas procesā tiktu aplūkotas atbilstošās jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, dzīves jomas** gan attiecībā uz patstāvīgas dzīves uzsākšanas brīdi, gan periodu pēc tā.

Šie aspekti ir:

A. Veselība un labsajūta
B. Personīgā izaugsme
C. Ģimene un draugi
D. Mācības un darbs
E. Mājoklis
F. Praktiskās iemaņas
G. Finanses
H. Tiesības un juridiskie jautājumi

Jāatceras, ka patstāvīgas dzīves plānošana nozīmē arī **citu iesaistāmo iestāžu un personu identificēšanu un sadarbību** ar tām, piemēram, piesaistot mājokļa, izglītības un medicīnas pakalpojumu nodrošinātājus, kā arī ar darba devējus un juristus. Jūsu uzdevums ir palīdzēt nodibināt kontaktus un pārstāvēt jaunieti, palīdzot viņam izveidot attiecības arī ar šiem speciālistiem vai institūcijām.

Tālāk šajā *Vadlīniju* sadaļā aplūkoti galvenie patstāvīgas dzīves plānā ietveramie aspekti.

A. VESELĪBA UN LABSAJŪTA

Veselība un labsajūta attiecas ne vien uz jaunieša fiziskajām vajadzībām, bet arī uz viņa emocionālo veselību un labsajūtu. Sociālā izolētība, vientulība un neatrisinātas bērnības traumas var ietekmēt jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, emocionālo labsajūtu un garīgo veselību.

Jaunietim jābūt iespējai šajā satraukumu pilnajā laikā turpināt saņemt veselības aprūpes speciālistu konsultācijas un pakalpojumus. Atbalsta personālam jāsadarbojas ar bērnu un pieaugušo veselības aprūpes speciālistiem, lai nodrošinātu, ka jaunieša pēcaprūpes periodā viņam šie pakalpojumi joprojām būtu pieejami.

Viens no atbildīgā darbinieka uzdevumiem ir iegūt pilnīgu izpratni par jaunieša vajadzībām fiziskās un garīgās veselības jomā un rūpēties par viņa emocionālo labsajūtu un pozitīvu garīgo veselību. Tas ietver arī atbalstu jaunietim veidot pozitīva līdzcilvēku atbalsta un draudzības tīklus.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā:

- Patstāvīgas dzīves plānā ņemiet vērā identificētās jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vajadzības veselības jomā un to, kā šīs vajadzības jāapmierina. Pārrunājiet ar jaunieti jebkādas ar viņa veselību saistītas bažas vai problēmas, kas viņam ir pašlaik vai varētu rasties nākotnē.
- Pārliecinieties, ka jaunietis ir reģistrēts pie ģimenes ārsta un zobārsta un, ka viņš vajadzības gadījumā šos pakalpojumus var saņemt.
- Ja konstatētas kādas vajadzības veselības aprūpes jomā, noskaidrojiet kā pienākums ir nodrošināt šo vajadzību apmierināšanu.
- Vai jaunietis ir spējīgs saņemt konsultāciju, mentoringa un citus sabiedrībā balstītus pakalpojumus, kas veicina viņa emocionālās labsajūtas pieaugumu?
- Vai jaunietim ir viegli piekļūt speciālistu pakalpojumiem, tai skaitā nepieciešamības gadījumā arī pieaugušo garīgās veselības aprūpes pakalpojumiem?
- Vai ir pieeja speciālista sniegtam atbalstam, novērtēšanai un konsultācijām saistībā ar pašsavainošanās un pašnāvības riskiem? Kā jaunietis to var saņemt?
- Vai ir pieejami ar narkotisko vielu atkarības ārstēšanu saistītie pakalpojumi, kas piemēroti noteiktajiem apstākļiem un jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, rīcībspējas līmenim? Kā jaunietis tos var saņemt?
- Vai pieejamas seksuālās veselības klīnikas (pakalpojumi)???, tai skaitā – neatliekamos gadījumos? Kā jaunietis šo pakalpojumu var saņemt?
- Sniedziet jaunietim informāciju par veselīga dzīvesveida, uztura un sporta ieradumiem, kā arī mudiniet jaunieti ieviest šādus ieradumus.

B. PERSONĪGĀ IZAUGSME

Personīgā izaugsme apraksta jaunieša intereses, viedokļus, uzvedību, attieksmi, dzīvesveidu un vērtības. Jaunieša spēja izdarīt dzīves izvēles ir viens no personīgās identitātes radīšanas veidiem.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā:

- Palīdziet jaunietim attīstīt pašcieņu, attiecību veidošanas, lēmumu pieņemšanas un robežu noteikšanas prasmes: dariet to, mudinot, pamācot, radot iespējas un esot pozitīvam paraugam.
- Palīdziet jaunietim noteikt un attīstīt prasmes, talantus vai hobijus un atbalstiet viņu dažādu kultūras, mākslas un citu atpūtas iespēju izmantošanā atbilstīgi viņa stiprajām pusēm un interesēm.
- Iepazīstiniet jaunieti ar jaunām iespējām un pieredzi, kas attīsta sociālās prasmes un pašapziņu, tai skaitā dažādām aktivitātēm grupā, piemēram, došanos pārgājienā vai nakšņošanu teltī.
- Dalieties savā interesē par grāmatām, filmām, sportu un mūziku, lai veicinātu jaunieša interesi un stiprinātu jūsu savstarpējās attiecības.
- Pārliecinieties, ka jauniešiem ir pieejami pietiekami naudas līdzekļi un iespējas, lai satiktos ar draugiem un vienaudžiem un veidotu pozitīva sociālā atbalsta tīklus.
- Centieties mazināt jaunieša sociālo atstumtību un izolāciju, kas ietekmē garīgo un fizisko veselību un emocionālo labsajūtu, palīdzot atrast pieejamās bezmaksas/lētākas brīvā laika pavadīšanas iespējas, sabiedrisko transportu utt.

C. ĢIMENE UN DRAUGI

Daudziem jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, **nozīmīgs faktors var būt pozitīvas attiecības ģimenē vai vienaudži.** Pēcaprūpes periodā jaunieši bieži vien kaut uz īsu brīdi dažādu iemeslu dēļ mēdz atgriezties ģimenes mājās. Tomēr, šādi rīkojoties, viņi var sastapties ar neatrisinātām problēmām, kas var apdraudēt viņu patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredzi.

Bieži vien jaunieši uztur idealizētu priekšstatu par savu bioloģisko ģimeni, noraidot konfliktējošus un pretrunīgus uzskatus un iespējas. Dabiskā vēlme pēc piesaistes un piederības sajūtas, kā arī pastāvīgās ar pašidentificēšanos saistītas problēmas var likt jauniešiem meklēt iespēju atgriezties mājās, nedomājot par apstākļiem, kuru dēļ viņi nonākuši ārpusģimenes aprūpē. Taču nesadziedētas traumas, novārtā atstātas vai nesakārtotas attiecības, kā arī informācijas trūkums un/vai nepietiekama izpratne par nonākšanas aprūpes iestādē iemesliem, ja vien ar šiem faktoriem nav pienācīgi strādāts, var likt cerībās vilties. Rezultātā konflikts, plaisa un noraidījums var augt.

Svarīgi jaunietim nodrošināt pilnīgu atbalstu, lai viņš saprastu un spētu vadīt attiecības ar vecākiem un ģimenes locekļiem.

Tāpēc jauniešiem nepieciešams maksimāls atbalsts, pievēršoties jebkādiem neatrisinātiem ar ģimeni saistītiem jautājumiem un tos risinātu gan pirms, gan pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas. Vienlaikus ļoti svarīgi arī, lai ģimene būtu gatava jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atgriešanās brīdim – sevišķi gadījumā, ja prombūtne ir bijusi salīdzinoši ilga, kontakts bijis epizodisks un/vai attiecības ir saspīlētas.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā.

- Sniedziet emocionālu atbalstu, tajā skaitā, risinot jebkādas pagātnes problēmas un konfliktus, palīdziet veidot attiecības, sociālos atbalsta tīklus un draudzību.
- Atbalstiet jaunieša saskarsmi ar bioloģiskajiem vecākiem. Īpaši, ja šī saskarsme ir droša un ir jaunieša vislabākajās interesēs, un viņš pats to vēlas. Esiet starpnieks un palīdziet jaunietim saprast un aptvert attiecības ar viņa ģimeni.
- Nodrošiniet iespējas saņemt līdzcilvēku atbalstu - tas var būt, piemēram, jauniešu, kuri jau agrāk uzsākuši patstāvīgu dzīvi.
- Palīdziet jaunietim izveidot pozitīvu identitāti, palīdzot viņam saprast attiecības ģimenē, atbalstot viņu, veidojot pozitīvu draudzību, attiecības un sociālos kontaktu tīklus. Palīdziet viņam izprast paša pagātni un kultūru.
- Radiet jaunietim iespējas gūt atbalstu, iesaistoties dažādās sabiedriskās aktivitātēs un attīstot attiecību prasmes un pašpārliecinātību. Piemēram, iedrošiniet jaunieti piedalīties sporta, mākslas vai brīvā laika aktivitātēs kopā ar citiem jauniešiem, kā arī atbalstiet viņu tajās.

D. MĀCĪBAS UN DARBS

Nozīmīgs jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, motivējošs faktors ir palīdzība, veidojot nākotnes vīziju un sastādot reālu tās sasniegšanas plānu. **Piemērots darbs vai mācības koledžā var veicināt identitātes, dzīvesspēka un pašcieņas attīstību.** Kopā ar jaunieti izpētot darba un izglītības iespējas, sniedzot vērtīgus padomus, lai viņš varētu veikt pamatotu izvēli, jūs sniedzat būtisku ieguldījumu jaunieša patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredzē.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā.

- Motivējiet un iedrošiniet jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, atrast darbu, ja tas ir tas, ko viņi vēlas, palīdziet noteikt darba iespējas un vispiemērotāko darbu.
- Dibiniet kontaktus ar vietējo koledžu vai universitāti un palīdziet sagatavot pielāgotas mācību iespējas jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi.
- Nodrošiniet papildu atbalstu, kas jaunietim palīdzētu iegūt darbu, piemēram, palīdzot aizpildīt pieteikuma veidlapas un sagatavojot darba intervijām.
- Pārliecinieties, ka jauniešiem ir pieejams papildu atbalsts, ja, piemēram, viņi nav pabeiguši skolu vai viņiem ir problēmas ar rakstītprasmi un rēķināšanu.
- Veidojiet sociālo kontaktu tīklus un saziņu ar vietējiem darba devējiem, kuri jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, varētu piedāvāt mācekļa vietu, praksi, darbu un karjeras iespējas.
- Motivējiet un iedrošiniet jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, turpināt mācīties un palīdziet noteikt vispiemērotākās un reālākās pieejamās izglītības vai apmācību iespējas.
- Palīdziet jaunietim piekļūt izglītības iespējām, piemēram, palīdzot aizpildīt pieteikuma veidlapas un stipendiju iesniegumus.

E. MĀJOKLIS

Drošs, stabils un pastāvīgs mājoklis ir būtisks jaunieša patstāvīgas dzīves uzsākšanas faktors. Ar to, ka jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vispār ir kur palikt, nepietiek: tāpat kā jebkuram, arī jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, savā dzīvesvietā jājūtas droši un brīvi. Drošas un pastāvīgas dzīvesvietas esamība ir neaizstājams faktors, mudinot jaunieti strādāt vai mācīties koledžā.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā.

- Pārliecinieties, ka jaunieša mājokļa vajadzības tiek ņemtas vērā, izvēloties vislabākos pieejamos resursus, un ka pats jaunietis piedalās sava mājokļa izvēlē - kur tas atrodas, ar ko kopā viņš dzīvos, vai viņam ir sava istaba utt.
- Pārliecinieties, ka mājoklis ir drošs, stabils un atbilstoši mēbelēts.
- Vai tā atrašanās vieta ir piemērota, lai jaunietis varētu apmeklēt savu mācību iestādi vai darbavietu?
- Vai jaunietis var atļauties samaksāt īres un komunālo pakalpojumu rēķinus? Pārliecinieties, ka jaunietis zina, kā un kur nolasīt skaitītāju rādījumus, samaksāt par īri, apmaksāt rēķinus utt.
- Iemāciet jaunietim prasmes, kas saistītas ar personīgo finanšu pārvaldību un izvairīšanos no riskantiem parādiem.
- Ar aprūpes iestādes vadītāju vai audžuģimeni pārrunājiet iespējas jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, vērsties pēc atbalsta, ja tas nepieciešams/ja viņš to vēlas, t. i., viesošanās ēdienreizēs, palikšana pa nakti vai piedalīšanās sabiedriskā pasākumā vai svinībās var palīdzēt jaunietim uzturēt piederības un identitātes sajūtu, kā arī palīdzēt pārvarēt nošķirtības un vientulības sajūtu. Attiecības ir daļa no labas patstāvīgas dzīves uzsākšanas prakses, un attiecību uzturēšana ar agrākajiem aprūpes darbiniekiem jauniešiem var būt ārkārtīgi svarīga.

F. PRAKTISKĀS IEMAŅAS

Bērniem un jauniešiem, kuri ilgu laiku ir pavadījuši ārpusģimenes aprūpē, sevišķi, ja viņi ir dzīvojuši aprūpes iestādē, bieži vien nav bijis iespējas pakāpeniski iesaistīties tādu praktisko darbu veikšanā, kas viņiem būs aktuāli, aizejot no aprūpes iestādes un uzsākot patstāvīgu dzīvi. Šādi darbi ir, piemēram, iepirkšanās, gatavošana, uzkopšana utt. **Neviens jaunietis nedrīkst uzsākt patstāvīgu dzīvi bez veiksmīgai dzīvei nepieciešamo iemaņu apguves un atbalsta.** Aprūpes darbiniekiem un visu iestāžu personālam, gluži kā rūpējoties par saviem bērniem, būtu jāmeklē iespējas, lai nodrošinātu, ka jaunietis, uzsākot patstāvīgu dzīvi, ir apguvis nepieciešamās praktiskās iemaņas. Tādēļ, sagatavojot jauniešus patstāvīgai dzīvei, jācenšas viņiem šīs prasmes iemācīt. Pārliecinieties, ka jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir iespējas ne tikai apgūt šīs dzīvei vajadzīgās prasmes labvēlīgā vidē, bet arī tās pārbaudīt.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā:

Piedāvājiet patstāvīgu atbalstu saistībā ar norādītajām un citām dzīves un mājsaimniecības prasmēm.

Jaunietim pirms viņa aiziešanas no ārpusģimenes aprūpes iestādes iemāciet visas ikdienas dzīvē un mājsaimniecībā nepieciešamās prasmes. Piedāvājiet jaunietim pēcaprūpes periodā pastāvīgu atbalstu saistībā ar norādītajām un citām dzīves un mājsaimniecības prasmēm. Piemēram:

- iepirkšanās;
- veselīgs uzturs un gatavošana;
- uzkopšana;
- vienkāršu remontdarbu veikšana mājoklī;
- veļas mazgāšana u. c.

G. FINANSES

Daudzi patstāvīgas dzīves uzsācēji sastopas ar tādiem būtiskiem ietekmējošiem faktoriem kā trūkums, ekonomiskā nevienlīdzība un finansiālas grūtības. Viņiem parasti trūkst drošības tīkla un pastāvīga ģimenes atbalsta, kas savukārt ir daudziem viņu vienaudžiem.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā:

- Nodrošiniet, lai jaunietim būtu pieejami visi viņam paredzētie ienākumu un finansiāla atbalsta resursi, ieskaitot sociālos pabalstus un citus atbalsta maksājumus, un lai viņš tos saņemtu.
- Noskaidrojiet, kādi pabalsti vai sociālās nodrošināšanas maksājumi ir pieejami, un palīdziet jaunietim tiem pieteikties.
- Ja jaunietis tiek uzņemts koledžā vai universitātē, palīdziet viņam pirms studiju uzsākšanas pieteikties visam pieejamajam atbalstam un stipendijām un pārliecinieties par to saņemšanu.
- Palīdziet jaunietim apgūt budžeta plānošanas iemaņas un veiksmīgus naudas izlietošanas paradumus. Pirms jaunietis uzsāk patstāvīgu dzīvi palīdziet viņam saprast, kādas ir izmaksas par dzīvokli, pārtiku, apģērbu, komunālajiem pakalpojumiem, īri, sabiedrisko transportu utt.
- Pārliecinieties, ka jaunietim ir pietiekami finanšu līdzekļi, lai turpinātu īstenot savas aizraušanās un hobijus un sekotu līdzi aktuālajām modes tendencēm. Tādējādi viņiem attīstīsies veselīga identitāte un mazināsies kauna sajūta un sociālā nošķirtība.
- Palīdziet jaunetim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atvērt bankas kontu un reģistrēties visās pārējās nepieciešamajās maksājumu sistēmās.

H. TIESĪBAS UN JURIDISKIE JAUTĀJUMI

Pārliecinieties, ka jaunietis pilnībā apzinās savas likumīgās tiesības un zina par dažādiem juridiskiem jautājumiem, kas viņu varētu ietekmēt gan vispārīgi, gan tieši saistībā ar līdzšinējo atrašanos aprūpes iestādē.

Tālāk uzskaitīti soļi, kas jāveic kopā ar jaunieti, gatavojoties patstāvīgas dzīves uzsākšanai un atbalsta sniegšanai pēcaprūpes periodā:

- Pārliecinieties, ka jaunietim ir dzimšanas apliecības un citu svarīgu dokumentu kopijas.
- Palīdziet jaunietim pieteikties pasei un/vai identifikācijas apliecībai.
- Pārliecinieties, ka jaunietis ir reģistrēts iestādēs, kas saistītas ar veselības aprūpes un atbalsta labklājības jomā utt. nodrošināšanu.
- Ja jaunietis iesaistīts jautājumu risināšanā ar tieslietu iestādēm, pārliecinieties, ka viņam ir pieejams juridiskais pārstāvis.

Kā rīkoties:

Pārliecinieties, ka jaunietim, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir patstāvīgas dzīves plāna kopija. Tas palīdzēs viņam gūt zināmu skaidrību un pārliecību par to, kā tiks apmierinātas viņa turpmākās vajadzības un kurš sniegs atbalstu dažādās dzīves jomās.

I. REGULĀRA PATSTĀVĪGAS DZĪVES PLĀNA PĀRSKATĪŠANA

Sākotnējais kopā ar jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, sastādītais patstāvīgas dzīves plāns ir maināms. **Jaunieša situācija daudzkārt var mainīties, un droši vien tā notiks** (piemēram, var mainīties veselības stāvoklis, personas attīstības virziens, situācija izglītībā/nodarbinātībā u. c.). Dažādu iemeslu dēļ sākotnēji izvirzītie mērķi var netikt sasniegti, turklāt centieni un prioritātes ar laiku var mainīties.

Tādēļ atbildīgajam darbiniekam, pilnībā sadarbojoties ar jaunieti, **patstāvīgas dzīves plāns regulāri jāpārskata**, lai pārliecinātos, ka šis plāns joprojām pilnībā atbilst realitātei, un pārskatīšanas gaitā ieviestu jebkādas nepieciešamās izmaiņas. Protams, tas nozīmēs arī sadarbību ar atbildīgajām iestādēm un personām, piemēram, aprūpes darbiniekiem, jo izmaiņu gadījumā viņu atbildība un uzdevumi var mainīties.

Nepieciešamības gadījumā pēc jaunieša, atbildīgā darbinieka vai citu iesaistīto personu ierosinājuma pārskatīšanu varētu veikt arī ārpus parastās kārtības.

SADAĻA 12

PĒCAPRŪPES PERIODS UN PATSTĀVĪBA

PĒCAPRŪPES PERIODS UN PATSTĀVĪBA

“Katrs reaģē citādi; katrs veido savu patstāvību.”

“Pirmkārt, patstāvības iegūšana jāuztver kā process, kurā novērtē, kā jaunietim viss padodas. Un saprot, vai attiecīgā persona ir gatava. Gadījumā, ja jaunietis nav gatavs, vismaz vajadzīgs kāds, kurš atbalsta, lai viņš vienkārši nepakluptu un nepakristu.”

Vadlīnijās **tiek uzsvērts, ka jaunieti, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, nepieciešams atbalstīt arī pēcaprūpes periodā un ka jāpārliecinās, vai viņiem pieauguša cilvēka dzīvē ir pieejams nepārtraukts atbalsts un dažādas iespējas. Nepārtraukta atbalsta pieejamība pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas ir tikpat nozīmīga, cik laba sagatavotība un patstāvīgas dzīves plānošana.**

Patstāvīgas dzīves plānam, kas sagatavots kopā ar jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, atbalstīšanā cieši iesaistītiem cilvēkiem, būtu jābūt pie jaunieša, viņam aizejot no aprūpes iestādes un pārejot patstāvīgā dzīvē. Šajā sadaļā tiek atgādināts par dažiem specifiskiem tematiem, kas jāizskata saistībā ar jaunieša pēcaprūpes periodu.

1. PĀREJA UZ PATSTĀVĪBU

Ir svarīgi aplūkot un izprast jēdzienu patstāvība. Mums visiem ar patstāvīgu dzīvi saistītā ikdienas realitāte ietver arī noteiktu "***savstarpēju*** atkarību", kas izpaužas kā:

- labas attiecības ar citām personām;
- labs sociālais atbalsts;
- labi sociālā atbalsta tīkli.

Vairums no mums jūtas neatkarīgi un tādēļ, piemēram, arī atbildīgi par savu dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšanu, taču vienmēr varam paļauties, ka dažādos gadījumos mums padomu un atbalstu sniegs mūsu dzīves partneri, vecāki, bērni, kolēģi un draugi. Tā kā aprūpes iestādē dzīvojušiem jauniešiem šāda atbalsta tīkla var nebūt, tāpēc, sagatavojot patstāvīgai dzīvei un atbalstot jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, īpaša uzmanība jāpievērš pozitīvu attiecību un speciālistu un sociālā atbalsta tīklu veidošanai ap viņiem.

2. ATTIECĪBU TURPINĀŠANA

'18 gadi ir pārāk mazs vecums, lai tiktu galā vienatnē... neatstājiet mūs vienus! 18 gadi ir pārāk agri, lai jaunietis atstātu aprūpes iestādi, mums vajadzētu ļaut sagaidīt, kad esam pabeiguši skolu, atraduši darbu un ieguvuši zināmu stabilitāti. Mums nepieciešama audzinātāju palīdzība mājokļa un darba meklējumos, un viņiem noteikti mums būtu jāiemāca rīkoties ar naudu, mēs to nevaram iemācīties paši. Mēs iesakām darīt tā, ka pēc patstāvīgas dzīves uzsākšanas audzinātāji, kuri jaunieti jau pazīst, uzturētu kontaktu – pamācītu jaunieti – praktiski atbalstītu (kā apmaksāt rēķinu, atvērt bankas kontu) un nodrošinātu emocionālo atbalstu: lai varētu pajautāt padomu vai vienkārši parunāties... Mēs arī lūdzam, lai mūsu sociālie darbinieki būtu ar mums līdz brīdim, kad esam sasnieguši pilnīgu patstāvību, vārdu sakot, ilgāk par mūsu 18. dzimšanas dienu, līdz esam pabeiguši skolu vai ieguvuši profesiju. Būt vienam ir pārāk grūti.'[20]

Jaunieši, kurši uzsāk patstāvīgu dzīvi, bieži ir norādījuši uz pamestības sajūtu, tādēļ jārīkojas tā, lai tā nenotiktu. Daudzi jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vēlas uzturēt sakarus un konstruktīvas attiecības ar kādu, kurš var sniegt padomu, atbalstu un palīdzēt pēcaprūpes periodā. Tādēļ **pastāvīgas attiecības ar atbildīgo darbinieku var būt ļoti svarīgas**. Ņemiet vērā, ka jābūt arī personai, pie kuras vērsties ārkārtas gadījumā vai kad atbildīgais darbinieks nav pieejams.

Pastāvīga atbalsta un padomu sniegšana, **paužot rūpes**, ir ļoti svarīga, un **pozitīvas un konstruktīvas** attiecības ar atbildīgo darbinieku jaunietim nāks par labu.

Tomēr līdzšinējā pieredze rāda, ka daži jaunieši, pienākot laikam, kad jāaiziet no aprūpes iestādes, zina, ka nevēlas saglabāt saskarsmi ar viņus līdz šim aprūpējušo iestādi. Lai gan tās ir viņu tiesības, lēmumu jaunietis var mainīt, tiklīdz patstāvība kļūst par realitāti vai rodas problēmas, un tikko patstāvību ieguvušajai personai vajadzīga kāda veida palīdzība. Tādēļ ir būtiski, ka atbildīgie darbinieki ļauj jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, saprast, ka **šādu atbalstu viņi var meklēt jebkurā laikā**, pat pēc vairākiem gadiem, un ka viņi būs laipni gaidīti.

Daži pierādījumi liecina, ka bieži vien atbildīgo darbinieku un citu pēc aprūpes perioda beigām atbildīgo speciālistu atbalsts pēc dažiem mēnešiem vājinās. Atkārtoti uzsveram, ka jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tāpat kā vairumam no savas ģimenes mājām aizgājušo jauniešu, ļoti iespējams vēl ilgi būs nepieciešams dažāda veida atbalsts, un viņiem ir tiesības to saņemt. Ideja par atbalsta pieejas nodrošināšanu līdz 25 gadu vecumam nav nepamatota, taču šis vecums ir atkarīgs no katra jaunieša vajadzībām.

Kontakts ar kādu, kurš jau ir uzsācis patstāvīgu dzīvi un varētu **būt mentors**, var palīdzēt mazināt nošķirtības un vientulības sajūtu, kā arī potenciāli piekļūt atbalsta tīklam. (Plašāku informāciju par vienaudžu mentoringu, lūdzu, skatīt 9. sadaļā).

3. PASTĀVĪGA PIEKĻUVE PAKALPOJUMIEM UN ATBALSTAM PĒCAPRŪPES PERIODĀ

Viegli pieejami pakalpojumi un atbalsts pēcaprūpes periodā ir atslēga tam, lai jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, situācija uzlabotos. Atgādinām, ka šajā ziņā **uzsvars jāliek uz katra jaunieša individualitāti**, uz viņa vajadzībām un raizēm. Brieduma iestāšanās nav gluds un taisnvirziena process, tāpēc psihoemocionālās un praktisko prasmju attīstības jomas pēcaprūpes periodā var būt nepieciešams pārskatīt ilgākā laika posmā.

Vēlreiz norādām, ka lielisks ieguldījums ir **sadarbība ar citām svarīgām iestādēm un organizācijām**, kopīgi nodrošinot atbalstu tādās jomās kā materiālās vajadzības un tālāka praktisko iemaņu attīstīšana. Piemēram, bieži vien jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, satraucas, ka var kļūt par bezpajumtniekiem un nebūt pietiekami finansiāli nodrošināti. Šādas problēmas var negatīvi iespaidot ne vien praktisko jomu, bet arī psihoemocionālo labsajūtu. Nodrošinājumam pēcaprūpes periodā jābūt tādam, lai jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ienākumi apmierinātu pamata vajadzības, tai skaitā mājokli, pārtiku, transportu un apģērbu. Risinot šos jautājumus, svarīgi atzīt un vairot jaunieša iesaistīšanos un patstāvību.

Kā rīkoties:

Vai materiālais nodrošinājums patstāvīgas dzīves uzsācējiem ir pietiekams? Ja nē, kādas pārmaiņas ir nepieciešamas un kā jūs tās varat rosināt?

Visbeidzot, ir svarīgi atcerēties, ka jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, veiksmīgu dzīvi pēc aiziešanas no aprūpes iestādes lielā mērā ietekmēs tas, cik labi ir risināti visi sagatavošanās aspekti, ieskaitot ar praktiskajām iemaņām saistītos. Noteikti ir vērts **regulāri pārskatīt, cik efektīva ir bijusi sagatavošanās**, sevišķi, saskaroties ar vajadzību un apstākļu izmaiņām.

SADAĻA 13

PĀRMAIŅU SEKMĒŠANA – JAUTĀJUMU TĀLĀKA VIRZĪŠANA

PĀRMAIŅU SEKMĒŠANA – JAUTĀJUMU TĀLĀKA VIRZĪŠANA

Darbības jomas izpētes rezultāti, kas ir šo *Vadlīniju* pamatā (lūdzu, skatīt 3. sadaļu), atklāja pārmaiņu nepieciešamību patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā dažādās valstīs. Nepieciešamas pārmaiņas šādās jomās:

1. **tiesību akti un politika;**
2. **datu apkopošana;**
3. **pakalpojumu sniegšana un resursi;**
4. **darbinieku spējas;**
5. **uzraudzība un novērtēšana;**
6. **pozitīvas attieksmes veicināšana.**

Būtisku ieguldījumu centienos panākt pārmaiņas var sniegt galvenās ieinteresētās personas, tajā skaitā ārpusģimenes aprūpes iestādēs dzīvojošie bērni un jaunieši, tie, kuri atstājuši aprūpes iestādes, profesionāli aprūpes darbinieki un iesaistītie speciālisti, kā arī vecāki, ģimenes locekļi un ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniedzēji. Gan kopā, gan atsevišķi viņiem jābūt gataviem aizstāvēt jauniešu intereses atbildīgajās iestādēs vai institūcijās, kas var tieši vai netieši nodrošināt uzlabojumus.

Kā rīkoties:

Jūsuprāt, cik lielā mērā atbildīgie darbinieki vai aprūpes darbinieki apzinās savus pienākumus darbā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi? Vai ir tādas jomas, attiecībā uz kurām darbinieki nejūtas droši vai pietiekami informēti? Ja tā, kuras tās ir un kā tām būtu jāpievēršas?

Šajā sadaļā tiks sniegts ieskats dažās svarīgākajās jomās, kurās nepieciešamas pārmaiņas, ko akcentē darbības jomas izpētes rezultāti saistībā ar bērnu aprūpes sistēmām un pakalpojumiem. Īsumā tiks sniegts ieskats pārmaiņu sekmēšanā.

1. TIESĪBU AKTU UN POLITIKAS PĀRMAIŅU UN STIPRINĀŠANAS ATBALSTĪŠANA

FROM THE SCOPING EXERCISE

Visas projektā iesaistītās valstis, uzsvēra, ka vēlas, lai visiem jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, būtu garantēts tiesībās balstīts patstāvīgas dzīves uzsākšanas process un lai pieeja visam nepieciešamajam atbalstam, pakalpojumiem un citām tiesībām būtu vienlīdzīga un pilnībā apmierinātu individuālās vajadzības, vēlmes un apstākļus. Tika arī norādīts, kādas izmaiņas nepieciešamas tiesību aktos un politikā, kas veicinātu pozitīvas pārmaiņas patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā, ieskaitot pieejamo resursu palielināšanu. Tās var ietvert tādas darbības kā tiesību aktos noteikts lielāks aiziešanas no aprūpes iestādes vecums un ilgāks individuāla atbalsta pieejamības periods jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Līdzīgi, veicot izmaiņas tiesību aktos un politikā, būtu jānosaka obligāta visu nepieciešamo pakalpojumu un tiesību pieejamība, kā arī spējīgāku un zinošāku starpnozaru speciālistu sagatavošana.

Nozīmīgs ir atbilstīgs juridiskais un tiesiskais regulējums, jo tas nodrošina nepieciešamo pilnvarojumu, fokusu un vadlīnijas visām par bērnu aizsardzību un aprūpi, tai skaitā par patstāvīgas dzīves uzsākšanu, atbildīgajām personām. Gan pašiem jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, gan visiem viņu atbalstītājiem būtu jāiesaistās, sekmējot izmaiņas tiesību aktos, regulējumā un politikā attiecībā uz tām jomām, kurās esošā kārtība pietiekami labi nedarbojas un kur to iespējams uzlabot.

2. DATU APKOPOŠANA

FROM THE SCOPING EXER

Darbības jomas izpētes rezultātā iegūtā informācija liecina, ka valsts, reģionālās un pašvaldības iestādes regulāri neapkopo un neanalizē kvantitatīvos un kvalitatīvos datus par aprūpes iestādēs dzīvojošiem bērniem un jauniešiem, jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesu. Tas būtu jādara, lai ļautu likumā noteiktajām un citām iestādēm ne tikai pareizi plānot, iedalīt resursus un nodrošināt vislabāko iespējamo patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesu, bet arī pastāvīgi uzraudzīt un novērtēt mērķus, plānus un to īstenošanas rezultātu.

Lai nodrošinātu tiesību aktu un politikas izstrādi, valsts un vietējai valdībai, kā arī nevalstiskajām organizācijām nepieciešama **precīza informācija**. Tādēļ ir svarīgi, lai pastāvētu precīzas vietējā un nacionālā mēroga kvantitatīvas un kvalitatīvas datu apkopošanas sistēmas. Piemēram, šādi dati ir būtiski, lai veicinātu aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu un jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, stāvokļa uzlabošanos. Dati tiek ievākti, novērtējot atsevišķu bērnu un jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, situāciju un progresu, kā arī bērnu aizsardzības un alternatīvās aprūpes sistēmas funkcionēšanu kopumā. Šie dati var palīdzēt arī precīzāk sadalīt finanšu, cilvēku un citus resursus. Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un viņu atbalstītāji kā galvenās ieinteresētās personas var sniegt ievērojamu ieguldījumu šo datu ievākšanā, apkopošanā un analīzē.

3. APŅEMŠANĀS NODROŠINĀT PAKALPOJUMUS UN RESURSUS

FROM THE SCOPING EXERCISE

Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un speciālisti norāda, ka patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesam jābūt vienlīdzīgam, neatkarīgi no ģeogrāfiskās atrašanās vietas valstī. Tas ietver vienlīdz kvalitatīvu plānošanu un pastāvīgu atbalstu, kā arī palīdzību visos sagatavošanās, pārejas un pēcaprūpes posmos. Tas nozīmē arī vienlīdzīgu piekļuvi pakalpojumiem un resursiem, tai skaitā izglītībai, mājoklim, nodarbinātībai un citām tiesībām.

Piekļuve vispārējiem un mērķtiecīgi sniegtiem atbalsta pakalpojumiem jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir būtiski svarīga. Precīzas informācijas sniegšana valsts un pašvaldības politikas veidotājiem, izceļot nepilnības un problēmas un lobējot izmaiņas, var būt ievērojams ieguldījums, lai jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tiktu nodrošināta līdzvērtīga piekļuve augstākas kvalitātes pakalpojumiem, finansēm un citiem nepieciešamajiem resursiem.

4. DARBINIEKU SPĒJU STIPRINĀŠANA

FROM THE SCORING EXERCISE

Darbības jomas izpētes rezultāti liecina, ka nepieciešams steidzami uzlabot visu speciālistu un aprūpes darbinieku prasmes, zināšanas un spējas un uzturēt tās tādā līmenī, kas ļautu pilnvērtīgi atbalstīt jauniešus, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi. Speciālistiem būtu jābūt ne tikai zināšanām par praktiskajiem pienākumiem, bet arī jāpiemīt prasmēm un spējām veidot pozitīvu saskarsmi un veidot un uzturēt uzticamas un gādīgas attiecības ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Katra jaunieša, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi, pieredzi, aizejot no aprūpes iestādes, būtiski ietekmē atbildīgo personu sniegtais atbalsts visa procesa laikā. Te nav runa tikai par atbildīgajiem darbiniekiem, bet arī par citiem speciālistiem, kuriem patstāvīgas dzīves uzsākšanas procesā būtu jāiesaistās daudznozaru pieejas ietvaros. **Tādēļ ir svarīgi, lai darbiniekiem, kuri strādā ar jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, piemistu visas prasmes un būtu visi šīs atbildības īstenošanai nepieciešamie resursi, un lai ieguldījums formālajā un neformālajā apmācībā būtu prioritāte.**

Kā norādīts darbības jomas izpētē, uz kuras pamata veidotas Vadlīnijas, jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, vajadzētu aktīvi iesaistīties prasmju, zināšanu un spēju definēšanā, kas, viņuprāt, ir nepieciešamas atbildīgajiem darbiniekiem un citiem speciālistiem. Tāpat arī strādājošajiem speciālistiem pašiem būtu jāiesaistās un jāsniedz precīza informācija par viņiem nepieciešamajām prasmēm un zināšanām par apmācību nodrošināšanu atbildīgajiem speciālistiem.

5. SISTEMĀTISKA UZRAUDZĪBA UN NOVĒRTĒŠANA

Lai izprastu, kas ir sasniegts, kā tas ir panākts un kādas nepilnības un problēmas palikušas neatrisinātas, nepieciešamas efektīvas uzraudzības un novērtēšanas sistēmas. To ietvaros, piemēram, būtu regulāri jāpārskata atsevišķu bērnu un jauniešu aprūpes un patstāvīgas dzīves plānu īstenošana, kā arī sistemātiskie procesi un pakalpojumu sniegšana tās bērnu aizsardzības un ārpusģimenes aprūpes sistēmas ietvaros, kurā strādājat. Atgādinām, ka, jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, un viņu atbalstītāji kā galvenās ieinteresētās personas var šajā jomā sniegt ievērojamu ieguldījumu, sekmējot sistemātisku uzraudzību un novērtēšanu.

6. POZITĪVAS ATTIEKSMES VEICINĀŠANA

Aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu un jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, stigmatizēšana un diskriminācija var ievērojami ietekmēt viņu dzīves kvalitāti. Ir jāvēršas pret speciālistu vai sabiedrības pārstāvju pausto negatīvo attieksmi. **Lai to panāktu, visiem aktīvi jāveicina pozitīva un jānoraida negatīva attieksme.**

7. POZITĪVU PĀRMAIŅU SEKMĒŠANA

Visbeidzot – jāatceras, ka, **sekmējot pozitīvas pārmaiņas** sistēmās un pakalpojumos, sniedzam svarīgu un būtisku ieguldījumu vislabākā iespējamā atbalsta nodrošināšanā aprūpes iestādēs dzīvojošajiem bērniem un jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, gan aprūpes iestādē, gan uzsākot patstāvīgu dzīvi, kā arī pēcaprūpes periodā.

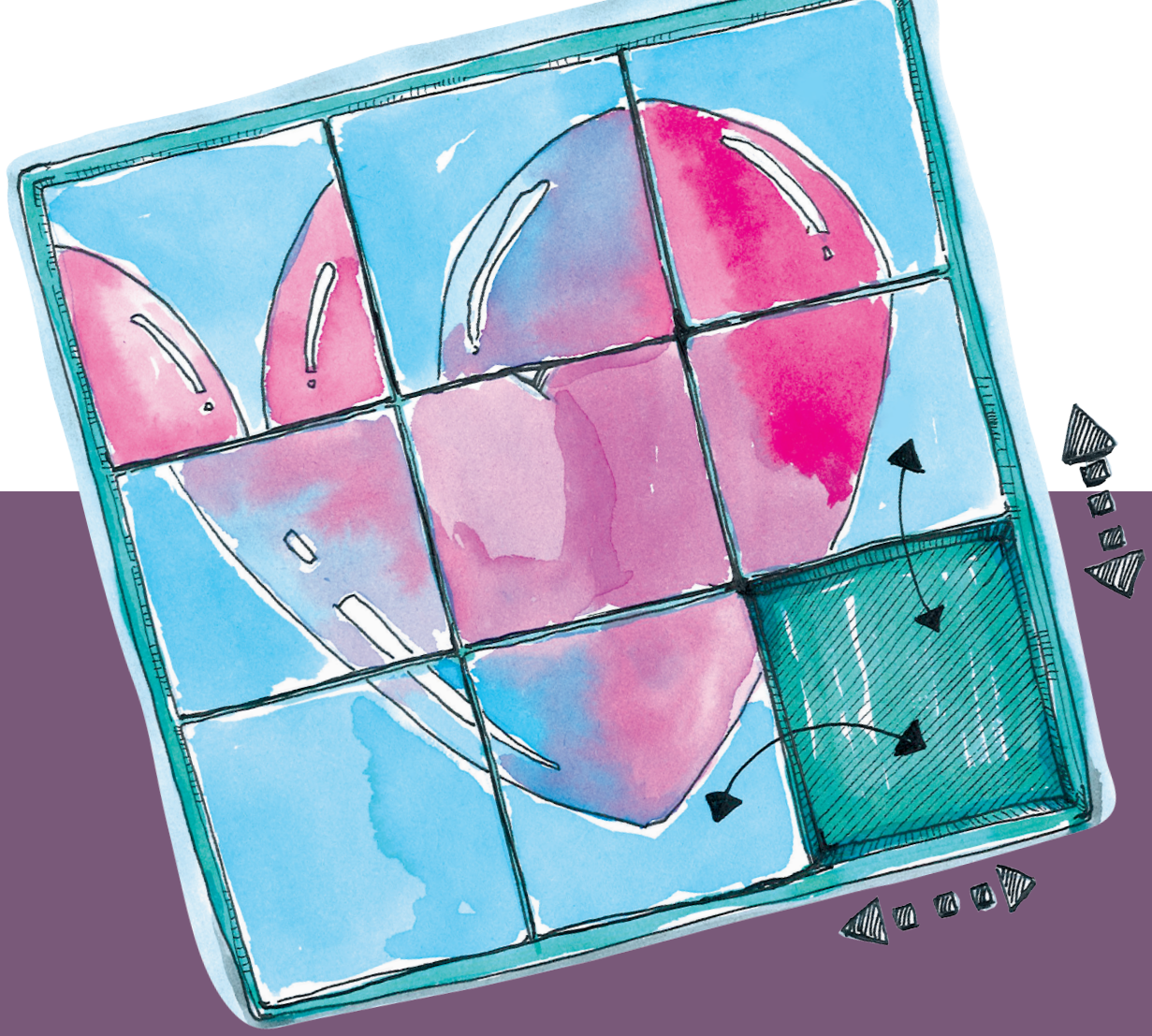

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS. KOPSAVILKUMS PAR APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS VADLĪNIJĀM BĒRNU ALTERNATĪVAI APRŪPEI

Galvenais pamats izpratnei par aprūpes iestādē dzīvojošo bērnu tiesībām vai to bērnu tiesībām, kuri pakļauti riskam tikt šķirti no savas ģimenes, ir Bērnu tiesību konvencija (BTK). Tomēr saprotot, BTK netiek padziļināti aprakstīts, kādi pasākumi būtu veicami, tika izstrādātas **Apvienoto Nāciju Organizācijas Vadlīnijas bērnu alternatīvai aprūpei**[21]. Tās 2009. gadā vienbalsīgi apstiprināja Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja. Šīs vadlīnijas ietver norādes par bērnu tiesību īstenošanu saskaņā ar BTK.

Lai arī ANO vadlīnijas nav obligātas, tās piedāvā konkrētus norādījumus par to, kā uzlabot gan politiku, gan praksi, kā arī uzsver valstu galveno atbildību par aprūpes sistēmas reģistrēšanas, pilnvarošanas un uzraudzīšanas tiesisko regulējumu.

Svarīgs ANO vadlīniju aspekts ir veids, kādā tajās pieprasīta aprūpes speciālistu apmācīšana un atbalstīšana, lai nodrošinātu, ka viņiem ir vislabākās aprūpes kvalitātes nodrošināšanai nepieciešamās zināšanas un prasmes. Piemēram, aprūpes speciālistiem jāspēj veicināt aktīvu līdzdalību, viņiem jāsaprot nepieciešamība cienīt bērnu uzskatus viņu dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšanā, kā arī viņiem bērni jāinformē par viņu tiesībām un jāsniedz atbalsts pilnvērtīgai viņu attīstībai.

Vadlīnijas un to īstenošanu politikā un praksē var izteikt kopsavilkumā, kas atsaucas uz dažiem pamata principiem un pieejām:

NEPIECIEŠAMĪBAS PRINCIPS

Vadlīnijās skaidri norādīts, ka "ģimene ir sabiedrību veidojošais pamats un dabiskā bērnu izaugsmes, labsajūtas un aizsardzības vide" un ka "centieni primāri jāvērš uz bērna palikšanu vai atgriešanos savu vecāku vai, nepieciešamības gadījumā, citu tuvu ģimenes locekļu aprūpē." Tādējādi nepieciešamības princips nozīmē, ka:

- jāveic pārbaude (daļa no kontroles procesa), lai izvērtētu, vai patiešām nepieciešama bērna ievietošana aprūpes iestādē. Tieši šajā stadijā jāmeklē bērna vislabākajām interesēm atbilstoši risinājumi un, ja iespējams, jāizvairās no nepamatotas ievietošanas aprūpes iestādē un jāatstāj bērns viņa ģimenē;
- nevienu bērnu nedrīkst ievietot ārpusģimenes aprūpes iestādē, ja tā vietā iespējams sniegt atbalstu ģimenei, nodrošinot aprūpi tajā;
- izņemšanai no ģimenes jābūt galējam līdzeklim;
- galvenokārt jāstiprina ģimenes, lai izvairītos no atšķiršanas, kā arī veicinātu iekļaušanos atpakaļ ģimenē, atgriežoties no aprūpes iestādes

PIEMĒROTĪBAS PRINCIPS

- Aprūpe jāpiedāvā tikai pēc tam, kad noteikta nepieciešamība bērnu ievietot aprūpes iestādē. Turklāt šai aprūpei jāatbilst katra bērna konkrētajām vajadzībām, vēlmēm un situācijai.
- Visām ārpusģimenes aprūpes formām jāatbilst noteiktiem kvalitātes standartiem, kā arī jāievēro un jāatbalsta visas bērnu tiesības un jānodrošina atbilstoša, individualizēta aprūpe un uzmanība.
- Valstī jābūt nodrošinātām dažāda veida atbilstošām aprūpes iestādēm.

BĒRNA LABĀKĀS INTERESES

- Visos lēmumu pieņemšanas procesos par nepieciešamību un piemērotību jātiecas panākt efektīvu līdzdalību un bērna labāko interešu noteikšanu katrā konkrētajā gadījumā.

IESPĒJAS

- Visiem neder viens un tas pats! Jābūt pieejamam atbilstīgam un plašam ģimenes atbalstīšanas un ārpusģimenes aprūpes iespēju klāstam, kas nodrošinātu rīcības atbilstību un pielāgošanu katrā konkrētajā gadījumā.

DISKRIMINĀCIJAS AIZLIEGUMS

- Vadlīnijās aplūkotas diskriminācijas problēmas, kuru dēļ notiek bērnu ievietošana aprūpes iestādēs un kas var bērnus ietekmēt, viņiem atrodoties aprūpes iestādēs.
- Trūkums nedrīkst būt noteicošais faktors, nosakot nepieciešamību ievietot bērnu aprūpes iestādē.
- Vadlīnijās norādīts, ka atšķiršana no ģimenes nedrīkst tikt veikta diskriminējošu apstākļu dēļ, balstoties uz etnisko izcelsmi, reliģiju, dzimumu vai invaliditāti.
- Vadlīnijas paredz veicināt diskriminācijas aizliegumu aprūpes un labklājības sistēmā jebkurā ģimenes vai bērna iesaistes stadijā. Gadījumā, ja nepieciešams atbalsts, visiem bērniem un viņu ģimenēm jābūt vienlīdzīgai piekļuvei pakalpojumiem neatkarīgi no viņu statusa vai apstākļiem.

Piezīme: pilns vadlīniju teksts, kā arī rokasgrāmata *"Moving Forward: Implementing the "Guidelines for the Alternative Care of Children"" ("Virzīšanās tālāk: "Vadlīniju bērnu alternatīvai aprūpei īstenošana"")* pieejama: http://www.alternativecareguidelines.org/

2. PIELIKUMS

"I'VE GOT RIGHTS!"

SOS CHILDREN'S VILLAGES

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD
In Youth-Friendly Language

1 Everyone under 18 has these rights.

2 ALL CHILDREN have these rights, no matter who they are, where they live, what their parents do, what language they speak, what their religion is, whether they are a boy or girl, what their culture is, whether they have a disability, whether they are rich or poor.

3 When adults make decisions, they should think about how their decisions will affect children.

4 The government has a responsibility to make sure your rights are protected. They must help your family to protect your rights and create an environment where you can grow and reach your potential.

5 Your family has the responsibility to help you learn to exercise your rights, and to ensure that your rights are protected.

6 You have the right to be alive.

7 You have the right to a name, and this should be officially recognized by the government. You have the right to a nationality (to belong to a country).

8 You have the right to an identity – an official record of who you are. No one should take this away from you.

9 You have the right to live with your parent(s), unless it is bad for you. You have the right to live with a **FAMILY** that cares for you.

10 If you live in a different country than your parents do, you have the right to be together in the same place.

11 You have the right to be protected from kidnapping.

12 You have the right to give your opinion, and for adults to listen and take it seriously.

13 You have the right to find out things and share what you think with others, by talking, drawing, writing or in any other way unless it harms or offends other people.

14 You have the right to choose your own religion and beliefs. Your parents should help you decide what is right and wrong, and what is best for you.

15 You have the right to choose your own friends and join or set up groups, as long as it isn't harmful to others.

16 You have the right to privacy.

17 You have the right to get information that is important to your well-being, from radio, newspaper, books, computers and other sources. Adults should make sure that the information you are getting is not harmful, and help you find and understand the information you need.

18 You have the right to be raised by your parent(s) if possible.

19 You have the right to be protected from being hurt and mistreated, in body or mind.

20 You have the right to special care and help if you cannot live with your parents.

21 You have the right to care and protection if you are adopted or in foster care.

22 You have the right to special protection and help if you are a refugee (if you have been forced to leave your home and live in another country), as well as all the rights in this Convention.

23 You have the right to special education and care if you have a disability, as well as all the rights in this Convention, so that you can live a full life.

24 You have the right to the best **HEALTH** care possible, safe water to drink, nutritious food, a clean and safe environment, and information to help you stay well.

25 If you live in care or in other situations away from home, you have the right to have these living arrangements looked at regularly to see if they are the most appropriate.

26 You have the right to **HELP** from the government if you are poor or in need.

27 You have the right to food, clothing, a safe place to live and to have your basic needs met. You should not be disadvantaged so that you can't do many of the things other kids can do.

28 You have the right to a good quality education. You should be encouraged to go to school to the highest level you can.

29 Your **EDUCATION** should help you use and develop your talents and abilities. It should also help you learn to live peacefully, protect the environment and respect other people.

30 You have the right to practice your own culture, language and religion - or any you choose. Minority and indigenous groups need special protection of this right.

31 You have the right to play and rest.

32 You have the right to protection from work that harms you, and is bad for your health and education. If you work, you have the right to be safe and paid fairly.

33 You have the right to protection from harmful drugs and from the drug trade.

34 You have the right to be free from sexual abuse.

35 No one is allowed to kidnap or sell you.

36 You have the right to protection from any kind of exploitation (being taken advantage of).

37 No one is allowed to punish you in a cruel or harmful way.

38 You have the right to **PROTECTION** and freedom from war. Children under 15 cannot be forced to go into the army or take part in war.

39 You have the right to help if you've been hurt, neglected or badly treated.

40 You have the right to legal help and fair treatment in the justice system that respects your rights.

41 If the laws of your country provide better protection of your rights than the articles in this Convention, those laws should apply.

42 You have the right to know your rights! Adults should know about these rights and help you learn about them, too.

43 to 54 These articles explain how governments and international organizations like SOS Children's Villages and UNICEF will work to ensure children are protected.

SOS Children's Villages thanks UNICEF for kindly permitting the use of their youth-friendly text for this educational poster.

unicef

For more information visit
www.sos-childrensvillages.org

SOS CHILDREN'S VILLAGES

3. PIELIKUMS. VISPĀRĒJĀS CILVĒKTIESĪBU DEKLARĀCIJAS PANTI

(Pieņemta un pasludināta Apvienoto Nāciju Organizācijā 1948. gada 10. decembrī)

1. pants	tiesības uz vienlīdzību.
2. pants	brīvība no diskriminācijas.
3. pants	tiesības uz dzīvību, brīvību un personas neaizskaramību.
4. pants	brīvība no verdzības.
5. pants	brīvība no spīdzināšanas un pazemojošas attieksmes.
6. pants	tiesības tikt atzītam par personu likuma priekšā.
7. pants	tiesības uz vienlīdzību likuma priekšā.
8. pants	tiesības uz efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem kompetentā valsts tiesā.
9. pants	brīvība no patvaļīga aresta un izraidīšanas.
10. pants	tiesības uz taisnīgu un atklātu tiesu.
11. pants	tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu, kamēr vaina nav pierādīta.
12. pants	brīvība no privātās dzīves, ģimenes, mājokļa un korespondences aizskāruma.
13. pants	tiesības brīvi pārvietoties, atstājot valsti un atgriežoties tajā.
14. pants	tiesības uz patvērumu no vajāšanas citās valstīs.
15. pants	tiesības uz pilsonību un brīvību to mainīt.
16. pants	tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni.
17. pants	tiesības uz īpašumu.
18. pants	apziņas un reliģiskās pārliecības brīvība.
19. pants	pārliecības brīvība un tiesības brīvi paust savus uzskatus.
20. pants	tiesības uz miermīlīgas pulcēšanās un biedrošanās brīvību.
21. pants	tiesības piedalīties valsts pārvaldē un brīvās vēlēšanās.
22. pants	tiesības uz sociālo drošību.
23. pants	tiesības uz brīvu darbavietas izvēli un iestāšanos arodbiedrībās.
24- pants	tiesības uz atpūtu un brīvo laiku.

25. pants tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni.

26. pants tiesības uz izglītību.

27. pants tiesības piedalīties sabiedrības kultūras dzīvē.

28. pants tiesības uz sabiedrisko kārtību, kas formulētas šajā dokumentā.

29. pants pienākumi pret sabiedrību, kas būtiski brīvai un pilnīgai attīstībai.

30. pants brīvība no valsts vai personu iejaukšanās iepriekš izklāstītajās tiesībās.

Pārpublicēts ar atļauju: Autortiesības © 1998, Human Rights Educators' Network Amnesty International, USA Human Rights Resource Centre, ISBN 0-929293-39-8, Pirmais izdevums, 1998; Otrais laidiens, 1999.

4. PIELIKUMS. LĪDZDALĪBAS MODEĻI

Pastāv vairāki modeļi, kas apraksta līdzdalības pilnīgumu un patiesuma faktorus; trīs norādītie droši vien ir zināmākie no tiem. Ir vērts aplūkot tos visus, jo tie ļauj paraudzīties no dažādiem skatupunktiem, palīdzot novērtēt, cik efektīvi bērniem un jauniešiem tiek dota iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanā par viņu dzīvi.

I. HĀRTA LĪDZDALĪBAS KĀPNES

Rodžers Hārts [Roger Hart] ideju par kāpnēm izstrādāja 1992. gadā. Savukārt 1997. gadā Hārts sarakstīja grāmatu "Bērnu līdzdalība: jauno pilsoņu iesaistīšanas sabiedrības attīstībā un apkārtējās vides aizsardzībā teorija un prakse". Līdzdalības kāpnes ir viens no šajā grāmatā iekļautajiem palīglīdzekļiem. Kāpņu, pa kurām bērni "kāpj", lai palielinātu savu līdzdalību, modelis ir ļoti spēcīgs un viegli uztverams.

8 pakāpe: Jauniešu rosinātas aktivitātes, lēmumus pieņemot kopā ar pieaugušajiem

7 pakāpe: Jauniešu rosinātas un vadītas aktivitātes

6 pakāpe: Pieaugušo rosinātas aktivitātes, lēmumus pieņemot kopā ar jauniešiem

5 pakāpe: Jauniešu konsultētas aktivitātes, viņus informējot

4 pakāpe: Aktivitātes ar jauniešu iesaisti, viņus informējot

3 pakāpe: Formalitāte*

2 pakāpe: Dekorācija*

1 pakāpe: Manipulācija*

***Piezīme:** Hārts skaidro, ka pēdējie trīs pakāpieni faktiski ir *neiesaistīšanās*.

KĀPNES ATTĒLO ASTOŅAS LĪDZDALĪBAS PAKĀPES:

8. **Jauniešu rosinātas aktivitātes, lēmumus pieņemot kopā ar pieaugušajiem:** projektus vai programmas ierosina bērni un jaunieši, bet lēmumus pieņem jaunieši kopā ar pieaugušajiem.

7. **Jauniešu rosinātas un vadītas aktivitātes:** bērni un jaunieši ierosina un vada projektu vai programmu, savukārt pieaugušie tikai sniedz atbalstu.

6. **Pieaugušo rosinātas aktivitātes, lēmumus pieņemot kopā ar jauniešiem:** projektus vai programmas ierosina pieaugušie, bet lēmumi tiek pieņemti kopā ar jauniešiem.

5. **Jauniešu konsultētas aktivitātes, viņus informējot:** jaunieši sniedz padomus par programmām vai projektiem, ko izstrādā un vada pieaugušie. Viņi ir informēti par to, kā tiks izmantots viņu ieguldījums, un par pieaugušo pieņemto lēmumu rezultātiem.

4. **Aktivitātes ar jauniešu iesaisti, viņus informējot:** bērniem un jauniešiem dod konkrētu uzdevumu un sniedz informāciju par to, kā un kādēļ viņi tiek iesaistīti.

3. **Formalitāte*:** jaunieši šķietami var izpaust viedokli, bet faktiski viņiem nav nekādas izvēles, ko darīt un kā piedalīties.

2. **Dekorācija*:** jaunieši tiek izmantoti netieši.

1. **Manipulācija*:** pieaugušie izmanto jauniešus, lai gūtu atbalstu, un izliekas, ka paši jaunieši viņus ir iedvesmojuši.

***Piezīme:** Hārts skaidro, ka pēdējie trīs pakāpieni faktiski ir *neiesaistīšanās*.

NĀKAMAIS ATTĒLS IR HĀRTA MODEĻA INTERPRETĒŠANAS PIEMĒRS

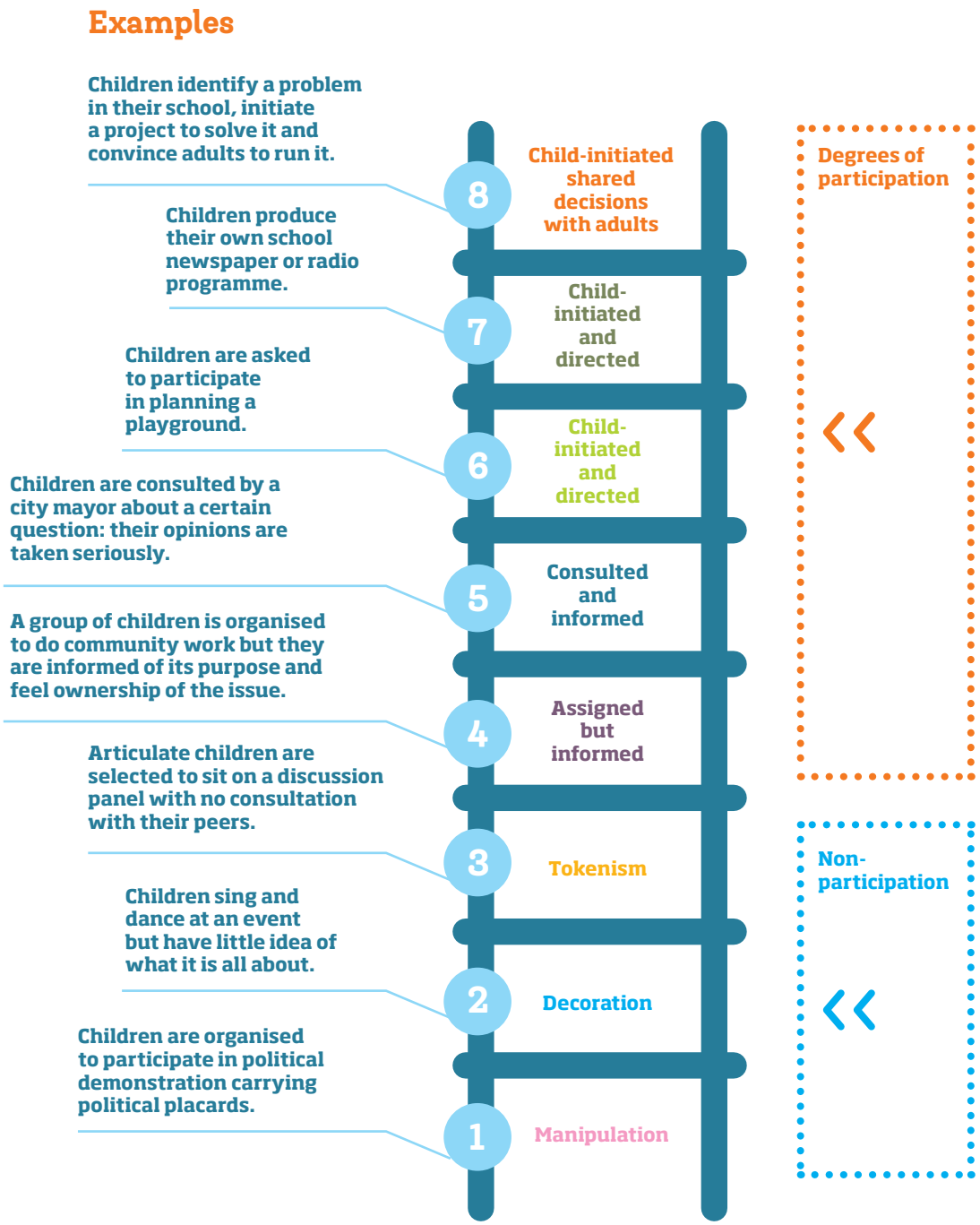

Šis attēls iegūts:
http://www.eycb.coe.int/compasito/chapter_5/10.html

II. ŠAIRA [SHIER] CEĻI UZ LĪDZDALĪBU

Harijs Šairs 2001. gadā Hārta apskatītās idejas vienkāršoja, attēlojot tās kā ceļu. Viņš paredzēja piecus līdzdalības līmeņus ar 15 jautājumiem, izveidojot palīglīdzekli pārbaudei, cik veiksmīgi tiek veicināta līdzdalība. Nākamā tabula satur Šaira izveidotā modeļa jautājumus.

Līmenis	Līdzdalības veids	Izdevības	Iespējas	Pienākumi
5	Bērniem tiek dota daļa pilnvaru un atbildības par lēmumu pieņemšanu	Vai esat gatavs daļu pieaugušā pilnvaru nodot bērniem?	Vai pastāv kāda procedūra, kas dod iespēju pieaugušajiem un bērniem kopā uzņemties atbildību par pieņemtajiem lēmumiem?	Vai politikā ir noteikta prasība pieaugušajiem un bērniem kopā uzņemties atbildību par pieņemtajiem lēmumiem?
4	Bērni ir iesaistīti lēmumu pieņemšanas procesos	Vai esat gatavs ļaut bērniem iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos?	Vai pastāv kāda procedūra, kas dod iespēju bērniem iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos?	Vai politikā ir noteikta prasība, ka bērniem jābūt iesaistītiem lēmumu pieņemšanas procesos?
3	Bērnu uzskati tiek ņemti vērā	Vai esat gatavs ņemt vērā bērnu uzskatus?	Vai lēmumu pieņemšanas procesi dod iespēju ņemt vērā bērnu uzskatus?	Vai politikā ir noteikta prasība, ka lēmumu pieņemšanas procesā pienācīgi jāņem vērā bērnu uzskati?
2	Bērnu uzskatu paušana tiek atbalstīta	Vai esat gatavs atbalstīt bērnus, lai viņi paustu savus uzskatus?	Vai jums ir gatavs ideju un aktivitāšu kopums, lai palīdzētu bērniem paust savus uzskatus?	Vai politikā ir noteikta prasība, ka bērnu uzskatu paušana jāatbalsta?
1	Bērni tiek uzklausīti	Vai esat gatavs uzklausīt bērnus?	Vai strādājat tā, lai varētu uzklausīt bērnus?	Vai politikā ir noteikta prasība, ka bērni ir jāuzklausa?

Šis modelis gan ļauj ar atsevišķiem bērniem vai ģimenēm strādājošam speciālistam analizēt situāciju, gan arī noder kā vispārīgs palīglīdzeklis, plašākā sabiedrībā vadot konsultācijas par jautājumiem, kuros iesaistīti bērni. Ja vēlaties iepazīties ar plašāku Harija Šaira stāstījumu par viņa izstrādātā palīglīdzekļa izmantošanas iespējām, noskatieties norādīto video. Tas ir 22 minūtes garš, taču svarīgākā tā daļa ir starp 17. un 21. minūti. Ja izprotat šī palīglīdzekļa izmantošanu, pārejiet pie nākamās sadaļas.

https://www.youtube.com/watch?v=K00Ww2MLjf8

III. LANDIJAS IZSTRĀDĀTAIS BĒRNU TIESĪBĀS BALSTĪTS LĪDZDALĪBAS MODELIS

Lora Landija [Laura Lundy] izstrādājusi patlaban Eiropas Savienībā plaši izmantotu līdzdalības modeli. Landija norādīja, ka pilnvērtīgai bērnu līdzdalībai ar BALSI vien nepietiek. Lai palīdzētu bērniem īstenot līdzdalību, jānodrošina četri faktori.

- **TELPA:** bērniem jādod iespēja paust savus uzskatus;
- **BALSS:** bērniem jāpalīdz paust savus uzskatus;
- **KLAUSĪTĀJI:** uzskati ir jāuzklausa;
- **IETEKME:** jārīkojas atbilstoši paustajiem uzskatiem.

Nākamā diagramma nāk no Eiropas Savienības tīmekļa vietnes, kur var atrast plašāku informāciju par Landijas Balss modelī izmantojamo kontrolsarakstu: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/lundy_model_child_participation.pdf

Šajā palīglīdzeklī attēloti daži jautājumi, kurus var izmantot šī modeļa ieviešanai.

Vieta

KĀ: Nodrošiniet bērniem drošu un ietverošu vietu, kur viņiem paust savus uzskatus

- Vai bērniem tiek aktīvi jautāti viņu uzskati?
- Vai bija droša vieta, kur bērni var brīvi izpausties?
- Vai ir veikt pasākumi, lai nodrošinātu bērnu līdzdalību?

Balss

KĀ: Sniedziet atbilstošu informāciju un atvieglojiet bērnu uzskatu paušanu

- Vai bērniem ir sniegta uzskatu veidošanai nepieciešamā informācija?
- Vai bērni zina, ka viņiem nav jāpiedalās?
- Vai bērniem ir dotas izvēles iespējas, kā izpausties?

Klausītāji

KĀ: Nodrošiniet, ka bērnu uzskati tiek nodoti zināšanai kādam, kura pienākums ir tos uzklausīt.

- Vai pastāv bērnu viedokļu tālāknodošanas procedūra?
- Vai bērni zina, kam tiek tālāk nodoti viņu uzskati?
- Vai attiecīgā persona/organizācija ir pilnvarota pieņemt lēmumus?

Ietekme

KĀ: Nodrošiniet, ka bērnu uzskati tiek uztverti nopietni un vajadzības gadījumā uz tiem tiek reaģēts

- Vai bērnu uzskatus ņēma vērā tie cilvēki, kuri var panākt pārmaiņas?
- Vai tiek īstenotas procedūras, kas nodrošina, ka bērnu uzskati tiek ņemti vērā?
- Vai bērniem un jauniešiem tiek nodrošināta atgriezeniskā saite, skaidrojot pieņemto lēmumu pamatojumu?

PAPILDU LASĀMVIELA

- Arno-Sabeitsa L. [Arnau-Sabates, L.] un Giligans R. [Gilligan, R.] (2015). Kas jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, palīdz ieiet darba pasaulē? [What helps young care leavers to enter the world of work?] Iespējamās mācības, kas gūtas Īrijā un Katalonijā veiktā pētījumā. [Possible lessons learned from an exploratory study in Ireland and Catalonia.] Bērnu un jauniešu pakalpojumu apskats [Children and Youth Services Review], 53., 185.–191. lpp.
- Barnardo's (2014). Kāds, par ko rūpēties: patstāvīgas dzīves uzsākšanas pieredze [Someone to care: Experiences of leaving care] Ilford: Barnardo's
- Aprūpes pētījums (2013). Radīt, nevis graut: attiecību veidošana mūsu visneaizsargātākajiem bērniem [Making not breaking: Building relationships for our most vulnerable children] Londona: Pārstāvju palāta. Pieejams: http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/files/Care%20Inquiry%20-%20Full%20Report%20April%202013.pdf
- Brouds B. [Broad, B] (2007) Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, pārejas procesā [Care Leavers in Transition], Izglītības departamenta Jauniešu stratēģijas pētījums [DfES Youth Strategy Review], Leičestera [Leicester]: Montfordas Universitāte [De Montford University]. Pieejams: http://www.academia.edu/997813/Care_leavers_in_transition
- Kešmora Dž. [Cashmore, J.] un Paksmana M. [Paxman, M.] (2006) Rezultātu prognoze pēcaprūpes periodā: sajustas drošības svarīgums [Predicting after-care outcomes: The importance of 'felt' security] Bērna un ģimenes sociālais darbs [Child and Family Social Work], 11.(3), 232.–241. lpp.
- Dankafs Z. [Duncalf, Z.], Hila L. [Hill, L.] un Makgī K. [McGhee, K.] (2013) Joprojām strādājat aprūpē? Atbalsts jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, Skotijā [Still Caring? Supporting Care leavers in Scotland]. CELCIS ziņojums RS-2013-02. Pieejams: http://www.celcis.org/media/resources/publications/Still-caring-briefing-mar-13.pdf
- Giligans R. [Gilligan, R.] (2008). Jauniešu dzīvesspēka veicināšana ilgtermiņa aprūpes iestādēs: funkciju un attiecību atbilstība atpūtas un darba jomās [Promoting Resilience in young people in long term care: The relevance of roles and relationships in the domains of recreation and work] Sociālā darba prakses žurnāls [Journal of Social Work Practice], 22.(1), 37.–50. lpp.
- Holthofa S. [Holthoff, S.] un Aihštellers G. [Eichsteller G.] (2009). Sociālā pedagoģija: prakse [Social Pedagogy: The practice] Visu bērnu žurnāls [Every Child Journal], 1.(1), 58.–63. lpp.

- Houvs D. [Howe, D.] (1995). Piesaistes teorija izmantošanai sociālā darba praksē [Attachment Theory for Social Work Practice] Londona: Macmillan.
- Džeksone un Kamerona [Jackson & Cameron] (2012) Džeksone Sonja [Jackson, Sonia] un Kamerona Klēra [Cameron, Claire] (2012) Patstāvīgas dzīves uzsākšana: skatoties uz priekšu un mērķējot augstāk [Leaving care: looking ahead and aiming higher]. Bērnu un jauniešu pakalpojumu apskats [Children and Youth Services Review], 34. (6), 1107.–1114. lpp.
- Daulings [Dowling] un citi (2006) Uz cilvēku vērsta plānošana sociālajā aprūpē [Person-centred planning in social care]. Džozefa Rauntrī fonds [Joseph Rowntree Foundation].
  Pieejams: https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/9781859354803.pdf
- Makgī K. [McGhee, K.], Lerpinjēra Dž. [Lerpiniere, J.], Velša V. [Welch, V.], Greiema P. [Graham, P.] un Hārkins B. [Harkin, B.] (2014) Aprūpes un pēcaprūpes pakalpojumi Skotijas vietējās iestādēs. Nacionālais pētījums [Throughcare and Aftercare Services in Scotland's Local Authorities A National Study], CELCIS pētījuma ziņojums] RR2014:4
  Pieejams: http://www.celcis.org/media/resources/publications/Throughcare-and-aftercare-in-scotlands-local-authorities.pdf
- Makmareja I. [McMurray, I]. Konolija H. [Connolly, H.], Prestons-Šūts M. [Preston-Shoot, M.] un Viglijs V. [Wigley, V.] (2011) Vecā spoguļa lauskas: identitātes nozīmīguma atjaunošana, veicinot pozitīvu bērnu uzraudzības iznākumu [Shards of the old looking glass: restoring the significance of identity in promoting positive outcomes for looked after children]. Bērna un ģimenes sociālais darbs [Child and Family Social Work], 16., 210.–218. lpp.
- Mastena A.S. [Masten, A.S.] (2009) Parastā maģija: pētījuma par dzīvesspēku cilvēka attīstībā mācības [Lessons from research on resilience in human development]. Education Canada, 49. (3), 28.–32. lpp.
- Mendess F. [Mendes, P.] un Moslehudins B. [Moslehuddin, B.] (2006) No atkarības uz savstarpēju atkarību: uz labākiem rezultātiem jauniešiem, kuri atstāj valsts aprūpes iestādes [From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care]. Pārskats par bērnu izmantošanu [Child Abuse Review], 15. sējums, 110.–126. lpp.
- Mendess, Džonsons un Moslehudins. [Mendes, Johnson & Moslehuddin] (2014) Jaunieši, kuri pāriet no ārpusģimenes aprūpes, un attiecības ar izcelsmes ģimeni [Young people transitioning from out-of-home care and relationships with family of origin].
  Pieejams: http://www.waitingchildfund.com/wp-content/uploads/2014/10/Impact-of-Positive-Relationships-with-Relatives.pdf
- Kvinns N. [Quinn, N.], Deividsone Dž. [Davidson, J.], Miligans I. [Milligan, I.], Elslija S. [Elsley, S.] un Kentvels N. [Cantwell, N.] (2014) Dodoties tālāk: uz tiesībās balstītu paradigmu jauniešu aiziešanai no aprūpes iestādes [Moving Forwards: Towards a rights-based paradigm for young people transitioning out of care]. Starptautiskais sociālais darbs [International Social Work], 60. (1) 1.–16. lpp.

Pieejams: http://isw.sagepub.com/content/early/2014/10/13/0020872814547439.full.pdf+html

- Rīds K. [Reid, C.] (2007) Pāreja no valsts aprūpes uz pieaugušo dzīvi: starptautiskie labākās prakses piemēri [The transition from state care to adulthood: International examples of best practices], New Directions for Youth Development, Nr. 113, 2007. g. pavasaris
- Rīviča K. [Reivich, K.] un Šate E. [Shatte, A.] (2002) Dzīvesspēka faktors [The Resilience Factor]. Ņujorka: Three Rivers.
- Ross E. [Ross, E.], Velčs V. [Welch, V.], Vitingtons R. [Withington, R.] un Makgī K. [McGhee, K.] (2016). Aprūpes iestādē un pēc tam: attiecības starp jauniešiem un aprūpes darbiniekiem [In and beyond the care setting: relationships between young people and care workers]. Glāzgova: CELCIS
- Raters M. [Rutter, M.] (2000). Bērni citu cilvēku aprūpē: daži konceptuāli apsvērumi un pētījuma ietekme [[Children in substitute care: Some conceptual considerations and research implications]. Bērnu un jauniešu pakalpojumu apskats [Children and Youth Services Review], 22. (9), 685.–703. lpp.
- Skotijas jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, līgums [Scottish Care Leavers Covenant] (2015) Atbalsts korporatīvajiem vecākiem nolūkā uzlabot jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, stāvokli [Supporting Corporate Parents to improve the lives of care leavers] Pieejams: https://static1.squarespace.com/static/55c07acee4b096e07eeda6e8/t/562790f6e4b0cf8fdb35d5b4/1445433590610/Scottish_Care_Leavers_Covenant.pdf
- Skotijas izpildinstitūcija (2004) Patstāvīgas dzīves rokasgrāmata Pieejams: http://www.gov.scot/Resource/Doc/25954/0023747.pdf
- Skotijas izpildinstitūcija (2004) Patstāvīgas dzīves materiāli Pieejams: http://staf.scot/wp-content/uploads/2012/10/Pathways-Materials.pdf
- Skotijas valdība (2013). Palikšana vietā Skotijas norādījumi Pieejams: http://www.gov.scot/Resource/0043/00435935.pdf
- Steins M. [Stein, M.] (1997) Kam ir nozīme patstāvīgas dzīves uzsākšanā? [What Works in Leaving Care?] Kopsavilkums, Barnardo's Publications
- Veids Dž. [Wade, J.] (2008). Saites, kas sasaista: bioloģisko un audžuģimeņu atbalsts jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi [The Ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care]. Britu sociālā darba žurnāls [British Journal of Social Work], 38(1), 39.–54.

NOBEIGUMA PIEZĪMES

1. United Nations General Assembly (2009) Guidelines for the Alternative Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja (2009) Vadlīnijas bērnu alternatīvai aprūpei: pieņēmusi Ģenerālā Asambleja 2010. gada 24. februārī, A/RES/64/142.
Pieejams: http://www.unicef.org/aids/files/UN_Guidelines_for_alternative_care_of_children.pdf

2. Eiropas Padome: Ministru komiteja, Ministru komitejas ieteikums Rec(2005)5 dalībvalstīm par aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu tiesībām, 2005. gada 16. marts, Rec(2005)5
Pieejams: http://www.refworld.org/docid/43f5c53d4.html

3. Eiropas Padome (2011) Eiropas Padomes Ieteikums par bērniem un ģimenēm draudzīgām bērnu tiesībām un sociālajiem pakalpojumiem. Ministru komitejas ieteikums CM/Rec(2011)12 dalībvalstīm par bērniem un ģimenēm draudzīgām bērnu tiesībām un sociālajiem pakalpojumiem (Pieņēmusi Ministru komiteja 1126. ministru vietnieku sanāksmē 2011. gada 16. novembrī).
Pieejams: https://rm.coe.int/168046ccea

4. Bīhals N. [Biehal, N.] un citi (1995) Dodoties tālāk: jaunieši un patstāvīgas dzīves uzsākšanas programmas [Moving on: Young People and Leaving Care Schemes]. Viņas Augstības Kancelejas birojs, Londona; Dixon, (2008) Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi: veselība, labsajūta un rezultāti [Young people leaving care: health, well-being and outcomes]. Sociālais darbs ar bērnu un ģimeni [Child and Family Social Work], 13 (2), 207.–217.; Steins M. [Stein, M.] (2008). Dzīvesspēks un jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi [Resilience and young people leaving care]. Bērnu aprūpe praksē, 14 (1), 35.–44.
Pieejams: http://weappsideas.com/redlatam/wp-content/uploads/2016/10/Resilience-and-Young-People-Leaving-Care.pdf ; Stein, M & Munro, E.R. (eds) (2008) Pāreja no aprūpes uz pieaugušo dzīvi: starptautiskie pētījumi un prakse [Transitions from Care to Adulthood: International research and practice]. Londona: Džesika Kingslija [Jessica Kingsley]

6. Eiropas Padome (2014) Bērnu tiesību nodrošināšana [Securing Children's Rights].
Pieejams: http://www.coe.int/en/web/children/publications

7. Eiropas Padome (2009) Bērni un jaunieši aprūpes centros. Zini savas tiesības! [Children and young people in care. Discover your rights!
Pieejams: http://www.coe.int/en/web/children/publications

8. Makgī [McGhee] un citi (2014) Aprūpe un pēcaprūpes periods Skotijas vietējās iestādēs: Valsts pētījums [Throughcare & After-care in Scotland's Local Authorities: National Study]
Pieejams: https://www.celcis.org/files/1814/4050/5854/Throughcare-and-after-care-in-scotlands-local-authorities.pdf

9. Palikšana vietā Skotijas norādījumi [Staying Put Scotland Guidance] (SG, 2013) Pieejams: http://www.gov.scot/Resource/0043/00435935.pdf

10. Veids Dž. [Wade, J.] (2008) Saites, kas sasaista: bioloģisko un audžuģimeņu atbalsts jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi [The Ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care]. Britu sociālā darba žurnāls [British Journal of Social Work], 38(1), 39.–54. lpp.

11. Steins M. [Stein, M.] (2012) Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi [Young People Leaving Care], Londona: Džesika Kingslija [Jessica Kingsley]

12. Makgī [McGhee] un citi (2014) Aprūpes izbeigšana un pēcaprūpes periods Skotijas vietējās iestādēs: Valsts pētījums [Throughcare & After-care in Scotland's Local Authorities: National Study]
Pieejams: https://www.celcis.org/files/1814/4050/5854/Throughcare-and-after-care-in-scotlands-local-authorities.pdf

13. Steins M. [Stein, M.] (2012) Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi [Young People Leaving Care]. Londona: Džesika Kingslija [Jessica Kingsley]

14. Steins M. [Stein, M.] (2012) Jaunieši, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi [Young People Leaving Care]. Londona: Džesika Kingslija [Jessica Kingsley]

15. Mendess F. [Mendes, P.] un Moslehudins B. [Moslehuddin, B.] (2006) No atkarības uz savstarpēju atkarību: uz labākiem rezultātiem jauniešiem, kuri atstāj valsts aprūpes iestādes [Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care], Pārskats par bērnu izmantošanu [Child Abuse Review], 15. sējums: 110.–126. lpp.

16. Ja interesē plašāka informācija par to, kā veidot dzīves gājuma aprakstu, skatīt publikāciju "Dzīves gājuma apraksta pozitīvā ietekme uz personām un viņu aprūpes darbiniekiem" (2010) [The Positive Contribution of Life Story Work to Individuals and Carers (2010)].
Pieejams: http://79.170.44.96/lifestorynetwork.org.uk/wp-content/uploads/downloads/2012/11/the-positive-contribuition-of-life-story-work-to-individuals-and-carers.pdf

17. Ja interesē sīkāka informācija par plānošanu, kas vērsta uz personu, skatiet: https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/9781859354803.pdf vai http://helensandersonassociates.co.uk/person-centred-practice/maps/

18. Plašāku informāciju par jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tīklu Care Leavers Network skatīt http://www.agevolando.org/care-leavers-network/

19. Plašāku informāciju par projektu Speciālistu apmācība darbam ar bērniem aprūpes iestādēs [Training Professionals working with Children in Care] skatīt https://www.sos-childrensvillages.org/what-we-do/quality-care/alternative-care/promoting-standards-of-care/training-of-care-professionals

20. Itālijā īstenotajā projektā, ko atbalstīja Nacionālais bērnu un pusaudžu tiesībsargs un īstenoja Starptautisko SOS Bērnu ciematu asociācija sadarbībā ar Padujas Universitāti apkopotā informācija. Plašāka informācija pieejama Jauniešu, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, tīkla Care Leavers Network lapā: http://www.agevolando.org/care-leavers-network/

21. Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja (2009) Vadlīnijas bērnu alternatīvai aprūpei: pieņēmusi Ģenerālā Asambleja 2010. gada 24. februārī, A/RES/64/142.
Pieejams: http://www.unicef.org/aids/files/UN_Guidelines_for_alternative_care_of_children.pdf

PREPARE FOR LEAVING CARE